

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SPORDA PROFESYONELLEŞME VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİK:
TÜRKİYE'DE FUTBOL ÖRNEĞİ

Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Anabilim Dalı
Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Programı

Yüksek Lisans Tezi

Safter ELMAS

İZMİR
2015

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SPORDA PROFESYONELLEŞME VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİK:
TÜRKİYE'DE FUTBOL ÖRNEĞİ

Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Anabilim Dalı
Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Programı

Yüksek Lisans Tezi

Safter ELMAS

DANIŞMANLAR

Yrd. Doç. Dr. Ersin ALTIPARMAK

Doç. Dr. Ahmet TALİMCİLER

İZMİR

2015

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın her aşamasında bana özgür çalışma ortamı sağlayan ve anlayışlı tavırlarıyla bana destek olan değerli danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ersin ALTIPARMAK'a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Üçüncü sınıftan itibaren sosyoloji bölümünde derslerini takip ettiğim, spor sosyolojisini anlamama çok yardımcı olan, bilgi ve deneyimlerini her soru sorduğum zamanda benimle paylaşan ikinci danışmanım ve değerli hocam Doç. Dr. Ahmet TALİMCİLER'e, beni spor sosyolojisiyle ilk tanıştıran ve okumalar yaptırarak alanı sevdiren, sosyoloji bölümünde derslere yönlendiren ve her daim yanı başımda motivasyonumu yüksek tutan değerli hocam Dr. Sait TARAĞÇIOĞLU'na, çalıştığım kurumda, bilimsel araştırma yönteminin temellerini ve kriterlerini en ince ayrıntısına kadar öğreten değerli hocam Prof. Dr. Hülya AŞCI'ya, tezimin yazım kurallarını ve içeriğini kontrol ederek gözden kaçırdığım birçok yeri düzelten değerli iş ve oda arkadaşım Arş. Gör. Aydan GÖZMEN'e, araştırmanın nihayete ermesinde en önemli role sahip olan ve gönüllü olarak araştırmaya katılarak en içten şekilde deneyimlerini paylaşan değerli katılımcılara çok teşekkür ederim.

Son olarak tezimin fahri danışmanı, bir cümlede bile sıkıştığımda telefonumu yanıtlayan, mailine bakan, evinin kapısını açan, tıkanığım her anda yeni bir yol ve yöntem bulmamı sağlayan, yol gösterenim, arkadaşım, dostum, ablam ve hocam olan değerli sosyolog Yrd. Doç. Dr. İlknur HACISOFTAOĞLU'na, hayatımın her aşamasında, kutsal emekleriyle beni büyüten, yetiştiren ve tüm zorluklara rağmen eğitimimi sürdürmemi sağlayan, her zaman bana güvenen ve inanan, emekçi insanlar canım anneme ve babama, ablama ve erkek kardeşime minnetle teşekkürü borç bilirim.

İZMİR / 2015

SAFTER ELMAS

ÖZET

SPORDA PROFESYONELLEŞME VE TOPLUMSAL HAREKETLİLİK: TÜRKİYE'DE FUTBOL ÖRNEĞİ

Bu araştırmanın amacı, toplumsal bir kurum alanı olarak profesyonel futbolun toplumsal dikey hareketlilikle olan ilişkisini incelemektir. Bu çerçevede, profesyonel futbol kariyerine yönelen bireyler için toplumsal dikey hareketliliğin uzun ve kalıcı mı yoksa kısa ve geçici mi olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu süreçte, toplumsal hareketlilik sayesinde elde edilen ekonomik sermaye, habitus ve toplumsal statünün bireylerde nasıl etki yarattığı göz önünde bulundurulacaktır. Bu çalışmada, bireylerin toplumsal dikey hareketlilik konusunda deneyimlerini derinliğine ve çok boyutlu anlamak için yöntem olarak niteliksel araştırma yöntemi belirlenmiştir. Veri toplama araçları olarak bireysel görüşme ve odak grup görüşmeleri oluşturulmuştur. 8 bireysel görüşme ve 1 odak grup görüşmesi (8 kişi) yapılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler niteliksel içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda üç farklı tema ortaya çıkmıştır: 1) futbola yönelik toplumsallaşmada sosyal ajanlar: geçiş, 2) profesyonelleşme ve yukarı dikey hareketlilik: dönüşüm, 3) profesyonellikte ve sonrasında sorunlar ve geriye dönüş: düşüş. Sonuç olarak profesyonel futbol kariyerinin sistematik ve yapısal sorunları sebebiyle kalıcı toplumsal dikey hareketlilik imkanı tanımadığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Profesyonelleşme; toplumsal hareketlilik; habitus; toplumsal statü

ABSTRACT

PROFESSIONALIZATION IN SPORT AND SOCIAL MOBILITY: THE CASE OF SOCCER IN TURKEY

The aim of this study is to explore the relationship between social upward mobility and professional soccer which is a social institution. In this context, if the social upward mobility is long and lasting or short and temporary for individuals who run professional soccer career is tried to be understood. Within this period, economic capital, habitus and social status which are obtained by means of social upward mobility how have an impact upon individuals is considered. In this research, qualitative research method was used to understand individuals' experiences deeply and multiple in the matter of social upward mobility. The main data gathering techniques were individual and focus group interviews. 8 individual interviews and one (with eight individuals) focus group interviews were conducted. Data was analysed by qualitative content analyse. As a result, three different themes were obtained: 1) social agents in socialization towards soccer: transition, 2) professionalization and social upward mobility: transformation, 3) during and after the professional career having problems and return to beginning: fall down. In conclusion, because of the fact that professional soccer career has systematic and structural issues it hasn't enabled lasting social upward mobility was revealed.

Key Words: Professionalization; social mobility; habitus; social status

İÇİNDEKİLER

Dış Kapak.....	
İç Kapak.....	
Önsöz.....	
Özet.....	i
Abstract.....	ii
İçindekiler.....	iii
Tablolar, Şekiller, Grafikler Dizini.....	vi
1. GİRİŞ ve AMAÇ.....	1
2. GENEL BİLGİLER: KURAMSAL ÇERÇEVE.....	4
2.1. Sınıf Kavramının Tarihsel Seyri.....	4
2.1.1. Marksist Yaklaşım.....	6
2.1.2. Weberci Yaklaşım.....	7
2.1.2.1. Weber ve Toplumsal Statü.....	8
2.2. Bourdieu, Sınıf ve Toplumsal Hareketlilik.....	9
2.2.1. Bourdieu'de Ekonomik Sermaye.....	11
2.2.2. Bourdieu'de Habitus.....	13
2.2.3. Toplumsal Hareketlilik.....	15
2.2.3.1. Toplumsal Dikey Hareketlilik.....	18
2.3. Futbolda Profesyonelleşme Süreci ve Toplumsal Dikey Hareketlilik.....	19
2.3.1. Futbolun Tarihsel Gelişimi.....	19
2.3.2. Dünya'da Futbolun Modernleşmesi / Profesyonelleşmesi.....	20

2.3.3. Türkiye’de Futbolun Gelişimi.....	23
2.3.4. Türkiye’de Profesyonel Futbolun Endüstriyellesmesi.....	25
2.3.5. Profesyonellik ve Toplumsal Dikey Hareketlilik.....	27
3. GEREÇ ve YÖNTEM.....	30
3.1. Araştırma Grubu.....	31
3.2. Veri Toplama Tekniği ve Süreci.....	32
3.2.1. Bireysel Görüşme Tekniği.....	33
3.2.2. Odak Grup Görüşme Tekniği.....	34
3.2.3. Veri Toplama Süreci.....	36
3.3. Veri Analizi.....	37
4. BULGULAR ve TARTIŞMA.....	41
4.1. Futbola Yönelik Toplumsallaşmada Sosyal Ajanlar: GEÇİŞ.....	43
4.1.1. Aile (Anne-Baba).....	43
4.1.2. Diğer Bireyler (Antrenör ve Beden Eğitimi Öğretmeni).....	45
4.2. Profesyonelleşme ve Yukarı Dikey Hareketlilik: DÖNÜŞÜM.....	50
4.2.1. Gelirin Artması: Yükselen Merdivenler/Basamaklar.....	51
4.2.2. Yaşam Tarzındaki Değişiklikler: Habitusun Dönüşümü.....	56
4.2.3. Başarının Popülerleştirilmesi: Prestij, İtibar ve Statü.....	60
4.3. Profesyonellikte ve Sonrasında Sorunlar ve Geriye Dönüş: DÜŞÜŞ.....	65
4.3.1. Sözleşme.....	65
4.3.2. Baskı ve Yaralanmalar.....	70
4.3.3. İlginin Azalması: “Kaybolma”.....	76
4.3.4. Eğitim.....	82
5. SONUÇ ve ÖNERİLER.....	88
6. KAYNAKLAR.....	92

EKLER.....	100
Ek 1: Kişisel Bilgi Formu.....	100
Ek 2: Odak Grup Görüşme Formu (Çocuklar).....	101
Ek 3: Bireysel Görüşme Soru Formu (Gençler).....	102
Ek 4: Bireysel Görüşme Soru Formu (Yetişkinler).....	104
Ek 5: Bireysel Görüşme Soru Formu (Eski Sporcu).....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	110

TABLolar VE ŞEKİLLER DİZİNİ

TABLO DİZİNİ

Tablo 1: Araştırma Grubunun Deneyime ve Yaşa Göre Sınıflandırılması.....32

Tablo 2: Nitel Analiz Süreci.....39

ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 1: Analiz Sonucu Elde Edilen Temalar ve Alt Temalar: Geçiş-Dönüşüm-Düşüş Döngüsü.....42

1. GİRİŞ ve AMAÇ

Eski uygarlıklardan günümüze dek spor, toplumsal yaşamda kendine yer bulmuştur. Tarih boyunca tüm toplumsal süreçlerde, dünyanın birçok farklı ülkesinde farklı amaçlar için spor bir araç olmuştur. Bu sporlar içerisinde futbolun ayrı bir önemi vardır. Futbol, ortaya çıktığı günden bu yana bir yandan kitleler tarafından yaygın bir şekilde yapılan ve takip edilen bir spor iken, diğer yandan kralların, komutanların, diktatörlerin, devlet başkanlarının ve içinde bulunduğumuz yüzyılda da sermaye sahiplerinin kullandığı ve kullanarak kitleleri kontrol ettiği, peşinden sürüklediği bir spor olmuştur (Talimciler 2010; Guilianotti, 1999; Akın, 2005). Özellikle 19. yüzyılda ortaya çıkan modern sporun hızlı bir şekilde yayılması ve kurumsallaşması, profesyonelliğin ortaya çıkması, endüstriyel devrim ile beraber kapitalist toplum düzeninin dünyanın birçok ülkesinde ekonomik, siyasal ve toplumsal sistemi oluşturması, futbol sporunu da oldukça etkilemiştir. Modern zamanlarda ilk olarak Britanya’da ortaya çıkan futbol, önceleri daha çok İngiliz işçi sınıfının oynadığı amatör bir uğraşı iken (Vamplew, 1988; Goldthorpe, 1987; Guilianotti, 1999), sonraki süreçlerde ve günümüzde çok hızlı bir kurumsallaşma ve profesyonelleşme ile beraber bir iş/meslek olmuştur (Curry, 2004; Bairner 2007; Giddens, 2001; Magee ve Sudgen, 2002). Futbolun popülerliğinin günden güne yaygınlaşması, onun daha çok ticarileşmesini, dolayısıyla daha çok para getiren bir araç haline dönüşmesini sağlamıştır.

Çalışmada, futbol olgusunun modernleşmiş, kentleşmiş ve sanayileşmiş Türkiye’deki profesyonelleşme kavramı ile ele alınması ve bireyin futbol ve profesyonelleşme ile ilişkisinin ortaya çıkardığı sonuçların sıralı ve bütünlüklü bir şekilde yansıtılması amaçlanmaktadır. Bu amaçla, baştan sona profesyonelleşme süreciyle birlikte, bireylerin bu alana yönelmesi, bunun nedenleri, bireylerin bu sayede elde ettikleri maddi ve sembolik kazanımlar, kazanımların yaşam tarzı denilen kültürel pratiğe dönüşmesi, profesyonel futbol yaşamının diğer meslek gruplarına benzemeyen özellikleri sebebiyle ortaya çıkan sorunlar ve sonunda meslek olarak futbolun sağladığı geçici kazanımların ortadan kalkması süreçleri, nedenleri ve literatürdeki çalışma örnekleriyle ortaya konmaktadır.

Çalışmanın temel kavramlarından olan profesyonel futbol, onun ekonomik ve toplumsal getirisi, bu getirilerin kâr pastasında futbolcuya ne kadar yansıdığı ve bu işleyişin neye dayanarak sürdürülebilirliğini koruduğu merak edilen ve altı çizilmesi gereken bir olgudur. Türkiye’de profesyonel futbol, 1960’lı yıllar ile beraber elit sporcuları merkezde konumlandıran ve büyük ölçüde ticari boyut kazanmış bir yapıya doğru evrilmiştir. Sporda profesyonelliğin getirdiği rekabet, geniş (yoksul) halk kitlelerinin futbola olan merakını büyütmüş ve 1960’lardan sonra futbol giderek şehirleşen Türkiye toplumunda günlük hayatın önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir (Akin, 2005; Yazar, 2005; Candansayar, 2010). Özellikle yoksul semtlerdeki aileler ve onların çocukları için futbol, zengin olma, yeni bir statü elde etme ve dolayısıyla toplumsal hareketlilik sağlama aracı olarak görülmüştür. Bu anlamda, Bourdieu’nün de belirttiği üzere alt toplumsal sınıftan gelen bir birey için spor, sadece bedenin eğitiminin bir parçası değil, aynı zamanda kişinin toplumsal ve ekonomik statüsünü belirlemede önemli bir araçtır (Bourdieu, 1978). Bu bağlamda, alt sınıftan gelen bir birey, daha yukarı bir sınıfa dikey hareketlilik sağlayabileceği en uygun spor branşını seçmektedir.

Futbolun çok gelir getiren bir iş koluna ve toplumsal hareketliliğe elverişli bir yapıya dönüşmesi, onu sportif bir etkinlik olmaktan ve amacı kendisi olan eylem olmaktan çıkarmış, alt toplumsal sınıftaki yoksul bireylerin yukarı doğru toplumsal dikey hareketliliğine imkan sağlayan bir araç haline getirmiştir (Bourdieu, 1978; Guilianotti, 1999; Agergaard ve Sorensen, 2009). Çalışmada toplumsal hareketlilik süreci, Bourdieu’nün *ekonomik sermaye* ve *habitus* kavramları çerçevesinde değerlendirilecek olup, sporda profesyonelleşme ile beraber, futbolun toplumsal dikey hareketlilik aracına dönüşüp dönüşmediğinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla, araştırma kapsamında, görüşme formları üzerinden futbol bağlamında aşağıdaki soruların cevaplarına ulaşılmaya çalışılacaktır:

- Çocuk, genç ve yetişkin sporcular için profesyonel spor ne anlam ifade etmektedir?
- Profesyonel (elit) futbolcu olmak, bireylerin ve onların aile ve çevrelerinin yaşamlarında ne gibi değişiklikler meydana getirmektedir?

- Profesyonelleşen sporcu spor yaşamı boyunca ne gibi güçlüklerle karşılaşmaktadır?

- Spor yaşamının bitiminde, sporcuların toplumsal hareketliliğinde nasıl bir dönüşüm gerçekleşmektedir?

Bu çalışma sonucunda, sporda profesyonelleşme, toplumsal (dikey) hareketlilik, habitus ve toplumsal statü gibi kavramların, farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmesi ve literatürdeki benzer çalışmalarla desteklenmesi sayesinde, spor sosyolojisi alanına yeni bilgiler ve farklı araştırma konuları kazandırılması mümkün olabilecektir. Bu sayede, spor bilimlerinde çok az sayıda araştırılan sosyal bilimler alanındaki sosyolojik temelli çalışmalara katkı sağlanmış olacak ve yeni bilimsel yaklaşımlarla çalışma konularına farklı boyutlar kazandırılacaktır.

2. GENEL BİLGİLER: KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sınıf Kavramının Tarihsel Seyri

Kapitalist üretim ve yönetim modelinin ilk ortaya çıktığı, İngiltere Sanayi Devrimi'nden bugüne, toplumsal sınıf kavramı çok farklı şekillerde tanımlanmış ve kategorize edilmiştir. Bazı toplum bilimciler (Warner, Parsons) sınıfı, statü hiyerarşisi içerisinde ortak konumları paylaşan insan kategorileri şeklinde tanımlamaktadır. Diğer bir grup (Dahrendorf, Lenski) sınıfları otorite ve güç yapıları içerisindeki konumları ile belirlenen çatışma grupları olarak tanımlamaktadır (Karayaka, 2006). Weberyen geleneğindeki toplum bilimciler (Giddens, Parkin) sınıfları, ortak ekonomik “yaşam fırsatları” olan insan grupları olarak görmektedir. Marksistler (Wright, Goldthorpe) ise sınıfları genel olarak toplumsal üretim organizasyonları içerisindeki ortak yapısal konumlar şeklinde tanımlamaktadır (Karayaka, 2006; Talimciler, 2010).

Sosyoloji alanında, klasik anlamda sınıf kavramının genellikle iki biçimde kullanıldığı söylenebilir. Sınıf ya toplumsal yapının en önemli birimidir ya da daha kapsayıcı bir sistem olarak görülen toplumsal tabakalaşma olgusunun unsurlarından birisidir. Örneğin Marks için sınıf toplumsal yapılanmanın temel taşıdır; buna karşılık Weber için sınıf, toplumu farklılaştıran oluşumlardan yalnızca bir tanesidir (Wright, 1979; Talimciler, 2010; Ünal, 2011). Öngen'in belirttiği gibi günümüz dünyasında sınıf dışı kimliklerin artan önemine ve bunlardan kaynaklanan ulusal, ırksal, etnik, dinsel hatta cinsel çatışmaların sınıf çelişkilerinin önüne geçmesine karşın sınıf hala toplumsal yapının en temel ampirik birimlerinden birisi olmayı sürdürmektedir (Öngen, 1996, 30). Bu yüzden toplumsal ilişkilerin çözülmesinde sınıf olgusu anahtar durumundadır.

Günümüz toplumsal sınıfları, geçmişteki kölelik, kast ve zümreler gibi toplumsal yapı biçimleri ile beraber tabakalaşmanın başka bir biçimidir. Toplumsal yapıda farklı sınıfları meydana getiren, en yukarıda bulunan sınıftan en aşağıda bulunan sınıfa kadar bütün sınıfları dikey olarak şekillendiren bir tabakalaşma söz konusudur. Toplumsal sınıflar, kendi öznel koşulları sebebiyle birbirinden farklı özelliklere, ihtiyaçlara, alışkanlıklara ve kazanımlara sahiptirler. Bunlara sahip olabilmek, her sınıf için aynı kolaylıkta olmamaktadır. Burada ortaya çıkan eşitsizlik hali, farklı sınıfların var olduğunu ortaya koymaktadır. Giddens'a göre tabakalaşma, farklı insan gruplaşmaları

arasındaki yapılaşmış eşitsizlikler olarak tanımlanabilir. Toplumlar, daha çok tercih edilenin en üstte, daha az ayrıcalıklı olanın da en alta yakın olduğu bir hiyerarşi içinde tabakalardan oluşmuş diye düşünülebilir (Giddens, 2000). Sorokin'e göre ise tabakalaşma bir nüfusun, hiyerarşik bir şekilde sıralanarak ayrışmasıdır. Toplumsal tabakalaşma, yukarı ve aşağı toplumsal katmanların varlığında ifadesini bulmaktadır (Akt., Avcılar, 1994, 48). Toplumsal tabakalaşmanın temeli ve özü, bir toplumun üyeleri arasında hakların ve imtiyazların, görevlerin ve sorumlulukların, toplumsal değerlerin ve mahrumiyetlerin, toplumsal güç ve nüfuzların eşitsiz dağılımından oluşmaktadır.

Toplumsal tabakalaşma kuramları temel olarak üç kategoride incelenebilmektedir. Bunların ilki eleştirel çatışma yaklaşımı olan iktidar sınıf kuramı (Karl Marx), ikincisi eleştirel olmayan çatışma yaklaşımı olan güç-çatışma kuramı (Max Weber) ve üçüncüsü eleştirel olmayan işlevsel (Kingsley Davis ve Wilbert Moore) kuramıdır (Swartz, 1997; Talimciler, 2010; Ünal, 2011). Bu çalışmada, iki temel tabakalaşma kuramı olan Marxist ve Weberyen yaklaşımlara değinildikten sonra, Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün *ekonomik sermaye* ve *habitus* kavramları üzerinden toplumsal sınıfları çok boyutlu ele alışı incelenmiştir. Bourdieu'nün toplumsal sınıfa bakış açısı, sınıfları değerlendirirken kullandığı ekonomik sermaye ve habitus kavramları; çalışma kapsamında toplumsal sınıflar arasında dikey hareketlilik yaşayan bireylerin sermayelerinin ve buna bağlı olarak habituslarının ve statülerinin değişimini anlamak ve değerlendirmek bakımından destekleyici bilimsel bilgiler ve kavramlar olarak ön plana çıkmıştır.

Kuramsal çerçevenin ve çalışmanın amacının daha belirgin bir şekilde anlaşılabilmesi için sırasıyla, temel toplumsal sınıf kavramları, toplumsal statü, Bourdieu'de sınıf, ekonomik sermaye ve habitus kavramları ve toplumsal (dikey) hareketlilik kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu kavramların endüstriyel bir iş alanı olan profesyonel futbolla olan ilişkisini ortaya koymak için de futbolun tarihsel arka planını, modern futbolun başlangıcı olarak kabul edilen dönemden bugüne uzanan bir çerçeve içinde ele almak amaçlanmıştır.

2.1.1. Marksist Yaklaşım

Marksist sınıf kuramının, “*antagonist toplumsal sınıflar, yani proleterya (işçiler) ve burjuvazi (kapitalistler) biçiminde beliren emek ve sermayenin aralarındaki çelişkiye*” dayandığı söylenmektedir (Durand, 2002, 65). Bottomore ve Rubel’e göre her birinin gelir kaynağı sırasıyla ücret ve kar olan işçiler ve sermaye sahipleri, kapitalist üretim biçimi üzerine kurulu olan çağdaş toplumdaki iki büyük toplumsal grubu meydana getirirler (Bottomore ve Rubel, 2005). Bu iki büyük grubun her birinin gelirlerinin ve gelir kaynaklarının ayrı olması, sınıfları meydana getiren neden olarak görülebilir. Marks için sınıfın en yalın tanımı ise, üretim sürecinde bir yer olması ve bu süreç içerisinde diğer sınıflarla geliştirdiği ilişkilidir (Akt., Mendras, 2009, 225). Yine Kapital’de bu ilişkiye değinirken “*sermayenin bağımsız bir güç olma özelliğiyle hareket ettiği, kapitalist sınıfın bütün artı emeğe ve artı ürüne doğrudan, sermayenin emek üzerindeki tahakkümünü çoğaltan yollarla el koyduğu bir sistem olarak*” kapitalist toplum tarifi yapmıştır (Akt., Swingewood, 2010, 186).

Marks, bir toplumun şeklini onun ekonomik temellerinin belirlediğine inanmaktadır. Toplumsal sınıflar, ekonomik ve toplumsal gerçekler arasındaki en önemli bağı oluşturmaktadır. Ekonomik gelişimin belirli bir aşamasıyla öne çıkan üst sınıf alt sınıflar üzerindeki gücü ile toplumsal düzeni koruyabilmektedir. Marks’a göre her sınıf ekonomik artığın (kapitalist artık değer) paylaşımında başka bir sınıfla çatışması içinde tanımlanır (Akt., Durand, 2002, 74). Bu karşıtlıkla, önce bir topluluk, daha sonra da bir sınıf bilinci şekillenir ve bu da bir sınıfı diğer sınıflardan farklı bir kesim olarak örgütlenmeye götürür.

Wright’a göre marksistler genel biçimiyle sınıfı “toplumsal üretim ilişkileri içindeki konumlar” olarak tanımlarlar ve ekonomi bu tanımlamanın merkezi konumundadır (Wright, 1979, 17). Swingewood’a göre ise marksizm, üretim biçimini öteki toplumsal, siyasal ve kültürel tüm kurumların belirleyicisi olarak görür (Swingewood, 2010). Var olan üretim biçimi koşullarında insanlar geçimlerini sağlamak için üretimde bulunurken birbirleriyle zorunlu olarak ilişkiye geçerler. Bu nedenle üretim süreci içindeki toplumsal ilişkilerin temel karakteri, üretim sisteminde biçimlenmektedir (Wright, 1979; Durand, 2002; Swingewood, 2010).

Marksist sınıf anlayışına göre, kişinin sınıfsal konumu kendisinin veya başkalarının kişisel algılamasına ya da öznel tutumuna göre değil, üretim ilişkileri sistemi içindeki fiili yerine göre belirlenmektedir (Akt., Öngen, 1996, 57). Sınıf ilişkilerinin ana eksenini pazar düzeneğinden çok onu da içine alan maddi üretim sisteminin kendisidir (Durand, 2002). Sınıflar, toplumsal üretim sistemi içinde teknik iş bölümünün ya da otorite ilişkilerinin birer yönü değil, sömürü ilişkilerinin temel unsurlarıdır ve sınıflar arasındaki ilişkiler sömürüye dayanan ilişkilerdir. Mendras'a göre marksist bakış açısında önemli bir diğer husus ise, üretim süreci içinde ortaya çıkan ilişkinin kalıcı olmaması ve bir dinamik içermesidir. Ekonomik sistem dönüşür, kapitalistlerin tarafında bir sermaye birikimi, diğer tarafta da proleterleşme gerçekleşir (Mendras, 2009, 226). İki grup arasında gittikçe büyüyen fark hiçbir şekilde dengelenemez. Hem sermayede hem de emek gücünde bir yığılma olur ve sömürülen büyük çoğunluğa karşı, sömüren azınlık öne çıkar. Sonuçta sınıf mücadelesi ve çatışması meydana gelir. Devrim ve sınıflar, sistemin kendisini dönüştürerek, ortadan kalkacağı zamana kadar önemini korumaktadır.

2.1.2. Weberci Yaklaşım

Weberci sınıf düşüncesinde insanların ekonomik şansı, yaşam biçimleri ve politik düzendeki yerleri birbirinden tamamen farklı üç ayrı olgudur. Bu üç katmanlaşma teke indirgenemez. Bu katmanlardan biri, toplumun yapısına göre diğerlerinin önüne geçebilir (Giddens, 2000). Daha ekonomik ya da daha politik toplumlar veya saygınlığın daha belirleyici olduğu toplumlar mevcuttur. Weber, katmanlaşmanın nedenlerini incelerken, 19'uncu yüzyıl sonu ve 20'nci yüzyıl başındaki toplum hareketlerini ele almıştır. Mendras'a göre Marx temelde makro-sosyolojik ve dinamik bir yaklaşıma sahip iken, Weber, bireyler, gruplar gruplar-arası/içi ilişkileri inceleyerek daha mikro-sosyolojik bir açıdan bakmayı tercih etmiştir (Mendras, 2009).

Bottomore ve Nisbet'e göre Weber'in sınıf yaklaşımına katkısı, Marks'ın sınıf kuramında iç içe geçmiş farklı değişkenleri birbirinden ayırmasıdır. Weber'in çok boyutlu yaklaşımının temelini sınıf ve statü ayırımı, yani gelir ve prestij düzeylerinin arasındaki farklılıklar oluşturmaktadır (Bottomore ve Nisbet, 1997). Weber'in farklı boyutları öne çıkarma yaklaşımı, günümüz çağdaş toplumlarında eğitim, gelir, meslek,

din, etnisite, ırk, cinsiyet gibi birçok başka özelliği, toplumsal yapının analizinde önemli etkenler hale getirmiştir (Öngen, 1996). Bu da toplumsal tabakaların çok farklı biçimlerde ele alınabileceğini ve sınıflandırılabilirliğini göstermektedir.

Weber sınıfı tanımlarken marksist bir fikirden yola çıkar, ama aynı zamanda bu fikri dönüştürür. Sınıfları ekonomik durumlarına göre tanımlar, ama bunu üretim sürecindeki konumlarına göre değil, pazardaki mal ve hizmete ulaşım kapasitesine göre yapar (Giddens, 2000). Bireyler, ailelerinden, mesleklerinden ve sahip oldukları sermayeden, oturdukları bölgeden ya da diğer bütün belirleyici nedenlerden dolayı mal ve hizmete ulaşma konusunda eşit şansa sahip değildirler (Mendras, 2009). Bu eşitsizlik üzerinden ortaya çıkan farklılıklar, farklı sınıfların oluşumuna yol açar. Burjuvazi genel bir sınıf olmaktan çıkar, küçük burjuvazi kategorisine girebilecek olan serbest meslekler, tüccarlar, zanaatkarlar ve aydınlar bir sınıf halini alabilirler. Bu sınıfları belirleyen faktörler ise salt ekonomik değildir ve bazen icra edilen mesleğin toplumda karşılık bulduğu statüyle de ilişkilidir (Ünal, 2004; 2011). Dolayısıyla Weber modern toplumda sınıf tanımlamasını üretim ilişkileri ile sınırlamamış ve ekonomi dışı alanları da içeren bir eşitsizlik hiyerarşisi öngörmüştür. Giddens'a göre Weber, Marks'ın sınıfın nesnel olarak belirli ekonomik koşullara dayandığı görüşünü kabul etse de, sınıf oluşumunda Marks'ın öngördüklerinden daha fazla çeşitteki ekonomik faktörün önemli olduğunu düşünmektedir ve kapitalist endüstriyel gelişmenin iki kutuplu türdeş bir toplumsal yapı yaratacağı düşüncesine karşı çıkmaktadır (Giddens, 2000). Weber, sınıf ilişkilerinin zamanla daha çeşitleneceğini öne sürmekte ve kapitalist işbölümünün pazar ilişkilerinde yol açtığı karmaşıklığın, aynı sınıflar içindeki bölünmeyi daha da derinleştireceğini belirtmektedir (Akt., Swingewood, 2010, 196). Weber'in sınıf içi farklılaşmanın zamanla gelişeceği yolundaki düşüncesinin gerisinde, gerek kuşak içi gerek kuşaklar arası toplumsal hareketliliğin olanaklı olduğu varsayımı bulunmaktadır (Giddens, 2000). Bu varsayımla, modern kapitalist toplumun temelini oluşturan toplumsal hareketlilik biçimlerinin gelişen dünyada daha belirgin bir şekilde ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

2.1.2.1. Weber ve Toplumsal Statü

Weber'e göre toplumda çok önemli bir yer tutan toplumsal statü, sınıf ilişkilerinden bağımsız olarak var olan bir derecelenme biçimidir. Buradaki konumlar,

yaşam düzeylerine ve toplumsal yaşam içinde elde edilen saygınlık ve itibar gibi niteliklere dayanmaktadır. Weberci bir yaklaşımda olan Giddens'a göre, bireyin statü konumu, diğerlerinin bu bireyle veya bireyin toplumsal konumu ile ilgili, prestijine olumlu ya da olumsuz katkı sağlayacak değerlemeleri anlamına gelmektedir (Akt., Karayaka, 2006, 26). Statüyü belirleyen toplumsal koşulların başında ise yaşam biçimi, eğitim süreci ve meslek gelmektedir ve bu özellikler çerçevesinde elde edilen saygınlık, itibar kazanımları başkaları tarafından yüklenen değerlerdir. Giddens'a göre olumlu ayrıcalıkları olan gruplar, belirli bir toplumsal düzendeki yüksek saygınlık sahibi herhangi bir insan gruplaşmasını içerir. Örneğin, doktorlar ve avukatlar, İngiliz toplumunda yüksek saygınlık sahibidirler. Sınıf nesnel olarak veriliyken, statü insanların toplumsal farklılıklar hakkındaki değerlendirmelerine bağlıdır (Giddens, 2000).

Elde edilen pozisyonlara, konumlara veya özelliklere göre kazanılan statü de biçim değiştirebilmektedir. Karayaka'ya göre insanlar diğerlerini idealler veya değerler kümesi ile yargılama ve değerlendirme eğilimindedir. Bu yüzden, çalışmalarda bu değerlendirmeler temelinde sıralamalar bulunmaktadır (Karayaka, 2006). Film starları, ünlü atletler veya ünlü bilim insanları, yüksek yaşam kültürü sürdürebilmektedir. Sanatçı olmak, sporcu olmak ya da toplumun dikkatini çeken ve değer atfettiği, toplumsal yaşamda elde edilen diğer konumlar statüyü etkilemekte ve bu "özellikli" birey ya da gruplar toplumsal statülerini kuvvetlendirmektedirler.

2.2. Bourdieu, Sınıf ve Toplumsal Hareketlilik

Bourdieu'ye göre sınıf, benzer eylemleri gerçekleştiren ve aynı yaşam koşullarını paylaşan bireylerin sosyal alandaki ortak pozisyonlarıdır (Bourdieu, 1987) ve sınıf aynı habituslara sahip olan biyolojik bireylerden oluşan gruptur (Bourdieu, 1990). Bourdieu ayrıca zamanla değişime uğrayan dört farklı sermayenin (ekonomik, sosyal, kültürel, sembolik) toplumsal sınıf konumunun belirteçleri olduğunu belirtmektedir (Akt., Swartz, 1997, 154). Bourdieu'nun marksist düşünceden çarpıcı biçimde ayrı düştüğü nokta, sınıf ve sınıfsal mücadeleler sorununu kavrama noktasında ortaya çıkar. Arlı'ya göre Bourdieu toplumsal sınıfları ele alırken, üretim ilişkilerine dayanan yorumlardan ve tanımlamalardan hareketle geliştirilmiş bir iktisadi sınıf kavrayışının, sosyolojinin temelini oluşturmayacağı ve bu görüşün aşındığının açıkça farkındadır (Arlı, 2010).

Bourdieu için sınıf, toplumsal çözümlemenin kalkış noktası değil, toplumsal alanların incelemesinde kullanılacak analitik araçlardan birisidir. Arlı, çalışmasında Bourdieu'nün bu düşüncesini şöyle aktarmaktadır:

“Bu, sınıfın, Bourdieu için önemsiz bir kategori olduğu anlamına gelmez. Aksine sınıf, sadece mülkiyet ilişkilerinin, üretim araçlarına hükmetmenin iktisadi kavrayışın diline çevrilmiş bir biçimi değildir. Sınıf, sosyal kozmosta özerkliğini oluşturmuş bir kültürel ve sosyal sermaye alanının derin belirleyiciliği ve eğitim kurumunun toplumsal eşitsizlik yapılarını sürekli bir şekilde üreten mekanizmalarıyla ilişkilendirilerek anlaşılabilir bir toplumsal ve aynı zamanda kültürel kategoridir.” (Akt., Arlı, 2010, 149).

Bourdieu'nün toplumsal sınıf kavramsallaştırması, öncülleri olan, hem Marx hem de Weber'den daha geniş bir perspektif çizmekte, toplumsal sınıfı belirleyen etmenlerin çok çeşitlilik arz ettiğini savunmaktadır. Günümüzde toplumların sınıfsal olarak kategorize edilmesinde yaşam tarzı, zevkler, gündelik tüketim eğilimleri, serbest zaman deneyimleri, eğitim, meslek ve yaşanan yer gibi özelliklerin çok büyük bir önemi vardır. Bourdieu'nün yaklaşımında bütün bu etmenler birlikte kendine özgü bir “sınıf kültürü ve muhiti” oluşturmakta ve sınıfsal yeniden üretimi ve farklılaşmayı ortaya çıkarmaktadır (Bourdieu, 1984; Scheerder, J., Vanreusel, B., Taks, M., ve Renson, R., 2002; Bairner, 2007). Bourdieu böylece sınıf kavramını ele alırken, ekonomik sermaye, sosyal sermaye, kültürel sermaye ve sembolik sermaye olmak üzere yeni dört farklı değişkeni kavramsallaştırarak birer kriter olarak belirlemiştir. Aynı zamanda Ünal'a göre Marx'ın tahakküm edenler ve tahakküm altında olanlar diye ikiye ayırdığı toplumsal sınıf perspektifini de, kendi kavramları olan ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermaye boyutlarının farklılığının önemini vurgulayıp Weber'in çok boyutlu olan toplumsal hiyerarşik sınıf perspektifini de benimseyerek toplumsal sınıf kavramına yaklaşmaktadır (Ünal, 2004).

Bourdieu toplumsal sınıf analizi yaparken sermaye kavramlarıyla beraber ele aldığı ve sınıfları anlamasını kolaylaştıran “*habitus*” kavramını geliştirmiştir. Bourdieu'ye göre habitusun ortaya çıkması, sahip olunan ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye olanaklarıyla belirginleşmektedir (Bourdieu, 1984). Bireylerin

bulunduğu ekonomik, toplumsal ve kültürel varoluş koşulları birbirinden farklı sınıf habituslarını oluşturmaktadır (Ünal, 2011). Özellikle çalışmada da ele alınacak olan, ekonomik sermayenin habitusun belirlenmesinde çok önemli ve birincil role sahip olduğu belirtilebilir. Her sınıf için var olduğu söylenen, o sınıfa ait özgün özellikler ve değerler taşıyan habitus, toplumsal hareketlilik ile ilişkilenebilmekte ve yeniden şekillenebilmektedir.

Toplumsal hareketlilik, Marx, Weber ve Bourdieu açısından farklı şekillerde değerlendirilmektedir. Bourdieu'nün, toplumsal tabakalaşma kuramı ve toplumsal hareketlilik ile ilgili, Marx ve Weber arasında, onlardan sentezlediği konumunu açıklamak mümkündür. Marx toplumsal hayatı çözümlerken yalnızca ekonomik ilişkileri kriter olarak almaktayken; Weber ekonomik, toplumsal ve siyasal düzendeki ilişkileri; Bourdieu ise ekonomik ilişkilerin yanında, kültürel, toplumsal ve sembolik ilişkileri de ana kriterler olarak çözümlenimin içine almaktadır. Ünal'ın dediği üzere Marx'a göre sınıflararası geçiş ancak bir devrimle gerçekleşebilir. Oysa Weber'in yaklaşımında tabakalar arası toplumsal hareketlilik çok güçlü bir şekilde mümkündür. Bourdieu ise bu geçişin Weber'in iddia ettiği gibi kolay gerçekleşmediğini düşünmektedir (Ünal, 2010, 172; 173). Bourdieu'ye göre toplumsal yapı içinde geçirgenlikler söz konusudur. Ancak habitusları gereği bireyler bir üst sınıfa girdiklerinde hangi kökenden geldiklerini belli ederler. O sınıfa adapte olmaları ancak belli bir zamandan sonra mümkün olur (Bourdieu, 1984; 2002). Gerçekleşebildiği takdirde, toplumsal sınıf hareketliliği yaşayan bireylerin, ekonomik sermayeleri değişmekte ve gelişmekte, bu da yeni dahil olunan toplumsal sınıfa uyum sağlama sürecini başlatmaktadır. Sürecin sonunda birey yeni sınıfına ait olan habitusu edinmeye başlamaktadır (Bourdieu, 2002).

2.2.1. Bourdieu'de Ekonomik Sermaye

Ekonomik sermaye, Marx'tan beri toplumsal sınıfları birbirinden ayıran temel faktör olarak değerlendirilmiştir. Marksist sınıf teorisinin 'burjuvazi' ve 'proletarya' olarak isimlendirdiği sınıflar; tek cümle ile, ekonomik sermayeye sahip olanlar ve olmayanlar şeklinde tanımlanabilir (Ünal, 2004). Oysa ki insanların edindikleri eğilimler sistemi, onların toplumda işgal ettikleri konuma ve sermaye donanımlarına bağlıdır. Bourdieu sermaye kavramını ele alırken, bireylere ait olan varlıkları, kültürel olarak

değerli olan sembolleri, yaşam tarzını ve toplumsal ağları da kapsayacak şekilde incelemiştir (Akt., Biggart, 2002, 277). Wacquant'a göre Bourdieu açısından sermaye, kişinin belirli bir toplumsal alana katılımını ve bu alan içinde rekabetin getirdiği özel kazançlara ulaşmasını mümkün kılan belirli bir toplumsal arenada mevcut etkili bir kaynaktır (Wacquant, 2010). Üç temel sermaye türünden biri olan ekonomik sermaye, birey, grup veya kurumun bir toplumsal uzaydaki konumunu belirleyen sermaye türlerinden en kritik olanıdır. Bourdieu için ekonomik sermayenin miktarı, bu miktarın zamanla değişimi, ilgili aktörlerin yörüngelerini toplumsal uzaya kaydeder ve halihazırda işgal ettikleri konumlara ulaşma tarzları ve yollarını açığa çıkartarak onların habitusları hakkında değerli ipuçları sağlar (Wacquant, 2010, 63).

Bourdieu ekonomik sermayeyi Marx'ın yaklaşımını sahiplenerek ele alır ve analizlerinde başat hiyerarşi kuran ve eşitsizlik üreten güç olarak kullanır (Göker, 2010). Bourdieu'ye göre ekonomik sermaye çok hızlı ve direkt bir şekilde paraya dönüştürülebilir ve/veya mülkiyet hakları içerisinde kurumsallaştırılarak kullanılabilir (Bourdieu, 2002). Diğer sermaye türleri olan kültürel sermaye ve sosyal sermaye de kurumsallaşmış olan ekonomik sermaye sayesinde değişiklik ve gelişim gösterir (DiMaggio, 1979). Aynı zamanda, ekonomik sermayeye sahip olan dominant sınıf, kültürel sermayesinin etkisi gereği, çocuklarını öncelikli olan özel üniversitelere ya da işletme okullarına göndererek, ekonomik sermayesini kısmen kültürel sermayeye dönüştürebilmektedir. Bourdieu, ekonomik sermaye ve onun gösterenleri olan kültürel ve sosyal sermayeye sahip olamayan grupları “halk sınıfı” olarak nitelemekte ve bu grupların çok dar imkanlar içinde daha az seçme özgürlüğüne sahip olduklarını belirtmektedir (Ünal, 2011). Öte yandan ekonomik sermayenin varlığının bireyleri ve grupları ciddi anlamda dönüşüme, değişime zorladığını, sınıf kültürünün de bu şekilde gerçekleşebileceğini düşünmektedir.

Toplumsal sınıfları birbirinden ayırmada tek unsur olmamakla beraber en önemli belirteçlerden olan ekonomik sermaye, yaşam tarzına, gündelik tüketim alışkanlıklarına, oturulan semte/bölgeye, konut tipine, konutların iç yapısına/dekarasyonuna, toplumsal ağlara ve benzeri birçok sınıfsal gösterene direkt olarak etki edebilmektedir. Bu sebeple Bourdieu, kültürel ve sosyal sermayeyi ekonomik sermayenin dönüştürülmüş, gizli

formları ve ekonomik sermayenin de diğer sermaye türlerinin kaynağı olarak belirlenmesi gerektiğini düşünmektedir (Bourdieu, 2002). Çalışma için en önemli kavramlardan biri olan ekonomik sermaye, ekonomik sermayenin dahil olduğu sınıf, sermayenin değişimi ile sınıfın değişmesi, sermayenin miktarı ve tüketimi gibi kriterler, çalışmanın ortaya çıkardığı bulguları açıklamak konusunda destekleyici olmaktadır.

2.2.2. Bourdieu'de Habitus

Toplumsal yapıları dikkate alarak eylemlerin nasıl gerçekleştirileceği konusunda pratik bir öğrenmeye, alışmaya ve sonrasında hakimiyete sahip oluruz. Böylece, zaten eylemlerimizi üretme biçimimiz toplumsal yapılara uygundur ve bu yapıları yeniden üretir, çünkü etkili olarak hareket etmemizi mümkün kılan şey budur. Biz yapıları bizzat onları yaşarken içselleştiririz (Bourdieu, 1984). Calhoun'a göre kültürümüzün bize sağladığı öğrenme kategorileri sayesinde, ancak aynı zamanda anlayışımızın aktif bir biçimde gelişimiyle, toplumsal yapılara ilişkin pratik anlayışlar geliştiririz. Bu deneyim ve bilme bileşimi temelinde, her birimiz belirli biçimlerde davranmamızı sağlayan pratik bir eğilim geliştiririz (Calhoun, 2010, 99).

Bourdieu sosyolojisinin temel kavramlarından biri, hiç şüphesiz habitustur. Sosyoloji çevrelerinin Bourdieu ekolünün çalışmalarına "habitus sosyolojisi" adını vermesi, Bourdieu'nün bu kavrama verdiği önemin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bourdieu, habitus kavramı hakkında, 'habitude' (alışkanlık) sözcüğü ile eşanlamlı algılanmasının önünü almaya yönelik şu açıklamayı yapar:

"Habitus kavramı, 'alışkanlık' terimini çağrıştıran şeylerle ilgili görünürken, esas olarak bir konuda ondan ayrılır. 'Habitus', kişi tarafından benimsenen, kalıcı bir tarzda benliğin bir parçası olan şeylerdir. Yani kavram, tarihi bir süreçle ilişkilidir. Ama bu tarih, bireyin tarihi, yani özgeçmişiyse alakalıdır... O halde, niçin 'alışkanlık' demiyoruz? 'Alışkanlık', tekrarlayıcı, mekanik, otomatik, üretici olmaktan çok üretilen şeyleri çağrıştırtıyor. Ben ise ısrarla, 'habitus'un üretici (générateur) bir şey olduğu görüşündeyim. 'Habitus', daha hızlı ilerlemeye yönelik, faaliyetin objektif mantığını üretmeye yarayan, fakat aynı zamanda, bir değişmeye de yol açan bir vasıta. Kendimize özgü üretimlerimizi yapmamızı sağlayan değişimci araçlar

(machines) alanıdır. Ne var ki, üretim durumlarını tanımadan ürünleri tanımaya geçiş, basitçe ve mekaniksel olamayacağından, 'habitus'un göreceli olarak önceden görülmesi mümkün değildir...' (Akt., Ünal, 2004, 119).

Bourdieu habitusu ele alırken, onun toplumsal sınıflarla kurduğu ilişkiyi göz önünde bulundurmanın hayati olduğunu düşünmektedir. Çünkü bir toplumda bireyler belirli bir ya da birkaç grup içerisinde yaşarlar. Dolayısıyla aynı grubun içerisindeki bireylerin sahip olduğu habitusların birbirine benzerliği, Bourdieu için, toplum sınıflar arasındaki yaşama tarzlarının farklılıklarına paralellik gösterir (White ve Wilson, 1999). Bourdieu üç toplumsal sınıfın üç farklı yaşam tarzı olduğunu altını çizmektedir:

“Tahakküm eden sınıfın üyeleri, kendilerini ayrı gösteren tüm unsurları barındırırlar ve ayırım kavramı üzerine kurulu bir habitusla pratikleşmişlerdir; küçük burjuvazinin üyelerinin habitusunu ise onların sosyal yükselme arzuları şekillendirir: “Küçük burjuvazi habitusu, bireysel ve kolektif, sosyal istikamet, bu yükselen istikamet devam etmeye ve gerçekleşmeye yöneldiği yerden dolayı yükselen eğime dönüşen eğimidir.” Halk sınıfları ise, güçlü biçimde zorunluluğun ve bu zorunluluğa adapte olmanın anlamıyla ve dolayısıyla fizik gücünün değerlendirilmesiyle belirlenmiş bir habitusa sahiptirler.” (Akt., Ünal, 2004, 123).

Bourdieu için habitus, bireyler tarafından içselleştirilmiş eğilimler, davranışlar ve aktivitelerin toplumsal olarak öğrenildiği ve bu sayede bireyleri yaşam tarzlarına göre farklılaştıran/ayırt eden bir sistemdir (White ve Wilson, 1999) ve habitus, algıladığımız, değerlendirdiğimiz ve içinde hareket ettiğimiz dünya aracılığıyla oluşan kalıcı ve aktarılabilen bir eğilimler sistemini anlatır (Koytak, 2012). Bourdieu ayrıca, bu eğilim sistemlerinin şekillendirilebilirliğini ima eder, çünkü bu sistemler toplumsal çevrenin gelişen etkisini, ancak esasen birincil deneyimlerin belirlediği sınırlar içinde bedene kaydederler. Nitekim birlikte habitusu meydana getiren şemaların katmanlaşması, farklı bütünleşme dereceleri sergiler (Wacquant, 2010, 62).

Bourdieu için habitusun oluşumunda en önemli araçlardan biri olan toplumsal yapı, yapının içindeki sınıfın kültürel özellikleri ve eyleyen arasında güçlü bir ilişki

vardır. Bourdieu ve Wacquant'a göre dış yapıların içselleştirilmesinin ürünü olan habitus, alanın taleplerine tutarlı ve sistematik biçimde tepki verir (Bourdieu, 2012). Bu noktada Bourdieu, bedeninin de habitus çerçevesinde sınıfsal olarak şekillenebileceğini, kişiye özgün tarz, duruş ve tavır, beden biçimi, sunumu ve aksan gibi tezahürlerle bedeninin farklı tip ve pratiklerle habitus olarak ortaya çıkmasının, toplumsal sınıfın gösterenlerinden biri olduğunu dile getirmektedir (Akt., Hacısöftaoğlu, 2012, 146). Bu çerçevede habitus için, bireyin toplumsal seyrinin ve konumunun ürünüdür diyebiliriz. Bu da toplumsal aidiyet kazanımlarını yapılandırır ve sınıf, habitusu üretir (Husu, 2013). Habitus, her zaman yeniden yapılandırmayı içeren bir yapıdır. Bununla birlikte, habitus belirli bir alanın kendine özgü sermaye ve toplumsal pozisyonlarına uygun tercih ve davranışlar için olasılık setleri sunar. Bourdieu alana dahil olmuş eyleyenlerin habitusları sayesinde o toplumsal bağlamda ve sınıfsal konuma göre neyin “yerinde” olup olmadığının bilinciyle, hem sınıflanmış hem de sınıflandıran pratikler içine girdiklerini ve ortaya çıkan “işaretler ve semboller” sisteminin eyleyenin hem bireysel hem de kolektif olarak kendini ait hissettiği bir toplumsal uzama yerleşmesini sağladığını belirtmektedir (Akt., Budak, 2013, 31).

Habitus, bireyin toplumsal mekan algısını düzenleyen tüm pratik, eğilim ve beğenilerin koruyuculuğu tarafından sınıflanmış ve sınıflandıran pratiklerle sistemleştirilip kurulur (Bourdieu, 1984). Sınıflanmış olan pratikler, toplumsal olarak onaylanmış sınıflandırma şemalarını kullanan habitusun sistematik ürünleridir (Bourdieu, 1996). Bourdieu'nün kendi terminolojisinde “*yaşam tarzı*” olarak adlandırdığı bu sınıflandırma sistemleri, toplumsal sınıflar arasındaki sembolik ve toplumsal pratikle ilgili sınırların çizilmesinde merkezi role sahiptir. Bu açıdan bakılınca yaşam tarzı toplumsal olarak onaylanmış sınıflandırma şemalarını kullanan habitusun sistematik ürünleridir (Budak, 2013, 32). Bu ürünler, doğuştan önce getirilen ihtimamları, vücut ve yüz süslerini, davranışları, konuşma örneklerini, elbise türlerini, konut tiplerini, eğitim derecesini, cinsi ahlak standartlarını ve benzeri özellikleri içermektedir (Öztürk, 1998).

2.2.3. Toplumsal Hareketlilik

Hareketlilik kavramı, toplumdaki birey ya da grupların fiziksel/toplumsal çevredeki herhangi bir hareketini ifade eder. Genel olarak yer, zaman ve toplumsal

yapıda oluşan hareketlilik iki türdür. Bunlar, fiziksel ve toplumsal hareketliliktir. Kemerlioğlu'na göre toplumsal hareketlilik oldukça karmaşık yönleri bulunduğundan, sosyologlar tarafından değişik biçimlerde tanımlanmaktadır (Kemerlioğlu, 1996). Sosyolojik anlamda, en yalın tanımıyla toplumsal hareketlilik, kişi ya da grupların ekonomik, toplumsal ve politik pozisyonlarındaki ve toplumsal tabakalaşma içerisindeki önemli değişikliklerini ifade eder (Goldthorpe, 1987; Spaaij, 2011). Toplumsal hareketlilik kavramını “*Social and Cultural Mobility*” çalışmasıyla ve çok boyutlu bir şekilde ele alan ve bugün hala bu kavramın en önemli referansı olan Pitirim Sorokin'e göre ise toplumsal hareketlilik denilince, herhangi bir bireysel veya toplumsal nesnenin veya değerin -insan eliyle yaratılan veya değiştirilen her şeyin- bir toplumsal konumdan diğerine geçişi anlaşılır. Diğer bir deyişle, toplumsal hareketlilik kültürel ve toplumsal varlıkların ve değerlerin toplumsal ve ekolojik evrenin içindeki bir konumdan ötekine geçişi sürecini anlatır (Akt., Ünal, 2011, 140).

Genel olarak tanımlanırsa, hareketlilik, toplumsal değişme süreci içinde bireylerin konumlarını, coğrafi, mesleki ve mensup oldukları toplumsal sınıfların mal, gelir ve sosyo-ekonomik statü bağlamında değiştirmek şeklinde gösterdikleri davranışlardır (Giddens, 1997, 5). Bu kavram birden fazla davranışı içinde bulunduran bir olgudur. Bunlardan bir tanesi mekansal hareketlilik olup, kırdan kente, şehir içi, şehirler arası, ülke içi veya ülkeler arası yer değiştirmeler mekansal hareketlilik örnekleridir (Hatipoğlu, 2008).

Toplumsal hareketlilik ise genel olarak kişinin ekonomik, toplumsal ve politik konumundaki dikkate değer değişikliklere göndermede bulunur. Buna rağmen toplumsal hareketlilik çalışmalarında farklı ilgi alanları bulunmaktadır. Toplumun hareketlilik açısından tanımlanması, bireye yeteneklerini kullanması için açık olan olanaklar, elit konuma doğru olan geçişler, işçi sınıfının hareketliliği, hareketliliğin sınıf bilinci üzerindeki etkileri, eğitimin hareketlilik olasılığı üzerindeki etkileri, hareketliliğin hareketli birey üzerindeki etkileri temel ilgi alanlarını oluşturmaktadır (Giddens, 1997; Hatipoğlu, 2008; Ünal, 2011).

Toplumsal hareketlilik, Marx'ın çalışmalarında merkezi bir konumda olmamakla birlikte, Marx çalışmalarında hareketlilik konusuna genel bir değinme yapmıştır. Marx,

toplumsal hareketlilik anlayışında bu kavramın başarıyı ve başarısızlığı bireyselleştirip sınıf dayanışmasını zayıflattığını savunur. Yukarı doğru sosyo-ekonomik hareketlilik yönetici sınıfın gücünü pekiştirmekte ve bu da karşı devrimci bir sürecin koşullarını hazırlamaktadır. Sonuç olarak Marx'a göre toplumsal hareketlilik, kapitalist sistem için güvenlik sübabı benzeri bir görev görmektedir (Akt., Hatipoğlu, 2008). Sorokin de toplumsal hareketliliği incelediği çalışmasında, mesleki gruplar arası farklı toplumsal statüler olduğunu savunur (Akt., Giddens, 2000). İnsanları seçen ve toplumsal pozisyonuna karar veren meslek hiyerarşisinde keskin sınırlar görünmemekle birlikte, bu hiyerarşi içinde görüldüğünden daha az bir toplumsal hareketlilik bulunmaktadır. Saunders'a göre toplumsal yapıdaki konumumuz, mesleki dereceye, gelire, eğitime ve toplumsal sınıf ya da sosyo-ekonomik statü gibi ölçümlerle kıyaslanarak belirlenmektedir (Saunders, 2010). Toplumsal hareketliliğin de bireylerin alt konumdan daha yukarı doğru harekete (yukarı hareketlilik) ya da yukarı konumdan daha aşağı bir konuma geçtiği (aşağı hareketlilik) zaman ortaya çıktığı söylenmektedir. Goldthorpe ise çalışmasında toplumsal sınıfları piyasa ve iş durumuna göre ayırmıştır. Goldthorpe mesleki sistemin şimdiki dönemde daha eşitlikçi olduğunu, bu nedenle de toplumsal sınıfların hareketlilik şansının arttığını savunur. Ancak, Goldthorpe'a göre Avrupa ve Amerika'da gerçekleşen toplumsal hareketlilik oranı yine de kısıtlıdır (Akt., Giddens, 1997, 55).

Sorokin'e göre toplumsal hareketlilik, yönü bakımından yatay ve dikey hareketlilik olarak ikiye ayrılmaktadır (Akt., Spaaij, 2011). Yatay hareketlilik, aynı toplumsal düzeyde kalmak koşuluyla, bir benzer grup ya da durumdan diğerine hareketi ifade eder. Yatay hareketlilik seviyede bir iniş ve çıkış olmaksızın meslek veya saha değiştirmelerini, bireylerin aynı seviyedeki bir zümreden başka zümreye geçmelerini ifade eder. Sorokin için ise, daha kapsayıcı bir tanımla, bireyin ya da toplumsal nesnenin bir toplumsal gruptan aynı seviyedeki diğer bir gruba geçişini ifade eder (Avcılar, 1994; Spaaij, 2011, Giddens, 2000).

Dikey hareketlilikte ise, bir toplumsal sınıftan diğerine geçiş söz konusudur. Burada bireyin toplumsal konumu değişmektedir (Saunders, 2010; Goldthorpe, 1987). Toplumsal-ekonomik ölçekteki yukarı-aşağı akışkanlık anlamına gelen (Ünal, 2011)

dikey hareketlilikte birey, bulunduğu sınıftan yukarı çıkabileceği gibi aşağı doğru hareketlilik de söz konusudur. Özellikle dikey hareketliliğin gerçekleşmesi için sınıflarla belirlenmiş endüstriyel-kapitalist bir toplumun olması gerekmektedir. Dikey hareketlilikten bahsedebilmek için sanayileşme, profesyonelleşme, rekabet ve hareketliliğe elverişli açık (kapitalist) toplum gibi unsurlar sayılabilir. Günümüzde dikey hareketlilik, hayatın birçok alanında görülmektedir. Dikey hareketlilikte bireyin hem maddi, hem de prestij ve popülerite anlamında ekonomik ve toplumsal değeri değişmekte ve statüsü güçlenmektedir (Ünal, 2011; Bourdieu, 2014; Karayaka, 2006).

2.2.3.1. Toplumsal Dikey Hareketlilik

Birçok hareketlilik örneğinde birden fazla pozisyonda değişiklik meydana gelmektedir. Toplumsal hiyerarşide yükselen bir insan arkadaşlarını, bağlı olduğu organizasyonları, mahallesini, bazı durumlarda dini görüşlerini, hatta adını bile değiştirebilir (Ünal, 2011; Spaaij, 2011; Agergaard ve Sorensen, 2009). Mesleki açıdan yükselen birey toplumsal açıdan da yükselmek isteyecektir. Potansiyel olarak yukarı hareketlilik sahibi bireyler, kendi toplumsal pozisyonlarını değiştirmeden çok önce daha yukarı statüdekilerin norm ve davranış özelliklerini içselleştirirler (Bourdieu, 1984; Goldthorpe, 1987; Açıklın, 2008; Saunders, 2010).

Toplumsal dikey hareketlilik, bireylerin yukarı veya aşağı bir toplumsal tabakadan başka bir tabakaya yükselmesi veya alçalmasını, toplumsal hiyerarşideki iniş ve çıkışlarını, daha geniş bir ifadeyle, bireyin veya toplumsal nesnenin bir toplumsal tabakadan diğerine geçişini ifade eder. Sorokin'e göre iki çeşit dikey hareketlilikten bahsedilebilir. Yükselen ve inen veya toplumsal tırmanış ve toplumsal düşüş (Akt., Spaaij, 2011, 45). Tabakalaşmanın doğası gereği, iktisadi, siyasi ve mesleki hareketliliğin yükselen ve inen dalgaları vardır. Toplumsal yapıda yükseliş dalgalanmaları iki şekilde gerçekleşir: Aşağı tabakadaki bireylerin daha yüksek bir tabakaya sızması, sokulması ve bu bireylerin oluşturduğu yeni bir grup ve bu gruptaki bireylerin yüksek tabakaların içlerine sokularak yanyana bulunmasıdır (Ünal, 2011).

Tarihsel süreç içerisinde, birbirinden farklı birçok toplumsal tabakalaşma görünümleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan en temel olanlar kast, zümre ve sınıf yapılarıdır. Toplumsal dikey hareketlilik bu yapılarda farklı şekillerde gerçekleşmekte veya

gerçekleşmemektedir. Avcılar'a göre açık-kapitalist sınıf toplumlarında bireylerin dikey hareketlilik imkanları kısıtlı olsa da bulunmakta iken, tümüyle kapalı olan kast sistemli tabakalaşmış toplumlarda ise bireylerin doğumla girdikleri statülerden başkasına geçebilme imkanları çok sınırlıdır (Avcılar, 1994). Sorokin dikey hareketliliğin gerçekleşebilme imkanı olduğunu düşündüğü açık toplumlarda bunun kanallarının da olduğunu belirtmektedir. Toplumsal sistem, bireyleri bir mevkiden diğerine götüren bazı kanallar, daha doğrusu toplumsal taşıt vasıtaları kurmuştur. Bunları kullanmasını bilen veya bunlara kabul edilmek için konulan şartları yerine getiren her birey toplumsal olarak yükselmektedir (Avcılar, 1994, Giulianotti, 1999; Giddens, 2000). Bireyler, dikey hareketlilik sağlama imkanlarını olabildiğince zorlarlar ve var olan vasıtaların denetçileri olarak işlev gören müesseseleri ikna etmek için çabalarlar. Sonuç olarak tekrar tekrar sınanırlar, terfi etme, yerinde sayma şartları, kısacası kariyerleri belirlenir. O halde her toplumda oluşmuş bazı müesseseler hareketliliği denetler. Bunların denetim oranları zaman ve mekana göre farklılaşmaktadır (Ünal, 2004; 2011).

2.3. Futbolda Profesyonelleşme Süreci ve Toplumsal Dikey Hareketlilik

2.3.1. Futbolun Tarihsel Gelişimi

Futbol, tarihsel süreç içerisinde bin yıllardır dünya uygarlıklarında, farklı biçimlerde ve isimlerde oynanan bir oyun olarak günümüze kadar uzanmıştır. Futbolun günümüz futboluna en çok benzediği dönem ise sanayi devriminin gerçekleştiği, modernleşmenin oluşmaya başladığı, modern devlet ve kurumlarının inşa edildiği dönemleri kapsayan 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıldır (Aktütün, 2010; Vamplew, 1988; Curry, 2004; Bairner, 2007). Modern dönemlere gelene kadar futbolun izlediği seyir, onun öznel şartları ve özellikleri, oyunun tüm coğrafyalarda kolayca oynanabilmesinin yanında, eğitsel, askeri amaçlar gibi birçok amaç için de kullanılmasını sağlamıştır.

Erken dönem uygarlıklarındaki spor oyunlarının biçimi coğrafya tanımamaktaydı ve farklı uygarlıklar birbirlerinden habersiz olarak benzer spor oyunlarını ortaya çıkartabilmekteydi (Giulianotti, 1999; Özkan, 2010; Talimciler, 2010). Birbirinden habersiz biçimde “icat edilen” oyunların başında da ayak ile oynanan top oyunları gelmektedir. Çin kaynaklarına göre ayak ile oynanan top oyunu *ts'u kü*'nün icadı M.Ö. 2697 yılına dayanmaktaydı ve askeri eğitim için kullanılmaktaydı. Benzer biçimde

oynanan Japonların *kemari*'sinin ise yedinci yüzyıldan itibaren oynanmaya başladığı bilinmektedir (Guilianotti, 1999; Aktütün, 2010). Orta Asya Türklerinde ise ayakla oynanan bu oyuna *tepük* (Talimciler, 2010) denmekteydi. Uzak Doğu'dan tamamen bağımsız olarak Avrupa'da İtalyanların *calcio*'su (Aktütün, 2010, 11) ve Fransa'nın kuzeyinde yaşayan Celts'lerin kendilerine uyarladıkları biçimiyle, soyluların *La Soule* ve halkın da *La Choule* adını verdikleri (Erdoğan, 2008) oyun, bugünkü futbola benzer ayak topu oyunları olarak "icat" edilmişti. On dokuzuncu yüzyılda İngiltere'den başlayarak bütün dünyayı hızla saran futbol "çılgınlığının" ardında, ayak ile oynanan top oyunlarının hemen her kültür tarafından neredeyse evrensel bir biçimde asırlar öncesinde, denetimsiz ve kuralsız biçimde de olsa "icat" edilmiş olmasının (Aktütün, 2010) önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

2.3.2. Dünya'da Futbolun Modernleşmesi / Profesyonelleşmesi

Sporun özellikle de futbolun gelişmesi sürecini, tarihin hiçbir döneminde siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmelerden soyutlayamayız. Aksine spor, içinde yapıldığı toplumun özellik ve çelişkilerini belli kırılmalarla yansıtan bir ayna olarak da değerlendirilebilir. Futbol ise oynanmaya başladığı dönemden itibaren en popüler spor dalı olmuştur ve modern futbolun ortaya çıkışından günümüze kadar kabaca üç temel dönemden söz edilebilir: 1871'de bugünkü kuralların temellerinin atılmasıyla oynanmaya başlayan modern futbolun ortaya çıkışından I. Dünya Savaşı'na kadar olan ilk dönem futbolun siyasal seçkinlerin çok da istemediği biçimde hızla yaygınlaşmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra "soğuk savaş" dönemini de kapsayan ikinci dönem ise futbolun propaganda etkisinin kullanılmaya çalışıldığı, "ideolojiler savaşının" bir aracı haline getirilmeye çalışıldığı dönemdir. Üçüncü dönem ise "soğuk savaş"ın bitimiyle açılmıştır: Küreselleşen dünyada futbolun sadece bir gösteri olmaktan çıkarak *show business* haline dönüştüğü endüstriyel futbol dönemi (Aktütün, 2010, 10;11; Guilianotti, 1999).

Yüzyıllar boyunca yazılı kurallardan yoksun oynanan futbola dair ilk kitabın 1846'da *The Laws of Football as Played at Rugby School* (Rugby Okulu'nda Oynanan Futbolun Kanunları) adıyla yayımlanmasının ardından, 1856'da *Cambridge Rules* (Cambridge Kanunları) olarak bilinen ve elle oynamayı sınırlayarak günümüz

futbolunun rugby'den ayrılmış temellerinin atılmasına ve 1863'te Association Football adı altında dünyanın ilk futbol federasyonunun kurulmasına kadar geçen süre pek kısadır (Giulianotti, 1999; Yurdesin, 2010). Curry de bu süreci benzer şekilde açıklamaktadır ve ona göre 1845 yılında Rugby Okulu'nun öğrencileri, futbola yönelik özel formda bir yazılı kurallar dizisi yayınlamışlardır ve bu süreç aynı öğrencilerin, birçoğu direkt olarak rugby kurallarının zıttı olan, futbolun kendi kurallarının belirlendiği Eton'daki futbolun başka bir formuna dahil olmalarına kadar devam etmiştir (Curry, 2004). Stemmler, futbolun hayatta kalmasında ve kısa sürede yayılmasında, en büyük etkenin üniversitelerde okuyan mülk sahibi burjuvaların evlatlarının oyuna olan ilgisi olduğunu belirtir. 8 Aralık 1863 tarihinde Futbol Federasyonu'nu Londra'da bir mason lokalinde bir araya gelen özel lise temsilcilerinin kurması Stemmler'ın söylediklerini destekler niteliktedir (Akt., Özkan, 2010, 186).

Futbol, günümüzdeki formasyonuna Britanya'da kavuşmuş ve bu haliyle, dünyaya da İngilizler tarafından yayılmıştır. Futbolun beşiğinin aynı zamanda Sanayi Devrimi'ni gerçekleştiren ülke olması bir rastlantı değildir (Giulianotti, 1999; Özkan, 2010). Giddens'a göre sanayi devrimi ve modernizasyonla bağlantılar kurulabilecek pek çok değişim ve dönüşümün beşiği olan Britanya, aynı zamanda birçok spor dalının modern dönüşümünün temellerinin atıldığı imparatorluktur (Giddens, 2001). Sanayi devriminin Britanya'da gerçekleşmesi, bunun etkisiyle modern devleti güçlendirecek olan kurum ve kuruluşların ve yatırım alanlarının hızlı bir şekilde ortaya çıkışı, ekonomik değerlerin değişimi gibi unsurlar, 19. yüzyılın ortalarından sonlarına kadar, futbolun gelişmesi, modernleşmesi, kurumsallaşması ve profesyonelleşmesi süreçlerinde çok önemli bir rol oynamıştır (Vamplew, 1988; Giulianotti, 1999). 1857 yılında ilk futbol kulübü Sheffield'in kurulmasıyla, 1863'te on iki İngiliz kulübünün ortaklığıyla Futbol Federasyonu'nun kurulması ve Londra'da imzalanan bir anlaşmayla, futbol yavaş yavaş bugünkü formuna dönüşmekteydi.

Modernleşmeyle birlikte ve günümüzde herkesin futbol dediği bu oyun, artık belli kuralları olan, biçimlendirilmiş, standartlaştırılmış bir spor halini almıştır ve sahanın sınırlarından taş atışına tüm futbol kurallarına İngilizler karar vermişlerdir (Giulianotti, 1999; Galeano, 2008; Talimciler, 2010). Kuralların ve ölçümlerin belirlendiği,

takımların kurulduğu, liglerin oluşturulduğu ve ulusal/uluslararası federasyonların ortaya çıktığı, Modern Olimpiyatların başladığı bu dönem, dünyada sanayi devrimi ile birlikte hızlıca yayılan modernleşmenin yaşandığı 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20.yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Magee ve Sugden'a göre dünya'nın ilk gelişmiş endüstriyel ve kentsel toplumu olan Britanya'da, modern futbolun vücut bulduğu iyi bir şekilde anlaşılmaktadır. 1860'larda futbol oyununun Britanya'da kodlanmış olması, oyunların modernizasyonunda anahtar bir dönüm noktası olmuştur (Magee ve Sugden, 2002, 426). Kuralların oluşturulması, yarışmaların düzenlenmesi ve İngiltere'deki yönetici kurulların varlığı, futbolun yaygınlaşması konusunda önemli bir altyapı sağlamıştır.

Futbolun modernleşmesi sürecinde, yazılı ve kurumsal temellerinin hızlıca oluşturulması, kulüplerin sayısının artması, rekabetin artmasına yönelik bir trendin oluşması (Curry, 2004), 1870'li yıllarla birlikte, futbolculara gizlice ücretlerin ödenmesi (Talimciler, 2010) gibi unsurlar, kaçınılmaz olarak profesyonelleşmeyi beraberinde getirmiştir. Artık rekabetin belirgin varlığı, ücret, ödül gibi kavramların ortaya çıkışı, "amatör" değerlerin yerini "profesyonel" formu içeren, ödüllere dayalı oynanan futbolun hızla yayılmasını sağlamış ve 1885 yılında profesyonellik yasal olarak kabul edilmiştir (Curry, 2004; Talimciler, 2010). 1885 yılında ücretli oyunculara resmen izin verilmesiyle başlayan, profesyonelliğin ilk adımlarının atıldığı bu dönemde, Avrupa ve Güney Amerika'da birbiri ardına futbol kulüpleri kurulmaya başlamıştır ve futbol süratle global bir eğlence ve bir işkolu halini almıştır. Dünya'da FIFA'ya bağlı futbol federasyonu sayısı 1904'te 7'ye, 1914'te 20'ye, 1938'de 51'e, 1984'te 150'ye ve bugün ise 208'e ulaşmıştır (Yurdesin, 2010, 199). Birleşmiş Milletler'e bağlı ülke sayısından daha fazla FIFA'ya üye federasyon olmasının ve futbolun bu önlenemez hızlı yayılmasının aslında profesyonelleşme, endüstriyelleşme ve küreselleşme ile çok güçlü bir bağı olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Bu sayede, 19. yüzyılın son çeyreğinde, Britanya'da futbolun çok hızlı bir şekilde değişen doğasını anlamak ve bugün ile olan tarihsel bağı kurabilmek daha kolay olabilir.

Ondokuzuncu yüzyılın üzerinde güneş batmayan imparatorluğunun dünyanın dört bir tarafına dağılmış askerleri, tüccarları, teknisyenleri ve işçileri Brezilya'dan Rus Çarlığına, İsviçre'den Osmanlı İmparatorluğu'na, Hindistan'dan Avustralya'ya kadar

gittikleri her yere kültürleri ve alışkanlıklarıyla birlikte, 1871 yılından itibaren modern kurallarıyla oynanmaya başlayan futbol oyununu da götürüyorlardı (Aktütün, 2010, 13). Futbolun bu hızlı yayılmasında, ayakla oynanan top oyunlarının her kültür tarafından birbirinden bağımsız olarak “icat” edilmiş olması hiç kuşkusuz önemli bir rol oynuyordu. Britanya’nın futbolu yaygınlaştırması sürecinde, onlara ilk ayak uydurmaya çalışanlar Avrupalı ülkeler olmuştur. Büyük Britanya’da futbol, 1920’lere gelindiğinde yarım yüzyıldır profesyonel olarak yapılıyor iken, kara Avrupa’sı İngiltere’ye yetişmeye çalışıyordu. İki dünya savaşı arasında, futbol daha çok kitlelere ulaşmaya başlamıştı ve oyuncuların resmen ücret alması olağan hale gelmişti, bu da profesyonel liglerin kurulmasını beraberinde getirdi. Modern futbolun gerektirdiği antrenörler yetiştirme, stadyumlar inşa etme, müsabakaları kurumsallaştırma gibi tüm dönüşümleri yaparak, kıta Avrupa’sı yavaş yavaş Büyük Britanya’ya yetişmeye başladı (Lafranchi, 2009, 263).

Macaristan, Avusturya ve Çekoslovakya ülkeleri Orta Avrupa’da futbolun en hızlı yayıldığı ülkelerdi ve 20’li yılların ortalarında bu üç ülkede profesyonelliğe geçilmiştir. Böylece düzgün bir futbol piyasasının imkanları oluşmuş, oyuncular para kazanmaya başlamış ve artık uzmanlaşma kaçınılmaz olarak ortaya çıkmıştır (Lafranchi, 2009, 268). Fransa’da ise profesyonellik ilk olarak 1932 yılında başlamıştır. Avrupa’da da artık futbol kurumsallaşmayı sağlamış, modern bir kimlik kazanmış ve profesyonellik kavramı pratik olarak ortaya çıkmıştır.

2.3.3. Türkiye’de Futbolun Gelişimi

İstanbul ve İzmir’de oturan Levanten ailelere mensup gençlerin, pamuk ticareti ile uğraşan İngilizlerin etkisiyle futbol, Osmanlı’da hızlıca yayılmıştır. 1894 yılında kurulan *Football Club Smyrna*, Türkiye’de resmi futbol nizamnamesi ve tüzüğü ile oluşturulmuş ilk futbol takımı olma özelliğine sahiptir. Avrupa’dan, özellikle de İngiltere’den gelip takımlar ve kulüpler kuran yabancılar, teşkilatlanmaya ihtiyaç duyulması sebebiyle, bir araya gelerek, İngiltere’de tatbik edilmekte olan futbol kaideleri ve lig statülerini getirterek bir yönetmelik hazırlamışlar ve 17-Mayıs 1903 tarihinde “İstanbul Futbol Birliği”ni (İ.F.B) kurmuşlardır (Talimciler, 2010; Devocioğlu, 2008, 377). 1904-1905 yıllarında bir futbol ligi organizasyonu gerçekleştirildiğinde, buradaki takımların bir çoğu Levanten ailelerin ve İngiliz tüccarlarının kurduğu takımlar olmuştur. 1908 yılına

kadar, ülkede oluşan futbol kulüplerinde özellikle İngilizlerin, Rum ve Ermenilerin, genel olarak da yabancıların olmasının en önemli sebeplerinden biri, müslüman bir toplum olan Osmanlı'da futbol oynamanın, müslümanlara yasaklanmış olmasıdır (Devecioğlu, 2008; Emrence, 2010). Sadece Osmanlı-Türk elitleri İngilizlerden esinlenip, İstanbul ve İzmir gibi kozmopolit şehirlerde futbol kulüpleri kurabilmişlerdir. Bu süreçte futbolu sadece Avrupalılar ve müslüman olmayan azınlıklarla iletişim halinde olabilen şehirdeki eğitimli elitler oynayabiliyordu (Emrence, 2010). 1908 yılında gerçekleşen II. Meşrutiyet ile beraber, futbol kulüplerinin tescil edilmesi başladıktan sonra İstanbul'da çok sayıda kulüp kurulmuştur (Talimciler, 2010). Bu dönemden sonra Türkler de futbolun içerisinde aktif olarak yer almıştır. 1908 yılından sonra, ortaya çıkan İttihat Terakki Cemiyeti, futbol kulüplerini ideolojik amaçlar doğrultusunda kurmaya başlamıştır. Karşıyaka, Altay, Altınordu gibi İzmir takımları cemiyetin güçlü destekleri ile kurulmuş olup, onların yönetiminde varlıklarını sürdürmüşlerdir. İttihat Terakki Cemiyeti'nin içindeki aydın kesimin ve yeni bir akım olarak gelişen milliyetçi projenin destekleriyle, Türk kulüpleri daha kolay bir şekilde kurulmaya başlamıştır (Emrence, 2010).

Birinci Dünya Savaşı, sonrasındaki Bağımsızlık Savaşı ve buna paralel olarak ilerleyen yeni bir ulusun inşası sürecinde, otoriter modernistler tarafından futbol, Türk yönetici sınıfı için çok riskli gözüküyordu. Çünkü futbol, ülkenin milliyetçi hedef ve siyasi amaçlarına karşı farklı bir sosyal ya da siyasi hareketliliği yaratabilirdi (Emrence, 2010, 243). Özellikle 1938'de çıkartılan *3530 sayılı Beden Terbiyesi Kanunu* kapsamında, ülkede gerçekleştirilen spor faaliyetleri, devlet kurumları tarafından yürütülecekti. Bu faaliyetler, vatandaşların kitlesel olarak katılacağı, milli ve askeri amaçlar doğrultusunda, gerçekleştirilecek programlarla idare edileceklerdi (Tarakçıoğlu, 2014). Dönem programında, hükümetin en yetkili kişisi olan Celal Bayar şunları söylemiştir: *“Milli kültür kadrosu içinde zaruri gördüğümüz sporu, profesyonel şampiyon yetiştirmek için istemiyoruz, binlerce sporcu yetiştirmek için istiyoruz”* (Talimciler, 2012, 429). Devletin spor politikaları, programları ve amaçları sebebiyle, futbolun, bu dönemde Avrupa'nın ve diğer kıtaların da etkisiyle, yaygınlaşması, kitle sporu olmaktan çok seyir sporuna evrilmesi, dolaylı olarak da “gizli” profesyonelliğin oluşması, yeni bir ulus-devlet inşa etmek için mücadele eden devlet yöneticileri için

kabul edilemezdi. Bu sebeple 2. Dünya Savaşı sonuna kadar futbol, devlet yöneticileri tarafından pek hoş karşılanmayan, desteklenmeyen bir spor olarak gelişimini yavaş yavaş sürdürebilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, otoriter rejimin sonlanması, çok partili dönemin ve liberal ekonominin yolunu açmıştır. 1951 yılı Türkiye futbolu için yeni bir tarihin başlangıcı olmuştur ve profesyonellik kabul edilmiştir. Çok partili döneme geçiş ile beraber liberal ekonomi politikaları ve kentleşmeye yönelik ilk adımlar, futbolun kurumlaşmasında ve profesyonelleşmesinde önemli etkenler olmuştur. 1959 yılında ise Türkiye Birinci Ligi başlamış, takip eden yıllarda gelişen Anadolu sermayesi sayesinde, birçok ilde takımlar kurulmuştur. Bu, tarihsel geçmişinin aksine, futbolun 1960'larla beraber Anadolu'nun taşra şehirlerine hızla sıçramasını sağlamıştır (Akın, 2005; Emrence, 2010, 243).

Türkiye'de gelişen futbol sürecinde, İngilizlerin ve Batı ile daha kolay iletişim kurabilen Levantenlerin etkisinin çok fazla olduğu görülmektedir. Futbolun/sporun yayılmasının önemli etkenlerinden biri de Osmanlı'nın I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde batıdan etkilenip modern devletin tüm yasalarını, kurum ve kuruluşlarını oluşturma çabası içine girmesidir diyebiliriz. Ayrıca Türkiye'nin geç uluslaşma süreci, ikinci dünya savaşından sonra farklı bir boyut kazanmış olması, siyasi ve ekonomik olarak daha liberal bir yönetimin, endüstriyelleşen dünya ve spor dünyası ile etkileşimini sağlamıştır (Talimciler, 2010, 2012; Emrence, 2010; Yurdesin, 2010).

2.3.4. Türkiye'de Profesyonel Futbolun Endüstriyelleşmesi

1951 yılı Temmuz'unda Futbol Federasyonu tarafından kabul edilen futbolda profesyonellik uygulaması, Türkiye spor politikaları için kritik bir dönüm noktası teşkil eder. Futbolda profesyonellik, spor alanını şekillendiren hukuki yapının değişmesi ve bunun neticesinde idari engellerin aşılması bakımından bir devrin kapanıp yeni bir devrin başladığının göstergesi olarak okunabilir (Akın, 2005, 79). Endüstriyelleşen dünya piyasası, liberal ekonomi politikaları, kentleşmenin ulusal olarak yavaş yavaş gelişmesi, modern kurumlara duyulan ihtiyaç, farklı iş alanlarının ve farklı yatırım alanlarının, hem devlet eliyle hem özel teşebbüslerle, oluşmasını desteklemiştir. Ülkede 1960'lardan başlayarak, futbol kulüpleri ve kurumları da bu süreçten etkilenmiş, ülkenin

üç büyük İstanbul takımları haricinde, Anadolu'da ortaya çıkan sermayedarların, yerel ve bölgesel takımlar kurması veya öncülük etmesi hızlanmıştır (Akin, 2005; Emrence, 2010; Talimciler, 2012).

Futbolun gelişmesinde en önemli etkenlerden birisi kentleşme ve bunun etkisiyle de köylerden kentlere göç olarak okunabilmektedir. Yarar'ın da değindiği gibi futbolun ulusal boyuttaki gelişimi, 1970'lerde ivme kazanan kentleşme süreciyle doğrudan ilişkilidir. Futbol artık kentleşen toplumda, insanların gündelik yaşamının bir parçası olmayı başarmıştır (Yarar, 2005). 1980'lere yaklaşıldığında ise, Türkiye'nin küresel ekonomi sistemine entegrasyonu sebebiyle, sporda bir takım değişikliklerin ortaya çıkması, Anadolu kulüplerinin pozisyonunu zora sokmuş ve futbol camiasının içindeki aktörlerinin çoğunun geçimini kısıtlamıştır (Aktütün, 2010; Emrence, 2010; Talimciler, 2012). Bunun sonucunda, kulüplerin devamlılığını sürdürebilmesi için önemli iki seçenek öne çıkmıştır: 1) Yerel yönetimlerden ekonomik ve siyasi destek sağlamak, 2) Takımları desteklemesi için ülke çapında zengin olan sermayedarlar bulmak (Emrence, 2010, 244).

1980 yılı öncesi ve sonrası süreçler, Türkiye için çok kritik bir dönüşümü hem toplumsal, hem ekonomik hem de siyasal olarak kaçınılmaz olarak ortaya çıkarmıştır. Neoliberal ekonomik politikalara ayak uyduran Türk futbolunda bu dönem, serbest pazar kurallarına uymaya başlanan dönemdir. İktidar, futboldaki gerekli kurumsal ve yönetsel değişimleri öncüsü gibi işlev göstermiştir. Yarar'a göre futbolun örgütlenme tarzı ve futbolun dünyasının yeniden düzenlenmesinin dönüştürücülüğünde, iktidar oldukça liberal bir söylem ile devletin spor ve futbolun düzenlenmesini özel sektöre bırakması gerektiğini öne sürmüştür. Bu, iktidarın yeni politikası olan "küçük-güçlü devlet" ve "serbest pazar ekonomisi" ile paralellik göstermektedir (Yarar, 2005, 206). Serbest pazar ekonomisinin futbolda iyice belirginleşmeye başladığı bu dönemde, futbolun kurumsal olarak özerk, federatif bir yapıya doğru evrilmesi gerekmektedir. Nitekim 18 Ocak 1985 tarihinde, devrin Başbakanı, Turgut Özal, kendi başkanlığında "Spor Danışma Toplantısı" adı altında bir toplantı yapmıştır. Toplantıya katılan Tamer Güney, "Profesyonel futbol, İngiltere örneğinde olduğu gibi, Lig Komitesi tarzında bir kurul tarafından yönetilmeli ve federasyonun ekonomik ve idari özerkliği olması gerekir"

şeklinde görüş belirtmiştir ve sonrasında Türkiye Futbol Federasyonunun, tam anlamıyla demokratik ve özerk bir yapıya kavuşturulması, 17.06.1992 tarihinde çıkartılan yasayla gerçekleştirilmiştir (Devecioğlu, 2008, 384-386).

Diğer gelişmekte olan ülkeler gibi, Türkiye de 1980'lerden başlayıp bugüne değin, ekonomi politikalarını dış odaklı büyüme stratejilerine göre programladığından, patronaj politikaları ve serbest pazar ekonomisi, Türk futbol dünyasında temel bir takım sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Emrence, 2010, 245). Bunlardan biri, lig klasmanları ve spor kulüpleri arasında oluşan ve artarak devam eden ekonomik kaynak eşitsizliği iken, bir diğeri ise, iş dünyasındaki sermayedarların ülkenin en zirvedeki kulüplerin yönetimini ele geçirmesidir (Ataçocuğu, 2012). Bu durum, dünyadaki küreselleşmenin, bir çok gelişmekte olan ülkesinde benzer şekilde gelişmektedir. 1980'ler ve 1990'lar sadece kulüpler arasındaki büyük uçurumların oluşmasını değil, aynı zamanda toplumsal yaşamda sınıfsal ayrımların keskinleşmesini, zengin ve fakirin çok net bir şekilde belirginleşmesini beraberinde getiren dönemler olmuştur. Böylece endüstriyel ve profesyonelleşen haliyle futbol, yoksul olan halk kitleleri için, bu dönemler itibariyle, ekonomik sınıf atlama, zengin olma aracı olarak görülmüştür ve bu amaçla da kitleler tarafından yoğun olarak talep edilen bir spor dalı olmuştur (Guilianotti, 1999; Emrence, 2010; Talimciler, 2010; 2012; Akın, 2005; Yarar, 2005).

2.3.5. Profesyonellik ve Toplumsal Dikey Hareketlilik

Toplumsal bir varlık olarak her birey, temel ihtiyaçlarını karşılama hedefinden başka hiyerarşi dizilişi içinde sahip olduğu itibarı yükseltmek ve etkinliğini artırmak hedefine de yönelmektedir (Ünal, 2011). Bu ikinci hedef, bireyin ulaşmayı arzuladığı toplumsal statü ile mevcut durumu arasındaki sosyal mesafeyi kapatmaya yönelik olması sebebiyle, bireysel ilerlemeyi sağlamasının yanı sıra, tabakalaşma sistemi içinde hareketliliği de arttırıcı özelliğe sahiptir. Bununla birlikte Spaaij bireysel olarak gerçekleşen toplumsal hareketliliğin, *“meslek grubu, ekonomik gelir ve eğitsel kazanımlar gibi ölçütlerin değişimindeki ‘kuvvetli’ gösterenler aracılığıyla ölçülebildiğini ve tespit edilebildiğini”* ifade etmektedir (Spaaij, 2011, 20). Bourdieu ise toplumsal hareketliliğe değinirken, *“modern toplumdaki insanların, ailelerin ve grupların yaygın bir şekilde yukarı hareketlilik için mücadele ettiklerini ve yeniden*

aşağı hareketlilik yaşamamak için gerekli çabayı gösterme mücadelesi verdiklerini” dile getirmektedir (Bourdieu, 1984, 370).

Tüm toplumsal alanlarda görülebileceği gibi, toplumsal hareketlilik spor ortamında da görülebilmektedir. Buna yönelik yapılan çalışmalarda hareketliliğin nasıl gerçekleşebileceği, devamlılık arz edip etmediği gibi tartışmalar da yürütülmektedir. Toplumsal sınıflar, hareketlilik ve spor ile ilgilenen araştırmacılardan olan Bourdieu’ye göre alt toplumsal sınıftan gelen bir birey için spor, sadece beden eğitiminin bir parçası değil, aynı zamanda kişinin toplumsal ve ekonomik statüsünü belirlemede önemli bir araçtır (Bourdieu, 1978). Bourdieu için spor bir tür toplumsal ayrıcalığın alameti olarak öne çıkar (Akt., Horne, Tomlinson ve Whannel, 2004, 104) ve yetenekli alt ve alt orta sınıf mensubu bireyler için bulunduğu sınıftan kaçış ve yukarı hareketliliği sağlayan bir araç olarak görülmektedir (Agergaard ve Sorensen, 2009; Giulianotti, 1999). Bir başka araştırmacı Fransız sosyolog Louis Wacquant, Amerika’da boks sporu üzerine yapmış olduğu çalışmasında toplumsal hareketlilik ile ilgili önemli sonuçlara ulaşmıştır. Boks ortamında hemen her yerde Mike Tyson ve Muhammed Ali en şöhretli şampiyonların posterlerinin olmasının sporculara sunduğu mantık, Wacquant’a göre *“boksun bir “varlık zinciri” oluşturduğu ve en mütevazi kulüpten küresel yıldızlara uzanan bir sürekliliğin”* olduğu düşüncesidir ve bu düşünce sporcu için yumruklar piramidinin tabanından zirvesine doğru çıkan, aşamalı ve sürekli bir ‘yükselme merdiveni’ yanılması ayakta tutmaya katkıda bulunur (Wacquant, 2012, 50). McGillivray ve McIntosh de en iyi ihtimalle kısa süreli bir iş ve finansal güvenlik sağlayacak olan profesyonel sporu, genç futbolcuların hayatlarının dayanak ve basamak noktası olarak gördüklerini belirtmektedirler (McGillivray ve McIntosh, 2006).

Afrikalı göçmen futbolcularla ilgili yaptığı kültürel çalışmasında Poli, profesyonel kariyer ve yukarı hareketliliğin gerçek imkan ve sınırlarının dışında, sporun genç erkek sporcular tarafından yurt dışına çıkarak evlerindeki zorlu yaşam koşullarından kurtulmanın bir aracı olarak görülmesi eğiliminin olduğunu belirtmektedir (Poli, 2010, 1009). Futbolun profesyonellelikle beraber, çok gelir getiren bir iş koluna dönüşmesi ve üst sınıflara doğru yukarı hareketliliği sağladığı düşüncesi, futbolu amaç olmaktan çıkarıp araçsallaştırmıştır. Yapısalcı marksistlere göre araçsallaşan sporda -ülkemizde

Özellikle futbolda- bireysel başarı teması, kapitalist toplumlarda yukarı doğru toplumsal hareketliliğin kusursuz örneğini teşkil etmektedir (Guilianotti, 1999; Emrence, 2005). Dolayısıyla spor ya da futbol sadece kendi mstakilliğinde olan bir aktivite alanı değil, aynı zamanda toplumsal yapı içinde bir üstünlük kazanma ve yükselme alanı olarak görülmektedir.

3. GEREÇ ve YÖNTEM

‘Sosyal’, içeriğinde kişiler, gruplar, (aileler, akrabalar, komşular) kurumlar (okullar, örgütler, kuruluşlar) ve topluluklar arası ilişkileri barındıran bir kavramdır. Sosyal araştırma, bu ilişkilerin herhangi bir sosyal ögesinin, bu ilişkilerden doğan sosyal olguların, süreçlerin, sorunların incelenmesi ve bunlara ilişkin bilginin toplanmasıdır (Kümbetoğlu, 2005, 34). Bilginin toplanması sürecinde, nitel araştırmanın özelliği olan ve en dikkat edilmesi gereken husus, özne olan katılımcıların gözleriyle görmeye bağlılık ve bu öznelere üzerinde bir empozenin olmaması için tedbirler oluşturmaktır (Kuş, 2012). Spor ve toplum ilişkisinde sosyolojiye ait birçok kavramın ele alınması ve bunların spor ortamında nasıl gerçekleştiğinin araştırılması önem arz etmektedir. Profesyonelleşme, ekonomik sermaye, habitus ve toplumsal dikey hareketlilik gibi kavramların aracılığıyla, bireylerin deneyimlerinin subjektif özellikler taşıması gibi nedenlerden dolayı ve derinlemesine verilerin ortaya çıkacağı düşünülerek çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

Yıldırım ve Şimşek’e göre nitel araştırma yöntemini gözlem, görüşme ve döküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların, olayların ve durumların doğal ortamda gerçekçi ve bir bütün halinde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamak mümkün olacaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2004, 45). Bu anlamda nitel araştırmada, araştırma sonucunda ortaya çıkan veriler araştırmanın kuramsal çerçevesini tekrar belirlemektedir. Diğer bir ifadeyle araştırma sürecinde araştırmacı esnektir ve toplanan verilere göre araştırma süreci yeniden biçimlenebilmektedir. Mason’a göre ise nitel araştırma yönteminin en önemli özelliklerinden biri yorumlayıcı olmasıdır ve nitel araştırmada “*Sosyal dünya nasıl yorumlanmakta, anlaşılmakta, deneyimlenmekte veya üretilmektedir?*” sorularına cevap bulunmalıdır (Akt., Kuş, 2012, 78). Ayrıca, nitel araştırma karmaşıklık, ayrıntı ve bağlamın anlaşılmasına yönelik bir metoda dayanmalıdır. Nitel araştırmada derine gidilerek, yüzeyin altındakini çıkarmak esastır (Kümbetoğlu, 2005; Kuş, 2012). Nitel araştırmanın temel özelliğinin, araştırmaya dahil olan öznelere bakış açılarını, anlam dünyalarını ortaya koyma, onların gözleriyle dünyayı görme olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, araştırmaya dahil olan katılımcıların istekliliğinin, hislerinin

ve düşüncelerinin ne olduğunun derinlikli bir şekilde ortaya çıkarılması gerekmektedir (Holstein and Gubrium, 2002).

3.1. Araştırma Grubu

Nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilen çalışmalarda yorumlayıcı bir noktada bulunmak önem arz ettiğinden, örneklem grubu da bu çerçevede belirlenmektedir. Bu sebeple örneklem amaçlı olarak seçilmekte ve Patton'a göre amaçlı örneklemin mantığı ve gücü, derinlikli çalışmalar için bilgi açısından zengin durumlar seçilmesini ve araştırma amacı için önem taşıyan konular hakkında araştırmacının bilgi edinmesini sağlamaktır (Akt., Yalçınoğlu, 2013, 59). Araştırmada ortaya çıkarılması amaçlanan sonuçların gerçekleşebilmesi için, birbirinden farklı deneyimleri ve birbirinden farklı süreçleri yaşayan bireylerin araştırma grubunu oluşturması bir gerekliliktir. Katılımcıların birbirinden bağımsız ama aynı zamanda toplumsal bağlamda birbiriyle sıkı ilişkisi olacağı düşünülerek, örneklem grubu çeşitlilik arz edecek bir yöntemle belirlenmiştir.

Araştırmanın amacı açısından, amaçlı örneklemlenmenin bir yöntemi olan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi olarak belirlenmiştir. Evrende incelenen problemle ilgili olarak kendi içinde benzeşik farklı durumların belirlenerek çalışmanın bu durumlar üzerinde yapılması maksimum çeşitlilik örnekleme tanımlamaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013, 90). Patton'a göre maksimum çeşitlilik örnekleme, geniş bir çeşitlilik yelpazesindeki ortak örüntüleri araştırır (Akt., Yalçınoğlu, 2013, 61). Büyüköztürk ve arkadaşlarına göre ise dikkat edilemesi gereken nokta, örnekleme yansıtılacak çeşitlilik durumlarının araştırmanın amacını gözeterek karar verilmesidir (Büyüköztürk ve ark., 2013). Bu yöntemde temel amaç, araştırmanın amacıyla tutarlı olarak belirlenen farklı durumlar arasındaki ortak ya da ayrılan yönlerin, örüntülerin ortaya çıkartılması ve bu vasıta ile problemin daha geniş bir çerçevede betimlenmesidir.

Araştırma kapsamında, futbolda profesyonellik kavramının ve bununla ilişik olan, toplumsal dikey hareketlilik, ekonomik sermaye ve habitus kavramlarının nasıl anlaşıldığının ve süreç içerisinde nasıl gerçekleştiğinin ortaya konmasının, araştırma grubu içinde yaş ve deneyim kategorilendirmesi ve çeşitlendirilmesi sayesinde

gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu çerçevede yaş ve deneyime göre 4 farklı araştırma grubu belirlenmiştir. Bu gruplardan biri ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu grup, 11-12 yaş aralığında, futbola yeni başlamış olan 8 katılımcının bulunduğu bir gruptur ve katılımcılar İstanbul'da Kocamustafapaşa Futbol Kulübü'nün altyapısında futbol oynamaktadırlar. Diğer 3 araştırma grubu ile bireysel görüşme gerçekleştirilmiş olup, bu gruplardan ilki, profesyonel olmaya aday, 18 ve 19 yaşlarında 2 futbolcudan oluşmakta, oyuncularından biri Beşiktaş Kulübü'nde, diğeri ise İstanbul Bahçelievler Futbol Kulübü'nde futbol oynamaktadırlar. İkinci grup, profesyonel futbol oynayan, 24, 27, 29 ve 30 yaşlarında 4 futbolcudan oluşmakta ve oyuncular Türkiye ligindeki üç farklı profesyonel lig klasmanlarında ve farklı şehirlerde oynamaktadırlar. Üçüncü grup ise profesyonel futbolu bırakmış, 32 ve 49 yaşlarında 2 eski futbolcudan oluşmaktadır.

Tablo 1: Araştırma Grubunun Deneyime ve Yaşa Göre Sınıflandırılması

Deneyim Kategorisi	Sayı	Yaş
Futbola yeni başlamış olanlar	8	11-12
Profesyonel olmaya aday futbolcular	2	18, 19
Profesyonel futbolcular	4	24, 27, 29, 30
Profesyonel futbolu bırakmış olanlar	2	32, 49

Araştırmanın amacı doğrultusunda, katılımcıların toplumsal yapıda buldukları toplumsal sınıfları önem arz ettiğinden, araştırma grubunu oluşturan tüm katılımcıların demografik/sosyo-ekonomik bilgilerinin belirlenmesi amacıyla “Kişisel Bilgi Formu” (Ek 1) hazırlanmıştır. Buradaki sosyo-ekonomik bilgiler, katılımcıların toplumsal sınıf konumlarını anlamada yardımcı olmaktadır.

3.2. Veri Toplama Tekniği ve Süreci

Nitel araştırmalarda veri oluşturma teknikleri genel olarak gözlem ve görüşme yöntemleri kullanılarak yapılmaktadır. Gözlem, katılımcı ve katılımcı olmayan gözlem olarak ayrılırken, görüşme bireysel ve odak grup görüşmesi olarak ayrılmaktadır (Kuş, 2012; Kümbetoğlu, 2005; Büyüköztürk ve ark., 2013). Bu çalışma kapsamında belirlenen yöntem ise görüşme yönteminin her iki tekniği olan bireysel ve odak grup

görüşmeleridir. Görüşme yönteminde önemli olan katılımcının bir konu üzerine görüşlerini alabilmek ve onun anlamlandırma biçimlerini ve sürecini kavramaktır. Bunu başarabilmek için araştırmacı katılımcıya güven vermeli, kişinin kendini rahatça ifade edebildiği bir ortam yaratmalı ve soruları ayrıntılandırarak zenginleştirmelidir. Bunun için görüşmeyi yapan araştırmacının deneyimli olması ve empati kurabilmesi önemlidir. Zoonen'a göre araştırmacı aynı zamanda görüştüğü kişinin iyi bir cevaplayıcı olma ve doğru cevapları verme kaygısıyla baş edebilmeli, araştırmacı ve görüşülen arasındaki statü farkını alt edebilmelidir (Akt., Hacısoftaoğlu, 2012, 105). Nitel görüşmede araştırmacı nötr ya da mesafeli değildir. Görüşülen bireyler ile araştırmacı bir ilişki oluşturur. Bu çerçevede Rubin ve Rubin (Akt., Kuş, 2012, 89) araştırmacının empati, duyarlık, mizah ve içtenliğinin araştırma için önemli araçlardan biri olduğunu belirtmektedirler.

Bu çalışmada, araştırma grubunun içinde, dört farklı kategoride futbolcuların yer alması nedeniyle her grup için ayrı birer görüşme formu hazırlanmıştır. Buna göre 11-12 yaş aralığında olan ve odak grup görüşmesi yapılan futbolculara çocuk görüşme formu, bireysel görüşme yapılan profesyonel olmaya aday olan futbolculara genç görüşme formu, profesyonel futbolculara yetişkin görüşme formu ve profesyonel futbolu bırakmış futbolculara eski futbolcu formu hazırlanmıştır. Hazırlanan bu görüşme formları ortak sorularla birlikte, futbolcuların dahil olduğu kategoriye özgü hazırlanmış soruları da içermektedir.

3.2.1. Bireysel Görüşme Tekniği

Niteliksel araştırmalarda kullanılan derinlemesine bireysel görüşme tekniği, sosyal dünyadaki 'görünür' birçok olgu, süreç ve ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütüncül bir biçimde anlamayı mümkün kılan bir veri toplama aracıdır (Kümbetoğlu, 2005, 72). Bu sayede, bireylerin dünyalarını nasıl oluşturdukları, dış dünyaya ilişkin algıları ve kendilerini kuşatan toplumsal çevreyi nasıl değerlendirdiklerini ortaya koyma fırsatı yakalanabilir. Rubin ve Rubin yapılan nitel görüşmelerde, sıradan dinlemenin ve anlamları duymanın ötesine geçebilmek, daha derin ve detaylı bilgi edinebilmek için tartışmaya odaklanmak gerektiğini belirtmektedirler (Akt., Kuş, 2012, 88). Böylece görüşmelerde ulaşılan derinlik, detay ve

zenginlik sayesinde araştırma amacının sonucuna yönelik çok farklı, özgün ve çeşitli veriler ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede, yapılacak görüşmede araştırmanın amacına uygun bir teknik belirlenmelidir.

Nitel araştırmalarda bireysel görüşme tekniği belirlendiği zaman, birbirinden farklı üç görüşme yöntemi ve buna yönelik görüşme formları hazırlanmaktadır. Bunlar, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerdir. *Yapılandırılmış görüşmede* sorular görüşmelerden önce belirlenir, hiç değiştirilmeden kalırlar ve cevaplar daha sabit ve daha sınırlı olabilmektedir. *Yapılandırılmamış görüşmede* araştırma yönünde oluşan bir etkileşim ve diyalog sırasında sorular gelişebilmekte ve bu bağlamda cevaplar gereğinden fazla kapsamlı, derin ve kontrolün kaybedilmesine sebebiyet verebilmektedir. Yalçınoğlu'na göre *yarı yapılandırılmış görüşmede* ise genelde nitel araştırma yapan araştırmacılar, araştırmaya bazı görüşme soruları ile başlar ve araştırma süreci boyunca onları yeniden şekillendirmeye ve yeni sorular eklemeye açık olurlar (Yalçınoğlu, 2013). Büyüköztürk ve arkadaşlarına göre ise yarı yapılandırılmış görüşmede, görüşülene kendini ifade etme imkanı, gerektiğinde derinlemesine bilgi sağlama gibi süreçler ortaya çıkmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2013). Mason ise, ister yarı yapılandırılmış isterse yapılandırılmamış formda olsun, nitel görüşmelerin, önceden dikkatlice düşünülmüş ve titizce kurgulanarak yürütülmesi gerektiğine değinmektedir (Akt., Kuş, 2012, 102).

Bu çalışmada da görüşmeyi yönlendirebilmek ve araştırma konusu ekseninde tutabilmek için yarı yapılandırılmış görüşme yapılması ve bu doğrultuda soru formlarının hazırlanması tercih edilmiştir. Her ne kadar görüşme sırasında bu sorulara ve konulara odaklanılsa da, görüşmenin yarı yapılandırılmış doğası hem araştırmacıya hem de görüşülen kişiye bunların dışına çıkma özgürlüğü sağlamaktadır (Berg, 2001).

3.2.2. Odak Grup Görüşme Tekniği

Odak grup görüşme tekniğinde araştırmacının rolü, oluşturacağı grubu ve grubun tartışmalarını yönetmektir. Araştırmacı kolaylaştırıcı olarak tartışmaları izler ve kaydeder. Morgan'a göre "*odak gruplara damgasını vuran şey, grup etkileşimini kullanarak grup içinde var olan etkileşim olmaksızın ulaşılmayacak olan veriye ve kişilerin görüşlerine ulaşmaktır*" (Akt., Kümbetoğlu, 2005, 117). Odak grup

görüşmelerinde katılımcılar arasındaki etkileşiminin özel bir önemi vardır ve bu noktada ortak bir biçimde ortaya çıkan görüşlere önem verilmektedir (Ekiz, 2013). Araştırma amacı kapsamında ortaya çıkarılmak istenen anlam, diğerleriyle etkileşim yoluyla oluşan toplumsal bir süreçtir. Bu durumda odak grup görüşmelerinde verilen yanıtlar, gruptaki bireylerin birbirleriyle etkileşimi sonucu oluşur (Hacısoftaoğlu, 2012). Dolayısıyla, odak grup görüşme, insanların gündelik yaşamlarındaki ortak anlamalarını ve bireylerin bir grup içindeki diğerlerinden etkilenme yollarını kavramaya yarar (Kuş, 2012).

Odak grup yönteminin ayırt edici bir özelliği de birebir görüşmelerde bireylerin açıklamaktan çekindiği konularda, ortamın etkisi ve serbestliği sayesinde daha açık ve rahat olmasıdır (Kümbetoğlu, 2005). Ayrıca, Yıldırım ve Şimşek'e göre *“odak grup görüşmelerinde bireysel görüşmelerde akla gelmeyecek konuların, diğer bireylerin söyledikleri doğrultusunda tartışmaya açılacağı ve buna ilişkin yorumlar yapılabileceği”* (Yıldırım ve Şimşek, 2004, 169) ve böylelikle çalışmaya farklı boyutların eklenebileceği de göz önünde bulundurulmuştur. Bu sebeple, araştırmacı bazı durumlarda kişileri rahatlatıcı ve aralarındaki etkileşimi kolaylaştırıcı açıklamalarda bulunmalıdır.

Odak grup görüşmesinde etkileşimin oluşabilmesi, katılımcıların düşüncelerini derinlemesine ifade edebilmesi ve her bireyin eşitçe konuşabilmesi için grup büyüklüğü oldukça önemlidir. Denscombe'e göre konu hakkında duygu ve düşüncelerin rahatça açıklanabilmesini ve grup içinde etkin bir biçimde tartışılabilmesini mümkün kılmak için, 6-9 kişilik grup büyüklüğü genel olarak önerilmektedir (Denscombe, 2007, 181). Morgan'a göre grup sayısının yanında önemli bir diğer husus, görüşme grubunun yaş ve cinsiyet gibi özellikler bakımından homojen olması, bireylerin daha rahat hissetmelerini sağlamaktadır (Akt., Kuş, 2012, 103). Bununla birlikte belirli ölçütler kullanmak da gerekebilir. Aynı toplumsal gruptan olma, aynı eğitim düzeyinde olma, aynı gelir düzeyinde olma gibi özellikler yine belirleyicidir (Kümbetoğlu, 2005). Bu özellikler göz önünde bulundurularak odak gruplar belirlendiği zaman, rahat hissetme ve etkileşim sayesinde anlatımlar daha açık ve derinlikli olabilmektedir.

3.2.3. Veri Toplama Süreci

Araştırmanın alan çalışması öncesinde odak grup görüşme yapılacak olan grup ile ve futbolu bırakmış bir sporcu ile ön görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden önce, yaşlarının küçük olması göz önünde bulundurularak, odak grup görüşmedeki futbolcuların maçlarına gidilmiş, onlarla birlikte vakit geçirilmiştir. Bu sayede, hem görüşmecilerle iletişim kurabilme ve etkileşim sağlayabilme imkanı bulunmuş hem de tanıma, güvenme ve samimiyet gibi etkenler bu süreçte oluşmaya başlamıştır. Ön görüşmeler, verilerin analizine dahil edilmemiş olmakla beraber, bu görüşmelerde elde edilen veriler vesilesiyle ön bilgi oluşmuş ve görüşme formlarını oluşturmada bu bilgilerden yararlanılmıştır. Araştırma sırasında ise farklı illerde bulunan futbolcu ve eski futbolcularla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeleri yapmak için Kocaeli, Gaziantep ve İstanbul illerindeki futbol kulüplerine gidilmiştir.

Görüşme sürecinde hem görüşülenin hem araştırmacının aktif ve etkin olduğu bir iletişim süreci vardır. Bu süreç içerisinde, bireylerin anlam dünyasını, düşüncelerini, eğilimlerini kavramak amaçlanmaktadır. Kümbetoğlu'na göre bu süreç araştırmacının;

- Kendi deneyim, değer ve düşüncelerine,
- Profesyonel kültürüne,
- Etik anlamda içinde bulunduğu konuma,
- Araştırma etiği ve ilkelerine, yani mahremiyet hakkına, bilgi edinme hakkına, verinin korunması ve kimseye zarar getirmemesine, araştırmacı sorumluluğu ve duyarlılığına gösterdiği özene göre biçimlenmektedir (Kümbetoğlu, 2005, 91).

Yukarıdaki gereklilikler çerçevesinde, görüşmelere başlamadan önce, görüşmenin nerede yapılacağını ve görüşülen katılımcıların ulaşımı için kolay, erişilebilir ve uygun yerleri belirlemek oldukça önemlidir. Seçilecek ortamın sessiz, fiziksel olarak rahat ve başkalarının dahil olamayacağı bir yer olması gerekmektedir. Görüşmenin süresi, hem görüşülenleri yormayacak ve sıkımayacak hem de araştırmanın amacının dışına çıkılmamasını sağlayacak kadar uzun olmalıdır (Kümbetoğlu, 2005). Yalçınoğlu'nun da dediği üzere en fazla bir saatlik görüşmeler, verimliliğin azalmaması için uygun bir uzunluktur. Görüşmelerin uzunluğunda görüşülenlerin güvenini kazanmak, ortamı rahat

ve samimi bir şekilde oluşturmak, araştırmanın amacına yönelik önemli bir gerekliliktir (Yalçınoğlu, 2013). Bu sayede daha derinlikli, zengin deneyimlerin paylaşıldığı bir görüşme ortamı sağlanmış olacaktır. Görüşmelerde bir diğer önemli husus görüşmelerin kayıt altına alınmasıdır. Elle tutulan notlar, ses kaydı ve görüntü kaydı gibi farklı kaydetme yöntemleri mevcuttur. Özellikle ses ve görüntü kaydı, katılımcıların izni alınarak gerçekleştirilebilecek yöntemlerdir (Büyüköztürk ve ark., 2013; Yalçınoğlu, 2013; Kümbetoğlu, 2005).

Bu çalışmada, görüşmelerde tüm katılımcılardan gerekli izinler alınıp, ses kayıt cihazı kullanılarak görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Ayrıca görüşme yerleri, bazen futbolcuların bulunduğu yerlere yakın, bazen kulüp tesislerinde, her görüşme sessiz, fiziksel ve psikolojik olarak rahat ortamlarda gerçekleştirilmiştir. Odak grup görüşmesinde, çocukların yaş grupları göz önünde bulundurularak ve ön görüşmelerde elde edilen bilgi ve gözlemler sayesinde, antrenörleri ile olan güçlü bağ ve ortamın sessiz ve rahat bir ortam olması sebebiyle, antrenör odası görüşme yeri olarak belirlenmiştir. Mekanın seçimiyle beraber, mekandaki dizaynın da önemli olduğu ve etkileşime uygun bir şekilde olması gerekliliği dikkate alınarak, herkesin birbirini görüp duyacağı, çok az müdahale ve kesintilerin olduğu, gözlem ve kaydın kolay yapılabilirdiği, çok sıcak ve çok soğuk olmayan (Kümbetoğlu, 2005) bir mekan oluşturulmuştur.

3.3. Veri Analizi

Nitel veri analizinin temel amacı, Ekiz'e göre *“bireylerin öznel bir şekilde yapılandırdıklarının sistematik olarak anlamlandırması ve sonuç olarak da kavramsallaştırılması ya da kuramsallaştırılmasıdır”* (Ekiz, 2013, 73). Bu sayede, araştırmacının yaratıcılığının ön plana çıkarılması ve bunun desteklenmesi önemlidir. Araştırmacı, elde edilen veriler doğrultusunda kendi analiz planını oluşturarak özgün analizler yapmaktadır. Hitchcock ve Hughes nitel veri analizinde, analizin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için bir takım temel özellikler belirtmiştir:

- Nitel veri analizi, tümevarımcı, yenilikçi, açıklayıcı, keşfedici ve yaratıcıdır.
- Nitel veri analizi, veriler ile yeniden çalışmayı içerir.

- Nitel veri analizi, kategorilendirmenin yapılabileceği kodlar oluşturmayı içerir.
- Nitel veri analizi, betimleme-analiz-süreç ilişkisine dayanır.
- Nitel veri analizi, verilerin kategorilendirilmesi ve genel özelliklerin ya da kategorilerin oluşturulmasıyla ilgilenir (Akt., Ekiz, 2013, 73;74).

Nitel verilerin analizi, sistematik bir süreç içerisinde gerçekleşmektedir. Verilerin, transkripsiyonundan sonra, tekrar tekrar okunarak, çözümlenebilir hale getirilmesi, görüşlerin birleştirilmesi, ilişkilendirilmesi ve sentez edilmesi gereklidir (Strauss ve Corbin, 1998). Verilerin ayıklanmasını, verilerin düzenlenmesini ve yorumlanmasını içeren, birbirini izleyen işlemler analizi oluştururlar (Kümbetoğlu, 2005). Bu süreçten sonra ise, kuramsal çerçevenin dışına çıkılmamaya özen gösterilerek, kategorilendirme, kodlama ve temalandırma süreçleri yine sistematik bir şekilde birbirini takip eder ve araştırmacı ile veriler arasında, kuramsal çerçeve kapsamında bir etkileşim ortaya çıkar (Kümbetoğlu, 2005; Kuş 2012; Ekiz, 2013). Bu çalışmada, araştırmanın çok boyutlu, öznel deneyimleri barındırması ve derinlikli bir bilgilenmenin ortaya çıkarılmasının değerlendirilmesi sebebiyle, nitel veri analiz yöntemlerinden biri olan içerik analizi, analiz yapmak için seçilmiştir.

İçerik analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2013). İçerik analizi, metinlerden oluşan kümenin içindeki belli kavramların ortaya çıkmasını sağlamaya yönelik yapılır. Kuş'a göre ise içerik analizinde kategoriler ve alt kategoriler oluşturulur ve sınıflandırmalar ortaya çıkar. Bu sınıflandırmalar, verilerin karmaşıklığını, belirsizliğini ortadan kaldırmak için çok önemlidir (Kuş, 2012). Kümbetoğlu'nun belirttiği üzere içerik analizinde

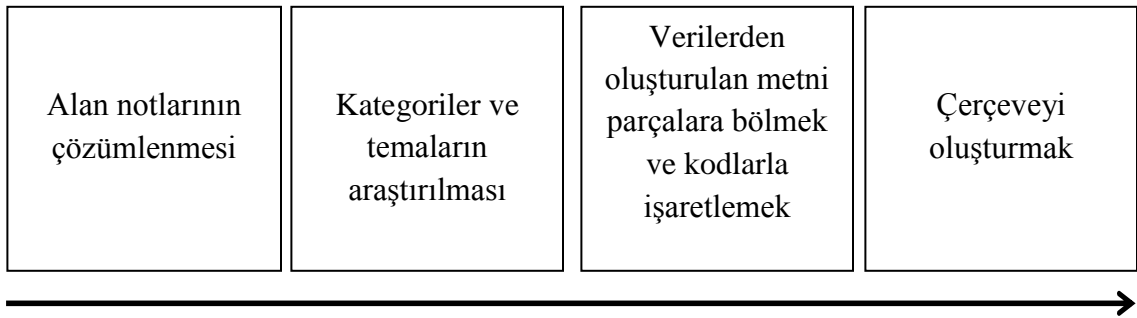
“Verilerde yer alan bazı kavram ve temaların belirlenmesinden sonra bunlar arasındaki ilişkiyi tanımlamak esastır. Bu ilişki temelinde verilerde karşılaştırmalar yapmak, birbirine karşıt noktaları saptamak, temalar arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmak ve sistematik bir analiz yapmak mümkün olabilecektir. Anlama ve kavramaya yönelik okumalardan sonra,

yorumlayıcı okumalar yapılır; oluşturulan metnin sunduğu ‘anlamı’ yorumlamak için metnin içeriğini, görüşme sürecinin ortaya çıkardığı söylemi, bu söylemin nasıl oluştuğunu ve incelenen sosyal gerçekliği nasıl kapsadığını anlamak mümkün olabilecektir” (Kümbetoğlu, 2005, 154).

İçerik analizinde kavramlar ve temalar veri metninin içinden oluştururlar. Kavram ve kategoriler öncelikle kodlar olarak ayrıştırılır (Kümbetoğlu, 2005). Kodlama kategorilerinin belirlenmesi, konunun boyutlarının mümkün olduğunca net bir şekilde tanımlandıktan sonra, araştırmayla ilgili olan uygun kategorilerin kararlaştırılması sürecini tanımlar. Son olarak kodların yönlendiriciliğinde temalar oluşturularak analiz sürecinde bulgulara ulaşılır. İçerik analizinde en önemli hususlardan bir tanesi ise, aynı metnin başka araştırmacılar tarafından incelendiğinde, aynı kategorilere ve sonuçlara ulaşmasını sağlayacak kadar açık olmasıdır (Büyüköztürk ve ark., 2013).

Çalışmanın analizinde, futbol oynayan bireylerin deneyimleri ve bu deneyimleri nasıl tanımladıklarına önem verilerek bir yol izlenmiştir. Analiz sürecinde, Bourdieu’nün ekonomik sermaye, habitus kavramları ile toplumsal dikey hareketlilik ve statü kavramları çerçevesinde elde edilen veriler kategorik olarak sınıflandırılmıştır. Analiz sonrasında ve bulguların değerlendirilmesi sürecinde, öncelikli olarak futbolcu bireylerin futbol ile ilgili deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları ve tanımladıkları, elde edilen temalar yardımıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Nitel analiz sürecinde, Fielding’in çalışmalarda belirlemiş olduğu tablo, çalışmanın analizi sürecinde, kolaylaştırıcı ve yönlendirici olmuştur:

Tablo 2: Nitel Analiz Süreci

Kaynak: (Akt., Kümbetoğlu, 2005, 152).

Bu analiz tekniği kapsamında, çalışmada elde edilen veriler araştırmacı tarafından ayrı ayrı incelenerek önce kodlarla sonra belirli temalar altında sınıflandırılmıştır. Yapılan bu sınıflandırmalar sonucu elde edilen temalar birbirleriyle karşılaştırılmış ve bu temalar kapsamında veriler üzerinde tekrar bir analiz yapılmıştır. Bunu takiben Yıldırım ve Şimşek'in belirttiği gibi birbiriyle ilişkili kodların bir araya getirilerek temalar bulunmasına yönelik olarak 'tematik kodlama' yapılmıştır. Tematik kodlama verilerin kodlar aracılığıyla kategorize edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Veri analizinin son aşamasında, verilerin anlamlı bir şekilde ifade edilmesini sağlamak üzere kod kategorilerinden oluşturulan alt temalar birbirleriyle ilişkileri ve araştırmanın kavramsal ve kuramsal erevesi doğrultusunda ortak temalar altında birleştirilmiştir. Tüm bu süreçlerin sonucunda, araştırmanın kavramsal çerçevesine uygun olan 3 tema belirlenmiştir. Bu temalar:

- 1) Futbolla toplumsallaşmada sosyal ajanlar: **GEÇİŞ**
- 2) Profesyonelleşme ve yukarı dikey hareketlilik: **DÖNÜŞÜM**
- 3) Profesyonellikte ve sonrasında sorunlar ve geriye dönüş: **DÜŞÜŞ**

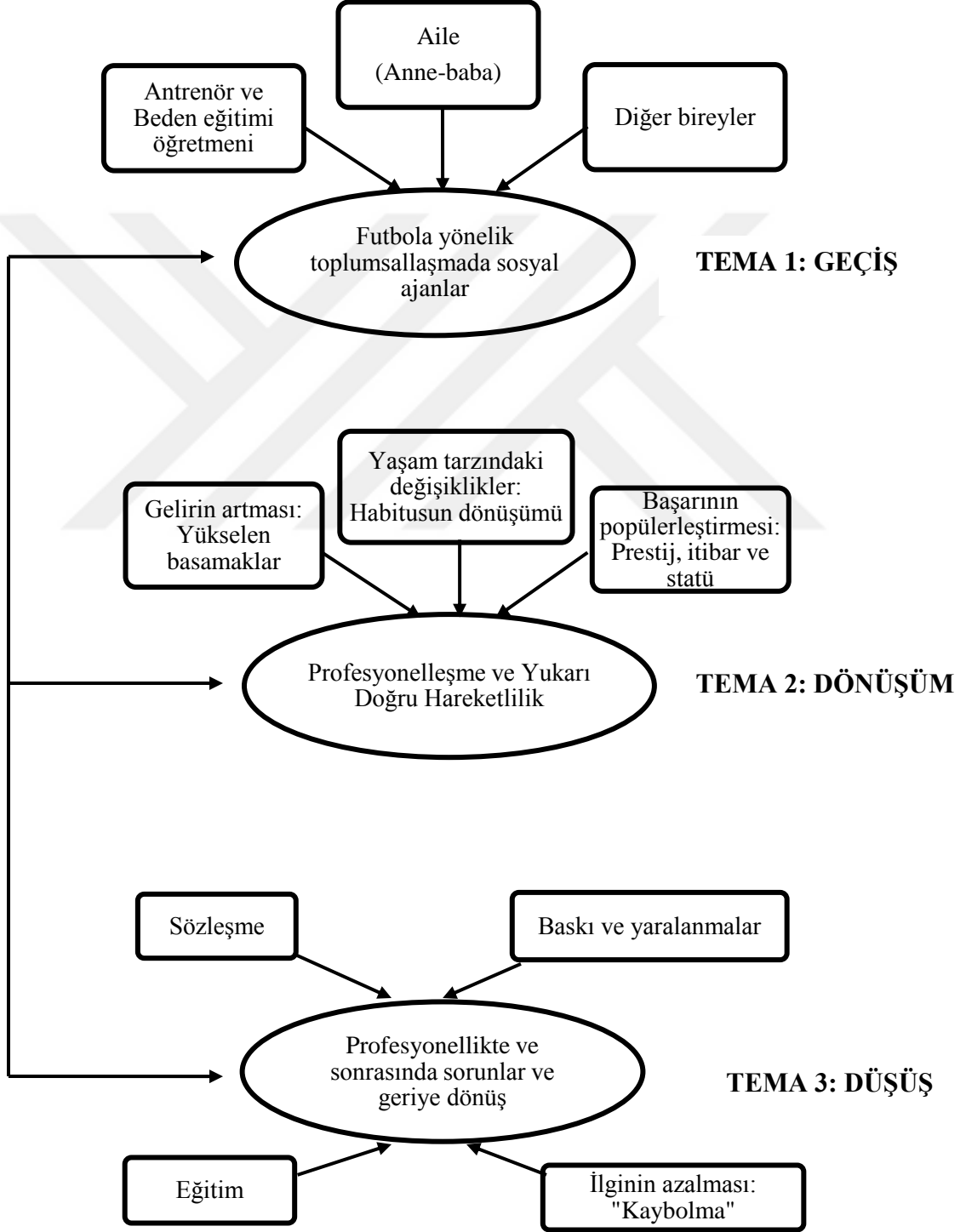
4. BULGULAR ve TARTIŞMA

Bu bölümde, verilerden elde edilen bulgular, içerik analizinin derinlikli bir şekilde yapılmasından sonra, kodlama, kategorilendirme ve temalandırma süreçleriyle birlikte ortaya çıkmıştır. Verilerin analizi sonucunda, futbola yönelik toplumsallaşmada sosyal ajanlar: (geçiş), profesyonelleşme ve yukarı dikey hareketlilik: (dönüşüm) ve profesyonellikte ve sonrasında sorunlar ve geriye dönüş: (düşüş) olmak üzere üç ana tema oluşmuştur. Görüşme yapılan futbolcuların kariyerlerindeki dönüm noktalarının toplumsal dikey hareketlilik ile olan ilişkisi, anlamlı bir döngüsel izlek olarak oluşturulan temaların dizgisiyle ortak bir şekilde dile getirilmiştir. Bu bölümde, araştırmanın amacına uygun bir şekilde ortaya çıkan temalara yönelik görüşmecilerin açıklamalarının metinleri, bulgular olarak aktarılırken, görüşmecilerin isteği doğrultusunda kod isimler kullanılmıştır. Görüşmecilerin futbola başlama nedenleri, profesyonel olma, ekonomik gelir arttırma ve profesyonellikte karşılaşılan sorunlar ile ilgili düşünceleri, deneyimleri, algıları ve anlamlandırmaları titizlikle analiz edilerek, bulgular olarak sunulmuştur.

Bulguların, temalar ve alt temalar şeklinde sınıflandırılması ve her sınıflandırmanın kendi içinde bütünlüklü bir ilişkiyle oluşturulması göz önünde bulundurulmuştur. Görüşmecilerin deneyimlerinin, toplumsal dikey hareketlilik kavramı çerçevesinde ve bununla ilişkili olan sınıfsal konumun, toplumsal çevreyle iletişimin ve etkileşimin, yaşam tarzı değişiminin ve futbolculuk sürecinin olumsuz özelliklerinin, birbiriyle bütünsel ve anlamlı bir ilişki temelinde ve araştırmanın konusuna ve amacına uygun bir şekilde ele alınmasına özen gösterilmiştir. Bu sayede, dikey hareketliliğin gerçekleşmesi sürecinin, baştan sona, belirli bir sıralama doğrultusunda, araştırmanın bulgular bölümünde sunulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, görüşmecilerin deneyimleri ve düşünceleri göz önünde bulundurularak, dikey hareketlilik sürecinin anlaşılır bir şekilde ortaya çıkarılması amacıyla bir şekil hazırlanmıştır (Şekil 1). Aşağıdaki hazırlanmış olan şekil, bulgular bölümünde, elde edilen sonuçları aktarmadan önce, dikey hareketlilik sürecinin döngüsel bir izlek üzerinden anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Bulguların tema ve alt tema olarak bu bölümde ele alınması sırasında, araştırmacı, her temanın sonunda bulgular üzerinden tartışmayı yürütmektedir. Tartışmanın her tema altında ayrı ayrı yapılması, sınıflandırılmış olarak belirlenen

temaların daha net ve özgün bir şekilde ele alınmasını ve anlaşılmasını sağlamak açısından önem arz etmektedir.

Şekil 1: Analiz Sonucunda Elde Edilen Tema ve Alt Temalar: Geçiş-Dönüşüm-Düşüş

4.1. Futbola Yönelik Toplumsallaşmada Sosyal Ajanlar: GEÇİŞ

Toplumsallaşma süreci, çocuğun topluma uyumlu bir şekilde entegrasyonunu ve toplumsal sistemin işleyişinin öğrenilmesini mümkün kılan bir süreç olarak ele alınmaktadır. Toplumsallaşma sürecinin Parsons'a göre merkez odağı, çocuğun doğduğu toplumun kültürünün içselleştirilmesine dayanmaktadır ve bu sayede çocuklar, kurumsallaşmış toplumsal sistem içerisinde bir konum elde etmektedir (Parsons, 1955). Toplumsallaşmanın aileyle başlayıp toplumsal sistem içinde devam eden ve kişiliğin gelişimi açısından memnuniyet edici olan toplumun hakim değer kalıplarının içselleştirildiği bir süreç olduğu belirtilmektedir (Parsons, 2005; Horne, Tomlinson ve Whannel, 2004).

Winter, toplumsallaşmanın kurumlardan bağımsız olamayacağını belirtmektedir. Toplumsal yapının izdüşümü ve ilk-temel kurum olarak aile ve sonrasında okul, çocukların toplumsallaşmasında en önemli aracı kurumlardır (Winter, 2012). Bu kurumlarda, anne, baba, öğretmen ve arkadaş gibi bireyler toplumsallaşmadaki önemli ajanlardır. Diğer taraftan, toplumsallaşma süreci toplumdan topluma ya da aynı toplum içinde olsa da kişinin bulunduğu toplumsal kategoriye göre değişebilmektedir. Clausen, bu doğrultuda toplumsallaşmanın değişik evreleri ve bu evrelerin sonuçlarının olduğunu, belirli bir kültüre ve toplum yapısına ya da bireyin çevresindeki insanlara bağlı olarak geliştiğini belirtmektedir (Akt., Akcan ve Bulgu, 2012, 196).

Bu çalışmada bireylerin futbola nasıl yöneldikleri, futbol oynamaya başlamaları noktasında kimlerin yani hangi sosyal ajanların etkili olduğuna yönelik bulgular tespit edilmiştir:

- 1) Aile (anne-baba),
- 2) Diğer bireyler ve antrenör ve beden eğitimi öğretmeni.

4.1.1. Aile (Anne-Baba)

Ailenin spora yönelik toplumsallaşmada sosyal ajan olarak rolüne ilişkin birçok çalışma bulunmaktadır. Kay'a göre bu çalışmalardaki araştırmacılar için yönlendirici bir rol oynayan aileler, spora yönelik toplumsallaşmada en önemli ajanlardır. Ayrıca aileler çocukların en erken yaşlarında ve ilk sosyalleşmelerinde temel ajanlardır (Kay, 2004, 41). Çünkü aile toplumsal yapının değişimine göre çocuklarını yönlendirebilmekte ve

geleceğe hazırlamaktadır (Tallman, Baden, Pindas ve Rossi, 1983). Araştırma kapsamında odak grup görüşmesi yapılan bireylerin futbola yönelik toplumsallaşmalarına dair sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplara bakıldığında, ailenin sosyal ajan olarak etkisinin ne kadar önemli olduğu görülmektedir:

G5: *“Ailemin benden beklentisi büyük çünkü bu kadar çabalarımın boşa gitmemesi için. İleride de büyük bir kulüpte oynarsam aileme sahip çıkacağım onların bugün bana sahip çıktığı gibi ben de onlara sahip çıkacam.”* (Odak Grup, G5).

G7: *“Benim annem ve babam beni daima destekliyor daha iyi futbolcu olabilmem için daima arkamdalar. Daha büyük takımlarda oynamamı bekliyorlar.”* (Odak Grup, G7).

G1: *“Annem ile babam benim hep daha iyi oynamamı sağlıyor ve yanlış yaptığımda uyarıyorlar daha ileri gitmemi istiyorlar.”* (Odak Grup, G1).

G2: *“Ailem bana güveniyor ve arkamdalar ve hepsi de senin ne kadar amacın varsa oraya kadar git diyorlar onun için ben de gidebildiğim yere kadar gideceğim.”* (Odak Grup, G2).

Odak grup görüşmesindeki görüşmecilerden biri olan G6, ailede babasının desteğinin vurgusunu yapmaktadır:

G6: *“Benim babam başta arkamda annem oynamamı istemiyor sakatlanırım diye. Babam başta beni Florya’da Galatasaray’ın altyapısına oynamamı istiyor futbola başladığımdan beri babam arkamdaydı benim.”* (Odak Grup, G6).

Bireysel görüşme yapılan Reşat da ailede babasının ve abisinin desteğini dile getirmektedir:

“Babam çok futbolu seven biriydi işte benim de futbolcu olmamı çok istiyordu. O yüzden babam da beni biraz yönlendirdi yani. Abim

çok destek çıktı bana. Halen de destek oluyor mesela.” (Reşat, yaş 19). Bir diğer görüşmeci olan Ali'nin ifadeleri ise şöyledir: “Akluma ilk gelen görüntü babam maç izliyordu televizyonda ben de onun yanında oturuyordum coşkuyla maçı izliyordum. Sonra ben de öyle başlamıştım 5 yaşındaydım. Ordu'da başladım.” (Ali, yaş 29).

Akcan ve Bulgu'ya göre spora yönelik toplumsallaşma, bireylerin spora farklı özelliklerdeki ve ortamlardaki toplumsallaşma ajanları aracılığıyla katılmaya başlamasını ifade etmektedir ve bu noktada spora yönelik toplumsallaşmada sosyo-ekonomik düzey, rol model alma, cinsiyet gibi özellikler önemli unsurlardır (2012). Çocuğun sporla toplumsallaşmasının amacı ve yönü, ailelerin maddi durumuna göre de değişiklik göstermektedir. McPherson ve arkadaşlarına göre ailelerin çocuklarının spor yapmaları konusunda beklenti ve istekleri varsa ve çocuklarını bu doğrultuda yönlendiriyorlarsa, çocukların da sporla ilgilenmelerinin ve spora katılma olasılıklarının daha fazla olduğu belirtilmektedir (Akt., Akcan ve Bulgu, 2012, s. 200). Özellikle sosyo-ekonomik geliri düşük olan ve yoksul mahallelerde yaşayan aileler çocuklarını spora yönlendirirken yukarı doğru hareketlilik beklentisi içine girmektedirler (Agergaard ve Sorensen, 2009). Görüşmelerde futbolcuların ailelerinin beklentisini karşılamak ve onlara gelecekte iyi bakmak yönündeki ifadeleri, ailelerin çocukları için hayal ettikleri gelecek planlarıyla örtüşmekte ve spora yönelik toplumsallaşma araçsallaşmaktadır.

4.1.2. Diğer Bireyler (Antrenör ve Beden Eğitimi Öğretmeni)

Aile dışında eğitim ortamındaki arkadaş grupları, akrabalar, kitle iletişim araçları ve ekonomik sistemler gibi kurumlar toplumsallaşma sürecini etkileyen diğer sosyal ajanlardır. Kay'a göre ailenin ilk ve temel ajan olmasının yanında, sosyal ajanlar olarak arkadaşların spora katılımı ve diğer bireylerin (komşu, akraba vb.) yönlendirmeleri de bireyin spora yönelik toplumsallaşmasında oldukça önemlidir (Kay, 2004). Çalışmada odak grubundaki katılımcıların yaşları göz önünde bulundurulduğunda, ergenlik döneminde oldukları ve bu anlamda toplumsallaşma ajanlarından arkadaşları ile daha fazla etkileşim halinde oldukları bir dönemde oldukları görülmektedir. Arkadaş grubu ya da akran grubunun toplumsallaşmadaki etkisinin yanında, ülkemizde spora yönelik

toplumsallaşmada beden eğitimi öğretmenleri ve antrenörlerin etkisi çok fazla hissedilmektedir.

Görüşmelerde bireylerin spora yönelik toplumsallaşmasında “mahalleli abiler, büyükler” etkili olmakta ve sosyal ajanlar olarak ortaya çıkmaktadırlar: Görüşmecilerden Can’ın toplumsallaşmaya yönelik soruya verdiği cevapta bu anlamda ilginçtir: “*Başlama nedenlerim mahalle arasında biz çok top oynuyorduk. **Metin abi vardı o babamı ikna etmiş** demiş bu çocuğu futbola yazdır falan, **mahalledeki abiler beğeniyordu beni**. Beğenildiğimden kaynaklanan sebepten futbola başladım.*” (Can, yaş 18). Odak grup görüşmecilerden biri ise arkadaş etkisini şöyle ifade etmektedir: “*Benim arkadaşlarımda da bir hedefi var benim de bir hedefim var. Bana güveniyorlar ben de onlara güveniyorum. Büyük bir futbolcu olursam onlara da sahip çıkacağım onların futbolcu olmasında yardımcı olacağım.*” (Odak Grup, G7). Görüşmecilerden Mert spora yönelik toplumsallaşmasında, mahalledeki arkadaşı, arkadaşının babası ve sonrasında antrenörünün sırasıyla nasıl etkili olduklarını ve sürecin nasıl geliştiğini belirtmektedir:

*“En baştan anlatayım. Mahallede top oynarken Güngörene taşındık 4. Levent’ten. Güngörensporun **başkanı** bizim binada oturuyordu, en üst katta. **Onun oğlu** benim yaşıtımdı. Mahallede oynarken birgün idmanlarına çağırırdı. Ben de tribünden izlerken o günkü şartlarda Güngörenin amatör hocası olan Mehmet hoca tribünden beni çağırırdı. Ben de etrafıma baktım, benmişim o. Çağırırdı idmana gittik, başladık, iki üç hafta sonra da lisansım çıktı. Oynamaya başladık. Tabii lisans çıktıktan sonra maç oynamaya başladık. **Ahmet hocamız** var. Onun hocası Yedikulede birkaç tane futbolcu olduğunu söylemiş. O da Bakırköyde Kartaltepe sahasında Galatasarayın maçı var ve bizim de onlardan sonra Güngören - Yedikule maçı var. O maçta oynarken takımının maçı bittikten sonra bizim maçı izliyor. Yedikuleden iki futbolcu alacağına bizi beğeniyor Güngörenden iki futbolcu olarak Galatasaray altyapısına gidiyoruz. Öyle başlıyor futbol hayatımız.”* (Mert, yaş 30).

Antrenör ve Beden Eğitimi Öğretmeni

Spora yönelik toplumsallaşmada, diğer bireylerin sosyal ajanlar olması konusunda antrenör ve beden eğitimi öğretmenlerinin yeri ve belirleyiciliği önem arz etmektedir.

Hem bireysel görüşmelerde hem odak grup görüşmesinde görüşmecilerin antrenör ve beden eğitimi öğretmenleri ile ilgili duygu ve düşünceleri göz önünde bulundurulması gereken boyuttadır. Bu çerçevede odak grup görüşmesi yapılan bireylerin futbola yönelik toplumsallaşmalarına dair sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar araştırma bulgularının bütünlüğüne dair çok önemli detayları ortaya çıkarmaktadır:

G7: *Bizim hocamız herkesin arkasında. Hepimize güveniyor hepimizin futbolcu olmasını istiyor. Biz de kendimiz istiyoruz futbolcu olmak. O bize güveniyor biz de ona güveniyoruz. Büyük bir futbolcu olduğumuzda teşekkür etmemiz gereken ilk kişi o olacaktır.* (Odak Grup, G7).

G6: *Antrenörümüzün bize çok güvendiğini biliyorum. Hepimizin arkasında olduğunu biliyorum. Ona güvenim sonsuz. Onun da bize güvencesi sonsuz bence. Maçlarda bazen zaten belirtiyor ben size güveniyorum diyor. Onun için biz de ona çok güveniyoruz.* (Odak Grup, G6).

G2: *Hocamızın her zaman bizim arkamızda olacağına güveniyorum. Hep benim dediklerimi yapmaya çalışın diyor. Onun için onun beklentilerini yapmaya çalışacağım. Eğer gelecekte futbolcu olursam onun yüzünü kara çıkartmayacağıma inanıyorum.* (Odak Grup, G2).

G4: *Antrenörümüzün benim ve diğer arkadaşlarımın arkasında olduğunu hissediyorum. Antrenörümüz bize güveniyor bu güvenle biz de kendimize güveniyoruz ve daha iyi yerlere gelebiliriz.* (Odak Grup, G4).

G8: *Antrenörümüz bizi destekliyor biz de onu babamız gibi sayıyoruz. Antrenörümüzü çok seviyoruz o da bizi sevdiğini belli ediyor. Bizi her zaman destekliyor.* (Odak Grup, G8).

G6: *Beden öğretmenimiz bizi çok destekliyor. Zaten biz Eren ile aynı okuldayız. O bizi baya destekliyor okul maçlarında olsun. Zaten beni o buraya gönderdi.* (Odak Grup, G6).

Bireysel görüşme yapılan görüşmecilerden Can da spora yönelik toplumsallaşmada beden eğitimi öğretmenin destekleyiciliği konusunda şöyle

söylemektedir: “Futbol oynamanın beden eğitimi dersi vardı o zamanlar. **Beden eğitimi hocam destekliyordu benim futbol oynamamı.** Beden eğitimi derslerinde ben yaptırıyordum genellikle. O tarz şeyler oluyordu güzel olarak.” (Can, yaş 18). Emin ise beden eğitimi öğretmenine yönelik şunları ifade etmektedir: “Okulda bilinçli bir yönlendirme yoktu tabii. **Daha çok beden eğitimi hocalarımız yönlendiriyordu.** Diğer hocalarla pek o ilişkiler gelişmiyordu.” (Emin, yaş 24). Bir diğer görüşmeci Ali ise antrenörleri ilgili düşüncelerini şöyle belirtiyor: “**Benim ilk amatör hocam inanılmaz sevgi inanılmaz güzel bir eğitim verdi.** Onun dışında Fenerbahçe altyapısındaki hocam çok iyi bir eğitim verdi.” (Ali, yaş 29). Görüşmecilerden Mert ise futbola yönelik toplumsallaşma sürecinde profesyonellik öncesi antrenörün yönlendiriciliğinin altını çizmektedir:

“Tabii ki A takıma çıkmadan önce başlarda dediğim gibi maddi olarak hiçbir şey düşünmüyorsunuz. İşin içine maddiyat girdikten sonra olayların seyri de değişiyor. Tabii onu kazanabilmek için de dediğim gibi ilk başta hocalar işte oraya çıktığında neler olabileceğini daha önceden onlar yaşadıkları için biraz daha anlatma şansları oluyordu. Tabii bunlar güzel şeyler, insanın hoşuna da giden şeyler. Acaba yapabilir miyiz endişesi oluyordu ama **hocanın sana verdiği güven, senin ona inanmanla birlikte, zaman geldiğinde, onla birlikte örtüşüyordun, başarabileceğine inanıyordun profesyonel olabileceğine.**” (Mert, yaş 30).

Görüşmecilerden Yiğit’in antrenörler ile ilgili deneyimi diğer görüşmecilerin ifade ettiklerine benzer olmakla beraber, toplumsal yapıdaki değişim ve süreçlerin antrenörleri de tutum ve davranışlarını değiştirmekte olduğunu değerlendirmekte ve farklı bir bakışı da dile getirmektedir:

“İlk önce minik takımda başladığın için çoğu insan profesyonel olamaz düşüncesinde değiller. Onlar sadece o günü kurtarmak için. Bağcılar amatöründen bahsediyorum. Bize sadece çıkın oynayın derlerdi. Bize altyapıyı bile öğretmediler. Çünkü normal büyük bir kulübün altyapısında başlamıyorsun. Amatör bir kulübün altyapısında başlıyorsun. Ne kadar yönlendirebilirler ki seni. Ondan sonra İstanbulspor’a geçiyorum altyapıya.

Orada tabii şartlar da herşey daha iyiydi. Beklentin de zaten iyice arttı futboldan. Öyle devam ettik işte. Antrenörler baktılar bu işten ekmek yiyebileceğim ondan sonra profesyonellik için bana yardımcı olan antrenörlerle karşılaştım Allah onlardan razı olsun.” (Yiğit, yaş 27).

Spor kapsamında bakıldığında toplumsallaşma ajanlarının spora dahil olacak olan bireyler ile etkileşimlerinin etkili olduğu, ancak yaşam sürecinde farklı dönemlerde hangi ajanların etkili olduğunun değiştiği görülmektedir. Tallman ve arkadaşlarına göre, toplumsallaşma sürecinde öncelikli olan ailenin etkisiyle beraber çocuğun ya da bireyin yaşı ilerledikçe, sosyal çevresi genişlemekte, ajanlar çoğalmakta ve çeşitlilik göstermektedir (Tallman ve ark., 1983). Yapılan çalışmalara göre, ilk çocukluk yıllarında anne babaların toplumsallaşma sürecindeki öncelikli etkisi ergenlik dönemi ile birlikte yerini öğretmenlere, antrenörlere ve akranlara bırakmaktadır (Akcan ve Bulgu, 2012). Leonard’ın toplumsallaşma modeli çerçevesinde bakıldığında, spora yönelik toplumsallaşma sürecinde aile ve arkadaşların yanı sıra toplumsal çevre, okul ve medya gibi diğer toplumsallaşma ajanlarının da önemli rol oynadığı görülmektedir (Akt., Akcan ve Bulgu, 2012).

Bu bölümde katılımcıların özellikle futbola yönelik toplumsallaşmasında, beden eğitimi öğretmenleri ve antrenörlerin etkisinin çok önemli olduğu görülmektedir. Türkiye’de toplumsal ve kültürel olarak, antrenör ve beden eğitimi öğretmenleri, rol model alınan, aileler tarafından emanet edilen, sözüne güvenilen bireyler olarak ön plandadırlar. Çalışmada da özellikle antrenörlerin, diğer sosyal ajanlardan çok daha etkili olduğu görülmektedir. Çocuklar için antrenör “baba” gibi değerlendirilmekte, ona duyulan güvenden kuşku duyulmamaktadır. Dolayısıyla, antrenörün bir sosyal ajan olarak bireyler ve aileler üzerindeki etkisi de güçlenmektedir.

Spora yönelik toplumsallaşma sürecinde önemli bir diğer husus ise ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile çocuğun tercih ettiği branş arasındaki ilişkidir. Ailelerin ve toplumsal çevredeki diğer bireylerin, çocukların spora yönelik toplumsallaşmasında, futbol üzerine yoğunlaşmasını futbolun popülaritesi, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ve futboldan elde edilen ekonomik kazancın yüksek olduğuna dair yerleşmiş olan inanç ile ilişkilendirebiliriz. Dünyada ve Türkiye’de ekonomik gelir sağlayan branşın yaygın bir

şekilde futbol olduğu düşünülmektedir. Bu durum bireyin ve ailesinin spor tercihini etkilemektedir. Kılıcıgil yaptığı çalışmada ailelerin çocuklarını futbola yönlendirme sebeplerinden önemli bir etkenin çocuğun ileride futbol sayesinde kazanç sağlayabileceği için ailenin tercihi olduğundan söz etmektedir (Kılıcıgil, 2003).

Futbolun getirisini düşünerek çocuklarını bu branşa yönlendiren ailelerin genel olarak alt gelir düzeyine sahip oldukları birçok çalışmada ortaya çıkmıştır (Bourdieu, 1978; Guilianotti, 1999; Kay, 2004; Agergaard ve Sorensen, 2006; Spaaij, 2011). Bu çalışma kapsamında da demografik bilgiler değerlendirildiğinde ailelerin ekonomik düzeyinin alt sınıflara daha yakın olduğu gözlenmiştir. Ayrıca görüşmelerden elde edilen bulgularda da görüşmeciler futboldan beklentileriyle ilgili olarak ilk ve en çok “zengin olmak” ve “aileyi kurtarmak” gibi ifadeler kullanmışlardır. Bu sayede çocukların üst sınıfa mobilizasyonu gerçekleşecek ve ailenin içinde bulunduğu durumdan daha iyi bir duruma geçilecektir.

4.2. Profesyonelleşme ve Yukarı Dikey Hareketlilik: DÖNÜŞÜM

“Çoraptan yapılmış top ile oynayan bir çocuk; profesyonel toplarla ve profesyonel sahalarda, tarih yazan takımlarda oynayarak ilerlemiş. Dünyayı gördüm, harika insanlar – mükemmel insanlar tanıdım. Bu kadar yükseğe uçacağımı beklemiyordum.”

Edson Arantes do Nascimento
(Pele: The Autobiography, 2006)

Brezilyalı futbolcu Pele'nin otobiyografisinde profesyonel sporun avantajlarının gösterenlerinden çok sık bahsedilmektedir. Önemli vurgulardan birisi de yoksulluktan gelen bireylere profesyonel sporun yeni kimlikler ve heyecanlar sağladığıdır (Nascimento, 2006). Walvin, birçok yoksul genç bireyler için sporun “*daha iyi bir yaşama kaçış için bir beklenti ve umut, en azından yoksulluktan kurtulmak için bir basamak*” olarak sunulduğunu belirtmektedir (Akt., Spaaij, 2011, 1). Türkiye toplumuna bakıldığı zaman, futbolun alt sınıftan gelen bireylere yukarı hareketliliğe dair bu ümidi ve beklentiyi sunduğu söylenebilir. Çünkü Emrence'ye göre futbolun profesyonellelikle beraber, çok gelir getiren bir iş koluna dönüşmesi ve üst sınıflara doğru yukarı

hareketliliği sağladığı düşüncesi, futbolu amaç olmaktan çıkarıp araçsallaştırmıştır. Araçsallaşan sporda sunulan başarı teması, kapitalist toplumlarda yukarı doğru toplumsal hareketliliğin kusursuz örneğini teşkil etmektedir (Emrence, 2005). Bu da zenginliğin, ün kazanmanın ve itibarın spor yoluyla elde edilebileceğinin göstergesi olur. Bu çerçeveden bakıldığında, toplumsal hareketliliğin gerçekleşmesi, bireyi ve toplumsal yapıyı etkilemekte, özellikle kentleşme ve sanayileşme süreci, mekansal hareketliliğin yanında toplumsal yapıyı da biçimlendirmektedir. Çalışmanın bu bölümündeki bulgularda futbolcunun profesyonelleşmesiyle elde edilen yukarı hareketliliğin sağladığı yeni durum ve koşullar ele alınmaktadır:

- 1) Gelirin artması: Yükselen merdivenler/basamaklar
- 2) Yaşam tarzındaki değişiklikler: Habitusun dönüşümü
- 3) Başarının popülerleşmesi: Prestij, itibar ve statü

4.2.1. Gelirin Artması: Yükselen Merdivenler/Basamaklar

Toplumsal hareketlilik spor ortamında profesyonelleşmenin gerçekleşmesiyle olabilmektedir. Profesyonelleşme ile beraber artan ekonomik sermaye, aynı zamanda bireyin yukarı toplumsal hareketlilik şansını beraberinde getirmektedir. Bu bölümde görüşmecilere profesyonelleşmenin maddi anlamda nasıl bir değişikliğe yol açtığı sorusu sorularak, yaşamlarında hareketliliğin gerçekleşip gerçekleşmediğine dair bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla görüşmecilerden Mert'e maddi anlamda nasıl bir değişiklik yaşandığına dair soru sorulduğunda, uzun ve ilginç deneyimlerini açıkça ifade etmiştir:

*“Yaşadığım bir ufak anıyı anlatayım. Belki hoş bir anı, benim için çok büyük bir anı. Çünkü o an yaşadığım mutluluğu hayatımın hiç bir döneminde yaşamadım. İlk GS'ye profesyonel imza attım. Yanılmıyorsam **20 milyar lirayı dolar olarak balya halinde aldım**. Dışarıda hocam bekliyor, tabii ben parayı kaybetmemek için **nasıl tutacağımı nasıl böyle saklayacağımı şaşırdım**. Neyse parayı aldık, eve geldik, o zaman babam market olduğu için ufak tefek borçlarımız vardı. Eve yeni taşınmışız, evin giderleri falan var. Yapmak istedikleri şeyler var ama maddi imkanlar ölçüsünde yapamadığı şeyler var hani annemin. Tabii bazen film izliyorduk annemle, türk filmlerinde oluyor*

ya, bir balya şu paranın bir tanesi de bizde olsa falan diye sohbet ederken, o aklıma geldi. Geldim masanın üstüne attım ve al anne istediğini yapabilirsin, bu para senindir dedim. Onun verdiği mutluluk bana hayatımda kazandığım hiç bir para vermedi mesela. O parayla evin içerisini yaptırдық, kapıları yaptırдық, babamın borçları ödendi falan, benim için çok ayrı bir önemi vardı ilk attığım imza ve ilk kazandığım paranın. Değerliydi yani benim için. Ya o anki mutluluğu orada olup yaşamak lazım. Hani benim içim kıpır kıpır, yani ilk para kazanmışım ve aileye destek oluyorum. Tabii 20 milyar lira günümüzde çok mu büyük bir para, değil belki ama o anki benim konumum için ailemin konumu için inanılmaz bir para. İnanılmaz mutlu olmuştu. Gözlerindeki ışığı görebiliyordum ve bu bana bayağı bir mutluluk vermişti. Yine Samsunspor'a transfer olduğumda kulüp para yerine ev verdi. Evimiz Antalya'da idi ve deniz ayaklarımızın altındaydı. **Annem ilk defa denizi görmüştü belki.** Çok mutlu olmuştu. Babam annem için 'denizden çıkartamıyorduk' derdi." (Mert, yaş 30).

Mert attığı ilk profesyonel imzanın ve kazandığı ilk paranın ailedeki özellikle de annedeki etkisini ifade ederken mevcut konumlarından başka bir konuma geçtiklerini de vurgulamaktadır. Devamında aileye maddi destek konusunda nasıl katkısı olduğu sorulduğunda cevabı şu şekilde olmuştur:

"Profesyonelliğe geçip belli kazançlar sağlamaya başlayınca ailemin bakış açısı bana gene değişmedi ama maddi olarak benim eve katkım, getirim daha fazla oldu. Bu anlamda da benim için iyi oldu çünkü o dönemden sonra babaya dükkanı bıraktırdık işte daha rahat bir hayat yaşaması için çünkü bu yaşa kadar bizi büyüten babamız o yaştan sonra ben çalışmasını istemedim. Mesela hâlâ da çalışmıyor. O da bana büyük bir mutluluk veriyor çünkü 20 yaşına kadar bana bakmış bir baba bir anne ve bundan sonra ben onlara bakacağım, kendimi öyle hissediyorum daha doğrusu. Çünkü bütün çocuklar öyledir herhalde, siz de öylesinizdir herhalde. Yani bayağı bir mutluluk veren bir durum. Çünkü dediğim gibi orta dereceli bir ailenin çocuğuyduk ve şu anda ki bulunduğumuz konum, yaptığımız işer, aldığımız ev olsun,

yatırımlarımız olsun ailemize tabii ki katkımız çok olmuştur. Hâlâ da olmaya devam edecektir.”

Mert profesyonellik sayesinde elde ettiği ekonomik sermayenin, onu ve ailesini maddi olarak başka bir konuma taşıdığını dile getirirken ve ailesine olan maddi destek ve yatırımlarını ifade ederken, babasına iş bıraktırıp artık daha rahat etmesini, dinlenmesini sağladığını söylerken gururlanarak açıklamalarda bulunmaktadır. Görüşmecilerden Yücel ise profesyonel olduktan sonraki süreçte ekonomik sermayesinin genişlemesiyle ilgili soruya yönelik şu bilgileri aktarmıştır:

“Şöyle söyleyeyim onu. Mesela bir sabit maaşımız vardı, bunun dışında normal işte maç başı ve primler vardı. O yaşta ben, 18-19 yaşında profesyonel oldum. O zaman benim kazandığım maaş benim o yaştaki arkadaşımın kazanamayacağı bir paraydı. Bu sebeple tabii onun bir rahatlığı vardı, almak istediğimiz şeylerin o yaşta diğer arkadaşlarım alamazken,... ..bu anlamda tabii ki amatöre göre yada diğer arkadaşlarımıza göre bizim kazandığımız, ekonomik olarak şeyimiz biraz daha rahattık kafa olarak, o konuda daha rahattık. Maddi şeyleri çok fazla düşünmüyorduk. Özellikle başarı ile beraber, işte primlerin olması, takımda oynayabiliyor olmak, ciddi şekilde bizi rahatlatıyordu.” (Yücel, yaş 32).

Emin de profesyonellikle beraber ekonomik sermayedeki değişikliğe dair soruyu şu ifadelerle açıklamıştır:

“Tabii ki değişiklik oldu. Türkiye’de kulüplerde çok büyük sıkıntılar var. Para kazanma açısından düzenli ödemeler açısından büyük sıkıntılar var. Ama benim şansına ben öyle bir sıkıntı yaşamadım. Oynadığım kulüplerde ödemeler iyiydi. Anlaştığımız miktarlar iyiydi. O yüzden ben ekonomik olarak değişikliği olumlu yaşadım. Genç yaşlarda kendi kendini yönetip aileme de yardım edebiliyordum.” (Emin, yaş 24).

Arkasından şu anki konumunun yetersiz olduğunu, ekonomik olarak rahatlasa da daha yukarıya ulaşmak istediğini ifade etmektedir:

“Geçmişte hayal ettiğim hayalim hala devam ediyor. Devam eden bir süreç. Hayalim hala devam ediyor tamamlanmamış durumda. Bir bakıma Türkiye'nin futbol statüsüne baktığınızda çok iyi bir ligde oynamıyoruz. Benim amacım hep en yukarı. En yukarıda oynamak için de genç yaşta oynayabilirsem üst liglere transfer olabilirim üst liglerde şans bulabilirim.” (Emin, yaş 24).

Profesyonelliğin ekonomik sermayeye olan etkisine dair durumu görüşmecilerden Yiğit şöyle dile getirmektedir: “Profesyonel olduktan sonra para kazanmaya başlıyorsun. **Para kazandıkça da maddi durumun eskiden kötü olduğu için ulaşamadığın bazı şeylere ulaştım.** Yiyecek olsun giyecek olsun. Bu profesyonel hayatım beni bu yönde değiştirdi.” (Yiğit, yaş 27). Ali ise maddi anlamda değişiklik olup olmadığına dair soruya cevaben kısaca şunları belirtmektedir: “Tabii ki oldu. **Normal standardımızın çok üzerine çıktık. Normal insanların üzerine çıktık.** Bu yaşam tarzına da etki etti tabii.” (Ali, yaş 29).

Profesyonel olmaya aday görüşmecilerden Can'a profesyonel olduğu takdirde ekonomik anlamda neler yaşanabileceği sorusu sorulduğunda şu şekilde yanıtlamıştır: “**Kendi ekmeğimi kazanırım şu an babama yük olduğumu düşünüyorum.** O zaman kendi maddi manevi ortamımı kendim gerçekleştiririm. Daha olgun bir insan havasına bürünürüm. Çünkü kendi ellerimde imkanlarım. O yüzden ilk olarak maddi olarak katkısı daha fazla olacak.” (Can, yaş 19).

Odak grup görüşmesi yapılan görüşmeciler profesyonel oldukları takdirde maddi değişime dair şunları söylemektedirler:

G8: “Profesyonel futbolcu olursak **maddi durumumuz gelişir, yaşamımız daha kolay olur.**” (Odak grup, G8)

G6: “Profesyonel futbolcu olunca tabii hayatın değişir.” (Odak grup, G6)

G4: “Normal bir insanın evde otururken profesyonel bir futbolcu olduğunda ondan sonra **zenginlik bolluk içinde yaşarsın.**” (Odak grup, G4)

G1: “Bütün hayatın değişir. Maddi durum, bütün herşeyin değişir.” (Odak grup, G1)

G3: “Mesela şu an yaşadığımız yaşam orta ayarlarda. **Profesyonel futbolcu olursak onun kat kat üstüne çıkarız zengin bir hayat yaşayabiliriz.** Şimdi hayatımda annemler beni çok iyi bir hayat yaşattılar ellerinden geldiği kadar. Ben zengin olursam hayalim onlara kat kat böyle çok iyi bir yerlerde oturmak, rahat ettirmek istiyorum.” (Odak grup, G3)

Bourdieu’ye göre alt toplumsal sınıftan gelen bir birey için spor, sadece beden eğitiminin bir parçası değil, aynı zamanda kişinin toplumsal ve ekonomik statüsünü belirlemede önemli bir araçtır (Bourdieu, 1978). Böylelikle spor, bir tür toplumsal ayrıcalığın alameti olarak öne çıkmakta ve yetenekli alt ve alt orta sınıf mensubu bireyler için bulunduğu sınıftan kaçış ve yukarı hareketliliği sağlayan bir araç olarak belirmektedir (Horne, Tomlinson ve Whannel, 2004; Giulianotti, 1999). Afrikalı göçmen futbolcularla ilgili yaptığı kültürel çalışmasında Poli, profesyonel kariyer ve yukarı hareketliliğin gerçek imkan ve sınırlarının dışında, sporun genç erkek sporcular tarafından yurt dışına çıkarak evlerindeki zorlu yaşam koşullarından kurtulmanın bir aracı olarak görülmesi eğiliminin olduğunu belirtmektedir (Poli, 2010, 1009). Görüşmelerde öne çıkan vurgu da profesyonelleşmenin bireyleri zorlu maddi koşullardan kurtarmaya yönelik bir yol olduğudur. Bourdieu bununla ilişkili olarak toplumsal hareketliliğe değinirken, “modern toplumdaki insanların, ailelerin ve grupların yaygın bir şekilde yukarı hareketlilik için mücadele ettiklerini” dile getirmektedir (Bourdieu, 1984, 370). Görüşmelerdeki ifadelerde “zenginlik, bolluk, normal insanların üzerine çıkma” vurgusu, sınıfsal olarak bir hareketliliğe, yani basamakları yukarı doğru çıkmaya işaret eder ve bireyler bunu sağlamak, sonrasında korumak için sözler vermekte ve mücadele edeceklerini belirtmektedirler.

4.2.2. Yaşam Tarzındaki Değişiklikler: Habitusun Dönüşümü

Bourdieu için habitus, bireyin toplumsal hareketlilik sürecinde edindiği konumunun ürünüdür. Böylelikle habitus, toplumsal aidiyet kazanımlarını yeniden yapılandırır ve sınıf, habitusu yeniden üretir. Farklı toplumsal koşullarda bulunan özneler farklı yatkınlıklar edinirler ve daha önce edinilmiş yatkınlıklar, yeni koşullarda yeni yatkınlıkları beraberinde getirir (Bourdieu, 1984). Çalışmanın bu bölümünde görüşmecilere profesyonelleşme sayesinde elde edilen sermayelerin onların yaşam tarzlarında neleri değiştirdiği sorusu yöneltilmiştir. Bu sayede, bireylerin değişen şartlarının habituslarını nasıl dönüştürülebileceği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Görüşmecilerden bu konu hakkında deneyimlediklerini paylaşmaları istendiğinde aktardıkları bilgiler önem arz etmektedir:

*“Profesyonel olduktan sonra **kendine bakma ihtiyacı** hissediyorsun. Az uyuyorsan çok uyuman gerektiğini iyi beslenmen **gerektiğini giyim kuşam olarak daha iyisini giymeyi**, çünkü senin ortamındakiler iyi giyindiği için sen de onlara ayak uydurmak zorundasın. Mesela evde de **değişiklik yaptık. Para kazanınca hayatın değişiyor** çünkü. Mesela parayı kazanıyorsun **evinde eşyalar değişiyor**, etrafındaki insanların giyinişlerini de **değiştiriyorsun, maddi olarak yardım ediyorsun. Çünkü öyle bir beklentiye kapılıyor çoğu insan. Eve çamaşır makinesi, bulaşık makinesi gibi şeyleri bu zamana kadar alamıyorduk onları alıyorsun. Çatının onarımına 20 milyar para harcadık, dış cepheyi boyadık, mutfağın çok kötüydü, banyo tuvaleti hepsini tamir ettirdik. **Evi baştan aşağı yeniledik** yani.”*** (Yiğit, yaş 27).

Bir diğer görüşmeci olan Ali de yaşam tarzındaki değişikliklerle ilgili deneyimlerini paylaşırken şunları dile getirmektedir:

*“Normal standardımızın çok üzerine çıktık. Normal insanların üzerine çıktık. Bu yaşam tarzına da etki etti tabii. Çünkü imkan oldukça yeni şeyler öğreniyorsun. Gezmeyseniz gezme, başka birşeyse başka birşey ama kendine birşey katmaysa aynı şekilde kendine de birşeyler katabiliyorsunuz. Ayrıca **genç yaşta evim oldu, arabam oldu, istediğin herhangi bir markayı alabilme imkanın oldu. Dönüşümü yaşıyorsun yani.**”* (Ali, yaş 29).

Şu an profesyonel olarak futbola devam eden Emin'in yaşam tarzınızda bir değişiklik oldu mu sorusuna vermiş olduğu cevap son derece çarpıcıdır ve yeni konumun koşullarının yeni yatkınlıkları ya da kazanımları nasıl şekillendirmeye başladığını da göstermektedir:

*“Aslında birçok şeyde değişiklik oldu. Örneğin giyim-kuşam değişiyor. Çevrenden gördüklerinden, ne bileyim profesyonel ortamda örnek aldıklarından, onun gibi giyinmek istiyorsun. Hem spor yaparken forması kramponu eldiveni hem özel yaşantıda giydiği ayakkabıdan, pantolona gömleğine kadar herşey değişebiliyor. **Onun dışında araba zaten futbolcularda bir sevda. Hep en iyi araba bende olsun spor tarzda olsun falan. Ev, ev ortamı, eşyaların hep en iyisini ister her insan. Ona göre de zaten futbolcu olduktan sonra hep en iyisini istiyor. Gittiğin mekanlar değişiyor tabii. Örnek vereyim iyi kazancın olduğu için daha iyi bir mekana gidiyorsun kendini bir üst tabakada hissediyorsun. Yazılı görsel basında da futbolcuların gece hayatı konuşuluyor. Ama yani futbolcunun gece çıkmaması anormal bir durum çünkü zaten gündüz antrenmanın oluyor, antrenmandan sonra birkaç sonra dinleniyorsun ondan sonra dışarı çıkıyorsun ister istemez. Profesyonel oluyorsun profesyonellik çok büyütülmemeli ama yaşadığın yer, çevre bakımından değişiklik kazanıyorsun. Bak bu profesyonel, şurda oynamıyor, 2. Ligde oynuyor, daha dün bizim yanımızdaydı gibi söylemler oluyor olur da yani. Çünkü kendinde de bir değişiklik oluyor yaşamını değiştiriyorsun sonuçta. Profesyonelce yaşamaya dikkat ediyorsun. **Beslenmene, yemene, içmene, yatmana, kalkmana. Herşeyini ona göre düzenlemen gerekiyor.**”*** (Emin, yaş 24).

Görüşmecilerden şu an profesyonel olarak futbola devam eden Mert'in yaşam tarzınızda bir değişiklik oldu mu sorusuna vermiş olduğu cevap son derece önemlidir:

*“Profesyonel imzayı attıktan sonra, dediğiniz gibi ciddi anlamda paralar kazanınca, tabii ki insanı ister istemez konumu, statüsü, toplum içerisindeki duruşu daha farklı oluyor. Bu **giyimine** de yansıyor, bu daha önce **takıldığı mekanların değişmesine** de neden oluyor. Arkadaş*

çevresinden kopup farklı çevrelere girmesine de sebep oluyor. Bir çok şey sayabiliriz çünkü para kazanmaya başlayınca, futbolun sana getirdikleri ile birlikte farklı ortamlara giriyorsun, farklı kişilerle tanışınca, tabii ki konum olarak, o gün bulunduğun konumdan çok daha ötesinde bir konuma geçebiliyorsun. Tabii ciddi paralar kazanınca yatırım da yapıyorsun. Çünkü geleceğini düşünmek zorunda kalıyorsun. Bu anlamda iyi gelirler kazandığımız zaman tabii ki evdir arabadır işte arsadır falan. Böyle yatırımlar yaptık.” (Mert, yaş 30).

Profesyonellik yaşantısı bitmiş olan Ahmet’e profesyonel olduğu dönemde yaşam tarzında değişiklikler oldu mu sorulduğunda şunları ifade etmiştir:

“Ben altyapıda Galatasaray’da oynarken, ailem çok fakirdi ve 5 kardeş ile beraber küçücük bir evde yaşıyorduk. Ne zaman profesyonel oldum, o gün cebime balya balya parayı koyup evin yolunu tuttum ve annemin önüne koydum paraları. Annem şaşkınlıkla baktı ve çalmanın demi oğlum dedi. Ben de profesyonel oldum ve ilk maaşımı aldım dedim. Sonrasında eve yepyeni bir buzdolabı aldığımız zamanı hatırlıyorum. Annem o buzdolabını 3 hafta açmadı, kimsenin elini sürmesine de izin vermedi. Evimizi Yedikule’nin yoksul mahallesinden taşıdık, altına bir araba aldım. Evdekilerin giyim-kuşamı olsun, cebine para koymak olsun hepsini hallettik. Hem benim hayatım hem de ailemin hayatı çok hızlı değişti. Artık cebimde para vardı ve ben istediklerimi yapabiliyor ve alabiliyordum.” (Ahmet, yaş 49).

Odak grup görüşmesi yapılan 11-12 yaş grubundaki altyapı oyuncularına profesyonel olsanız yaşam tarzınızda ne gibi değişiklikler gerçekleşebilir diye sorulduğunda hemen hemen hepsinin ortak olarak vurguladığı ifadeler göze çarpmaktadır:

G8: *“Profesyonel futbolcu olursak maddi durumumuz gelişir, arabamız olur, evlerimiz olur, yatırımlarımız daha iyi olur. Yaşamımız daha kolay olur.”* (Odak grup, G8)

G5: “*Bence herşeyin değişir. Mesela kıyafetinden başla arkadaşlarından tut, herşey değişebilir futbolcu olursak. Modern bir insan oluyorsun sonuçta profesyonel bir futbolcu olduğunda. Adın duyuluyor mesela, onlar mesela mahallede oturuyor sen gidiceksin zenginlerin oturduğu bir yerde oturacaksın. İlla ki arkadaş çevren değişecektir.*” (Odak grup, G5)

G6: “*Profesyonel futbolcu olunca tabii hayatın değişir. Kendim bile değişirim o biçim. Daha çok tanırım, insanlar beni daha çok tanır, yani böyle oturduğum ev bile değişir.*” (Odak grup, G6)

G4: “*Normal bir insanken evde oturunca profesyonel bir futbolcu olduğunda gece kulübüne falan gidersin, ondan sonra zenginlik bolluk içinde yaşarsın.*” (Odak grup, G4)

G2: “*Bence bir kişi profesyonel olursa bütün hayatı değişebilir. Evi, arabası, yaşadığı yerler, arkadaşları, belki daha fazla kişi tarafından tanınabilir profesyonel olunca.*” (Odak grup, G2).

Bourdieu'nün habitus olarak tanımladığı şey, bireyler tarafından içselleştirilmiş eğilimler, davranışlar ve aktivitelerin toplumsal olarak öğrenildiği ve bu sayede bireyleri yaşam tarzlarına göre farklılaştıran/ayırt eden bir sistemdir (Akt., White ve Wilson, 1999). Bourdieu ve Wacquant'a göre dış yapıların içselleştirilmesinin ürünü olan habitus, alanın (yeni sınıfın) taleplerine tutarlı ve sistematik biçimde tepki verir (Bourdieu ve Wacquant, 2012). Görüşmeciler yukarı dikey hareketlilik sonrasında elde ettikleri ekonomik sermaye sayesinde, yaşam tarzlarında/habituslarında meydana gelen değişiklikleri ifade ederken öne çıkan vurgular “kendine bakma ihtiyacı, giyim-kuşam ve yeme-içmeye özen gösterme, araba alma, yeni ev ile oturlan muhiti değiştirme, eğlence mekanlarını değiştirme” gibi değişim ve dönüşümlerdir. Bourdieu bu dönüşümü ifade ederken bireylerin ve grupların kendilerini, evlerini, mobilya, tablolar, kitaplar, araba, sigara, parfüm, elbiseler ve içerisinde kendi ayrımları açık olan sporlar, oyunlar, eğlenceler bulunan uygulamalarla çevrelediklerini belirtmektedir (Akt., Karayaka, 2006, 103). Böylece tercih, sınıflanmış belli bir sınıfa uygun yaklaşım ve yaşam biçimi olarak ortaya çıkmakta ve yaşam biçiminin her boyutu sembolize edilmektedir. Wacquant'a

göre bu sembolleştirmelerin en önemli araçlarından biri olan ekonomik sermayenin miktarı, bu miktarın zamanla değişimi, ilgili aktörlerin yörüngelerini toplumsal uzaya kaydeder ve halihazırda işgal ettikleri konumlara ulaşma tarzları ve yollarını açığa çıkartarak, onların yeni habitusları hakkında değerli ipuçları sağlar (Wacquant, 2010, 62). Bu çerçevede futbolcuların habitusu için, bireyin toplumsal seyrinin ve konumunun ürünüdür diyebiliriz. Çünkü profesyonel kariyer onları yukarıdaki yeni bir sınıfa hareketlendirir. Bu sınıfın yeni özellikleri, kuralları ve kültürü vardır. Bourdieu'ye göre bütün bu değişim ve dönüşüm sürecinde birey kendine özgü bir “sınıf kültürü ve muhiti” oluşturmakta, yani bulunduğu sınıfın habitusuna uyum sağlamaya ve sınıfsal farklılaşmayı ortaya çıkarmaya çalışmaktadır (Bourdieu, 1984). Böylece birey toplumsal aidiyet kazanımlarını koşullandırıp yeniden yapılandırmakta ve hareketliliğin sonucu elde edilen yeni sınıf, habitusu yeniden üretmektedir.

4.2.3. Başarının Popülerleştirilmesi: Prestij, İtibar ve Statü

Bourdieu'ye göre kültürel yeniden üretim aracılığıyla toplum içindeki bireyin toplumsal yapı içerisindeki tabakalaşmada, işgal ettiği konum ve pozisyona göre çevresi tarafından algılanması değişmektedir (Akt., Ünal, 2004, 114). Statü de, toplumsal tabakalaşmada çok önemli bir nitelik olan kültürel farklılıkları vurgulayan ve gösteren pratikleri içermektedir. Kültürel pratikler, konumun itibarı ve prestiji belirlemesi, yaşam tarzı ve tüketim alışkanlıkları gibi özellikler bakımından değerlendirilerek simgeleşmektedir. Bu da Bourdieu'nün bir diğer kavramı olan sembolik sermayeyi ve bu kavramla ilişkili olan itibar ve prestiji ele almayı gerektirmektedir. Bu bölümde görüşmecilerin profesyonellik ile beraber elde edilen statünün onlara nasıl yansıdığı sorusuna verdikleri cevaplarda, yeni konumun ve pozisyonun belirleyici bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır:

“Maçlara gelen seyirciler, taraftarlar genelde çarşıda, merkezinde bulunan insanlar, esnaflar falan. Şu benim dikkatimi çok çekmişti. Hala da ben bunu aslında yaşıyorum, seneler geçti. Oynadığım takımlarda, o bölgenin insanları Gölcükspor için konuşuyorum şimdi, Gölcük'teki esnaflar olsun, ben atıyorum bir telefon mağazasına giriyorum birşey soruyorum, bana isimle hitap ediyordu. Beni tanıyor, ben çünkü 11 kişinin içindeyim sahada,

*o beni tanıyor, ismen biliyor, simamı biliyor ama ben onu ilk defa görüyorum bana kalsa. Çünkü o tribünde ben şeyde. Bu çok farklı bir duygu uyandırdı ilk zamanlar. Sonra birkaç kere bu tip şeylere şahit olunca, yavaş yavaş alışmaya başladım hani anlamlandırmaya başladım nedenini. Bir de evde şöyle kıyas yapayım istersen. Mesela bir kardeşim var abim ve ben. Bir ortamda, aile ortamında, arkadaş ortamında bir şekilde **ilgi futboldan dolayı bana kayardı.** Önceden böyle değildi tabii. Yaş olarak benden büyük olduğu için ona olan ilgi, onunla olan konuşmalar sohbetler biraz daha şeydi ama bir süre sonra o futbolun getirdikeriyle birlikte o ilgi ilk etap bende olurdu.” (Yücel, yaş 32).*

Görüşmecilerden Mert yeni statüsü ile ilgili deneyimlediklerini şu şekilde ifade etmektedir:

*“İnsanların bakışında muhakkak yüzde yüz bir değişiklik yaşadık, çünkü düşünsenize hiç para kazanmamış bir Mert ile cebinde para dolu olan bir Mert’in hele ki Türk toplumunda ve aile yapısı sıkıntılı olan bir Türk toplumunda tabii ki çok öne çıktı bu. Çünkü para kazanmaya başladıktan sonra dediğim gibi insanların sana bakış açısı çok daha olumlu yönde oluyor. Daha önce mesela babayı örnek verelim. Babam marketken, daha çok saygı duyulan veya Mert de profesyonelliğe imza atıp para kazanmaya başladıktan sonra, **kendini daha rahat ifade edebilen, toplumun daha çok dinlediği, yapabileceklerini daha rahat yapan, toplumun da kabul ettiği bir Mert oldu.** Tabii bu insanın cebinde para olmasaydı, bu dediğimiz şeyler, biraz, gene olabilirdi ama Türk toplumunda dediğim gibi sıkıntılı bir bakış açısı var insanlara karşı. Cebinde para olduğu zaman insanları biraz daha böyle yukarıda görebiliyorlar, tabii ki bu dediğim etkenlerden dolayı farklılıklar muhakkak ki yaşadık. Hem aile içinde hem toplumsal anlamda. Bir örnek vereyim. Profesyonel olmadan önce, bakış açısı aslında ben okula gidiyordum çok böyle hatırlamıyorum ama ligde bir FB-Manisa maçı oynadık Manisaspor’da oynarken. O maçtan sonra benim bilmediğim bir akrabam aradı mesela. **Yani bilmediğiniz akrabalarınız da çıkabiliyor.** Profesyonellik öncesi Mert **merkezde** değildi tabii. Çünkü dediğim gibi, kazancı olan, iyi*

*kazanç sağlayan, insanlara akraba olarak yardım eden bir Mert ile normal okuyan bir Mert arasında muhakkak ki farklar vardır. Yani bir de seni her koşulda **daha değerli bulmaya** başladılar. Çünkü para günümüzde önemli bir unsur. Hiçbir şey parasız yapılmıyor gibi. Tabii bununla birlikte de insanların, akrabaların olsun, çevrenin olsun, artık bakış açısı çok daha olumluya doğru değişiyor. Olumsuz hemen hemen hiç birşey kalmıyor gibi. Kazançla birlikte **hayat çok güllük gülistanlık oluyor.**” (Mert, yaş 30).*

Bir diğer görüşmeci Emin de deneyimlerini paylaşırken çevresindeki insanların onun yeni konumuna göre yaklaşımlarını değiştirdiklerini ifade etmektedir:

*“Bugüne kıyasla, bugün daha farklı bakılabiliyor daha bir **saygın** oluyorsun aile ortamında, yakın akrabalarla daha bir **itibar görüyorsun**. Aynı aile ortamındaki gibi arkadaş ortamında da daha öne çıkıyorsun, sohbetlerde **merkezde** sen oluyorsun bu gibi şeyler. Tamamıyla sana karşı bakış açısı değişiyor insanların. Başka biri oluyorsun insanların gözünde. Belki futbolcu olmasaydık normal bir işte çalışan bir insan olsaydık böyle olmayacaktı. Maddi olarak da örneğin biryere yemeğe gittik, hesabı benim ödememi bekliyorlar açıkçası. Zaten hani futbolcusun ya kendin zaten siz durun ben öderim hesabı yapıyorsun.” (Emin, yaş 24).*

Profesyonelliği bırakmış olan Ali profesyonel olduğu süreçte çevresindeki ilginin nasıl değiştiğini şöyle ifade etmektedir:

*“Her anlamda değişiklik oluyor. Çünkü futbol çok popüler bir iş olduğu için futbolcu olduğun için de nerde olursan ol bir ilçe takımında, ikinci ligde, üçüncü ligde olsan, süper ligde de olsan hep bir **popülerlik** var. Çünkü futbol herkesin sevdiği ama genellikle profesyonel olarak herkesin oynayamadığı, çok az kişinin oynayabildiği bir şey olduğu için herkesin merakı var. Statü olarak bir kere fark edilir, **bilinir** oluyorsun. Kişiye yaklaşım, kişinin sahip olduğu şeylerle alakalı yani tamamen sahip olduğu dış kimliğe yönelik yaklaşıyor insanlar. Bir de şöyle birşey de söylüyorlar mesela. Şöhret oldu değişti, kendi şımartı falan. Ben biraz katılıyorum biraz da katılmıyorum.*

*Çünkü biryerlere geldiği zaman insanlar çevresi değişiyor aslında. **Bugün naber lan diyen adam, ooo kardeşim nasılsın diyor. Aslında onlar değişiyor yani birazcık da.***” (Ali, yaş 29).

Şu an üçüncü ligde futbol oynayan Yiğit’in ifadelerinde çevresindeki insanlara kısmen eleştiri de yer almaktadır:

*“Futbolcu olunca belirli bir yerlere geliyorsun, daha önce arkadaşlarınla konuşurken sana hitaben konuşmalarında **üslupları değişiyor** zamanla. Aynı arkadaşların bu sefer daha kibar konuşmaya, daha alttan almaya, daha gururunu okşamaya, sanki ben belirli bir yerlere gelmişim de onlar da altta kalmış gibi düşüncelere giriyorlar. Yani konuşmaları düşünceleri **değişiyor. İtibar kazandığımızı** zannediyorlar ama benim için düşünce aynı. O zannediyor ki ben mesela **yükseklerdeyim**. Halbuki ben hep aynı yerdeyim aynı arkadaşım yani. Ailede de bu böyle üslup yani.”* (Yiğit, yaş 27).

Odak grup görüşmesi yapılan 11-12 yaş grubundaki oyuncuların paylaştıkları da diğer oyuncularla benzerlikler göstermektedir. Bu grubun içerisinde özellikle Sezer profesyonel olması durumunda çevresinin ona bakış açısındaki olabilecek değişikliği şu şekilde belirtmektedir:

*“Profesyonel futbolcu olunca tabii hayatın değişir. Kendim bile **değişirim o biçim**. Daha çok tanırım, insanlar beni daha çok tanır, yani böyle oturduğum ev bile **değişir**. Mesela **mahalledeki Sezer varken bir de futbolcu Sezer var** yani insanların tabii ki bakışları **değişir**.”* (Sezer, yaş 12).

Bourdieu’ye göre *“bireylerin sahip oldukları ve faydalandıklarının eşitsiz dağılımı, sembolik bir sistem, yani ayırt edici işaretler sistemi olarak algılanma eğilimi gösterir: Otomobillerin, ikametgahların, dekorasyonun, sporların, kıyafetlerin dağılımları, ortak algıda her pratiğin bir değere sahip olduğu sembolik sistemlerdir”* (Bourdieu, 2014, 200). Böylece her pratiğin dağılımı, bunun sembolik sermayesi ve toplumsal değeri, asalet unvanları, tanınma, itibar, şöhret ve statü gibi özelliklerin güç ilişkileri içerisinde bireyler arasındaki ilişkide belirmesini sağlamaktadır (Bourdieu, 1984; Swartz, 1997; Ünal, 2004).

Görüşmecilerin yukarı hareketlilik ile elde ettikleri konum olan futbol mesleğinin popülerliği göz önünde bulundurulduğunda, işgal ettikleri konum ve pozisyon diğer bireylerin değerlendirmelerini farklılaştırmaktadır. Görüşmelerde ortaya çıkan “tanınırlık, merkeze yerleşmek, dinlenen kişi olmak, diğerleri tarafından kabul görmek, değerli olmak, saygınlık, popülerlik kazanmak, diğerlerinin üslubunun değişmesi” gibi önemli özellikler, güç ilişkilerinde prestiji, itibarı ve statüyü ortaya çıkaran özelliklerdir. Bu durum, Bourdieu’nün sınıfsal farklılıklara ve ayırmalara ilişkin bakış açısının temel bir özelliğini yansıtmakta ve bireyin statüsünün geçerliliği, onun itibarı, prestiji ve kabul görmesi ölçüsünde gerçekleşmektedir.

Futbolcunun sınıf atladığının, statüsünün yükseldiğinin kanıtlarından biri de yaptığı harcamalardır. Görüşmelerde ortaya çıkan, kendi çevresinde "elini cebine atan olmak" bunun göstergelerinden biridir. Bourdieu’ye göre bu durum futbolcuyu diğerlerinden ayırır, çevresindekiler açısından konumu değişir ve bu tüketim yoluyla sembolleşmektedir (Bourdieu, 1984). Ayrıca, spordaki başarı, sporcunun kendisiyle beraber, onun ailesine de görünürlük, itibar ve saygı kazandırır. Görüşmelerde, futbolcuların statüsünün güçlenmesi, çevrenin aileye olan bakışını da olumlu yönde güçlendirmektedir. Çin’de yapılmış bir araştırmada, sportif başarısı öncesinde çevresi tarafından değerli bulunmayan fakat başarı sonrası değeri artan Olimpik yüzme şampiyonu Qian Hong’un deneyimleri, çalışmada elde edilen bulgularla benzerlik göstermesi açısından önem arz etmektedir:

“Eyalet yüzme takımına katıldıktan sonra, özellikle de ulusal müsabakalarda iyi sonuçlar elde ettikten sonra, insanların aileme karşı tavırları U dönüşü şeklinde değişti. Geçmişte, ailem çok fakirdi ve akrabalar ya da komşular tarafından hor görülürdü. Şimdi ise, başarılarıma hayran hayran bakıyorlar ve aileme daha fazla dostane davranmaktadırlar.” (Jinxia, 2001, 3;4).

Hong’un deneyimde ve görüşmecilerin ifadelerinde yer aldığı gibi, spor sayesinde elde edilen kazanımlar, bireyleri ekonomik olarak rahatlatıp yukarıya taşımakla beraber, statü bakımından konumlarını güçlendirmekte, bu da saygınlık ve itibar kazanmalarını sağlamaktadır.

4.3. Profesyonellikte ve Sonrasında Sorunlar ve Geriye Dönüş: DÜŞÜŞ

Çalışmanın bu bölümündeki bulgularda futbolcunun profesyonelleşmesiyle elde edilen yukarı hareketliliğin yanında, profesyonel yaşamın sonlanmasına neden olan unsurlar ve profesyonel futbol kariyerinin bitiminde futbolcuyu aşağı hareketliliğe sürükleyen durum ve koşullar, bulgular olarak ele alınmaktadır:

- 1) Sözleşme
- 2) Baskı ve yaralanmalar
- 3) İlginin azalması: “Kaybolma”
- 4) Eğitim

4.3.1. Sözleşme

Türkiye’de profesyonel spor branşları içerisinde en çok para kazanılan alanın futbol olduğu düşünülmekte, yazılı ve görsel medya organları aracılığıyla da bu düşünce güçlü bir şekilde kitlelere aktarılmaktadır. Şöhretli, ünlü ve yıldız oyuncuların aldıkları ücretler üzerinden oluşturulan bu algı, alt toplumsal sınıftan gelen bireyler için yukarı toplumsal hareketlilik düşüncesini geliştirerek, ünlü ve zengin bir futbolcu olma hayalleri tetiklenmektedir. Emrence’nin de ifade ettiği gibi, yapısalcı marksistlere göre sporda -ülkemizde özellikle futbolda- oluşturulan bu bireysel başarı teması, kapitalist toplumlarda yukarı doğru toplumsal hareketliliğin kusursuz örneğini teşkil etmektedir (Emrence, 2005). Fakat Türkiye’de farklı klasmanlarda bulunan profesyonel futbolcuların sözleşmeleriyle ilgili çok ciddi sorunlar bulunmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde görüşmecilere sözleşmeleri ile ilgili yaşadıkları sorunların neler olduğu sorulduğunda, verilen cevaplarda yazılı ve görsel medya ve diğer organların kitlelere aktardıklarının dışında bir gerçeklik olduğu görülmektedir:

“Sözleşme, benim hatırladığım 3 yıllık bir sözleşmeydi. Genç olduğumuz için kısa süreli bir sözleşme yapmamışlardı. Ama orada neler şey yapıyordu, o zaman konuşulup konuşulmadığını hatırlamıyorum ama iyi bildiğim birşey, takım en son toplandıktan sonra herkese hangi durumlarda ceza olabileceği ile ilgili maddeler halinde yazılan, kamptaki şeyler, antrenmana gelmeme, mazaretsiz gelmeme tarzında, ne gibi cezalar olabileceği yada işte iç saha mağlubiyeti tarzında, ne tip cezalarla karşılaşabileceğimiz

verilmişti. Ama sözleşmede direkt olarak herhangi birşey hatırlamıyorum yada okuma hatırlamıyorum. Biraz çok ciddi üzerinde durulmamıştı. Bu benden de kaynaklı olabilir. Okumak istesem okuyabilirdim muhtemelen ama genelde bizde bir alışkanlık yani. **Haklarımdan haber değildim** ancak şey var yani biz orada o yörede yaşadığımız için hem önceden gelen **tanışıklıklar** olsun hani **karşılıklı güven** olduğundan dolayı çok fazla ihtiyaç duymadım.” (Yücel, yaş 32).

Yücel sözleşme ile ilgili haklarının ne olduğundan çok, yaptırımlarla ilgili bilgilere sahip ve alacağı ücretle ilgili tanışıklığın önemine vurgu yapmaktadır. Mert ise hem kendi deneyimlerini hem de tanıklıklarını anlatmaktadır:

“Tabii Galatasaray’dan çıktuktan sonra ben birçok kulüpte oynadım. Gittiğim bütün yerlere menajerle gittim. Ciddi anlaşmalar yaptık. Tabii anlaşmalar yapmak imza attıktan sonra, kulüplerin “ne de olsa bizim oyuncumuzdur” falan diyerek **paraların ödenmediği zamanlar** çok oldu veya iyi bir şekilde ödendiği zamanlar oldu. Ama Türkiye şartlarında çoğu takımda sözleşme konusunda sıkıntılar var. İnsanlar hep kendilerine göre iyi aradıkları için **boş mukavele yapıp imza attırıyorlar**, onun süresini çoğaltıyorlar. Yani iki sene atıyorlar, ikinci seneyi boş bırakıyorlar. Örnek vereyim. İlk sene oynadıktan sonra, çocuğa bir daha imza at diyor, atmazsan diyor **istediğim parayı yazarım** ben diyor mesela. Tabii bu şartlar kötü şartlar. Kuvvetli gitmediğimiz zaman biryere, kuvvetli bir şekilde sözleşme yapmadığımız zaman sıkıntılar doğabiliyor.” (Mert, yaş 30).

Mert kulüplerin ve idarecilerin sözleşme şartlarını kendi inisiyatiflerine göre belirlediklerini belirtmektedir. Buna karşın futbolcunun güçlü olmadığı takdirde bu şartlara itiraz edebilme şansı olmadığını vurgulamaktadır. Bir diğer görüşmeci Emin de Mert’in söylediklerine benzer bir şekilde kulüp idarecilerinin kendi lehlerine olacak sözleşme maddeleri belirlediklerini belirtmektedir:

“Her genç futbolcu profesyonelliğe ilk adım attığında ister istemez kendini o kulübe bağlıyor. Çünkü ilk profesyonel oluyorsun **senin bir**

***hakkın doğmuyor.** Bu tamamıyla **kulüp yöneticilerinin elinde.** Daha sonraki zamanlarda kendi hakkını bilinçlendikçe aramaya başlıyorsun. Yeni bir sözleşme yapacağın zaman, spor hukukunu bilmez birçok futbolcu. Genelde kulüp bu konuda futbolculardan daha üstün oluyor. Kendi şartlarını **futbolcuya kabul ettiriyor.** Ama bahsettiğimizin dışında süper ligde futbolcular kendi haklarını sözleşmelere yazdırabiliyor. Ama alt liglerde çok parmakla sayabileceğiniz kadar kulüpte futbolcular kendi haklarını sözleşmelere madde olarak yazdırabiliyor. Ben genelde şanslıyım. Kulübümle yaptığım sözleşmede kendi istediğim maddeler bulunabiliyor.” (Emin, yaş 24).*

Bir diğer görüşmeci Ali ise yaşadığı deneyimi anlatırken futbol federasyonunun oyuncuların yanında olmadığına dair şikayetini dile getirmektedir:

*“Yazılan herşeyi haklarımızın neler olduğunu da biliyoruz ama **sözleşmeye uygun davranılmıyor** maalesef Türkiye’de. Ne **federasyonun** ne kulüplerin yaklaşımı benim hiç hoşuma gitmiyor. Çünkü kulüplerden **aylarca paralarımızı alamadığımız** oluyor. Paraları alamadıktan sonra takımdan ayrılmak istiyorsun ama bu sefer antrenman devamlılığını kaybedeceğin için fizik olarak da devam ettirmen gereken bir iş olduğu için mecburen kendine yatırım yapıyormuş gibi takımda kalmak istemesen de kalman lazım çünkü bir sonraki transfer yapacağın yerde adam şunu soruyor. Geçen sene kaç maç oynadın? Şimdi ben paramı alamadım ayrıldım gittim evde oturdum bunu dediğin zaman bir daha ki yapacağın transer zamanı yine alacağın para da düşüyor, adamın sana bakış açısı da değişiyor. Psikolojik olarak özellikle tam baskı altında bir durum var. **Federasayona** da başvurduğunda, yerel mahkemelere verdiler olayları. Önceden federasyon kulüp parayı ödeyene kadar kulübün lisansını çıkarmıyordu. Şimdi bu mahkemelerle iki ay süren davalar şimdi iki sene sürüyor. **Oyuncu mağdur olmuyor, ölüyor yani.**” (Ali, yaş 29).*

Yiğit ise sözleşmelerle ilgili olarak kulüp başkanları, yöneticiler ve federasyon arasındaki futbolcuyu mağdur eden ilişkiyi ifade etmektedir:

*“İstenilen bir oyuncu olduğun zaman sözleşmen daha güzel oluyor. Daha iyi şartlara imza atıyorsun. Ama istenmeyen bir oyuncu olduğun zaman mesela sezonu kötü geçirirsin, oynadığın kulüp seni istemiyor veya isteyen kulüp yok oynadığın kulüpte devam edersen **sözleşmede ne sunuyorsa ona imza atıyorsun. Seni zorunlu hale getiriyorlar. İyi bir sezon geçirdiğinde ise sözleşme şartları sana göre ayarlanır. Ben istenilen bir oyuncu olmadığımndan genelde??**. Bir de Türkiye’de şöyle birşey var. Kulüp başkanları **federasyondan para alıyorlar, bunu cebe indiriyorlar, futbolculara 50 milyar peşinat diyor, 10 milyar veriyor. 40’ı sonra vericem diyor, parayı vermiyor bir daha. Bu zamanda **parayı kulüp başkanları, yöneticiler götürüyor futbolculardan ziyade.****” (Yiğit, yaş 27).*

Roderick profesyonel futbolcularla yaptığı çalışmasında, futbolcuların her yeni transferi kariyer gelişiminde bir basamak olarak gördüğünü ve transfer tekliflerini hızlıca kabul ettiklerini, bir teklifi reddetmenin futbolcu için bir kumar olduğunu belirtmektedir. Çünkü futbolculara göre en büyük tehlike teklifleri değerlendirmeden transfer sezonlarının bitmesi (Roderick, 2006, 86). Bu da bir sezonu boş geçirmek anlamına gelmekte ve futbolcular sözleşmedeki yetersiz koşullara rağmen imza atmaları zorunda kalmaktalar. Futbolcuların sözleşme imzalama sürecinde yaşadıkları sorunların, çalışmamıza katılan görüşmecilerle benzerlik gösterdiğini söylemek mümkün. Görüşmecilerden Ali’nin “*paraları alamadıktan sonra takımdan ayrılmak istiyorsun ama bu sefer antrenman devamlılığını kaybedeceğin için fizik olarak da devam ettirmen gereken bir iş olduğu için mecburen kendine yatırım yapıyormuş gibi takımda kalmak istemesen de kalman lazım çünkü bir sonraki transfer yapacağın yerde adam şunu soruyor. **Geçen sene kaç maç oynadın?***” ifadesi, sezonu boş geçirmenin sonraki sezonun transferi için risk anlamına geldiğini göstermektedir. Futbolcu sözleşmeleri ile ilgili Poli’nin yaptığı çalışmada Afrikalı futbolcuların yukarı toplumsal hareketlilik tutkusunun peşinden koşup kıtalarını terk ederek Avrupa’ya gelmelerinden sonra, bunu başarılarının sayısının oldukça düşük olduğu ve birçok gizlenen başarısızlıkla beraber profesyonel imza başarısı yakalayan sporcu sayısının ise oldukça az gerçekleştiği ortaya konmuştur. Poli, 2005 yılından bugüne kadar, sözleşmelerdeki usulsüzlükler yüzünden

mağdur olan ve kendilerini oldukça istikrarsız ve elverişsiz şartlarda bulan binden fazla Afrikalı sporcunun olduğunu belirtmektedir (Poli, 2010).

Ülkemizde de sözleşmelerle ilgili mevcut durum benzerlikler göstermektedir. Araştırmacı Cemal İyem'in "*Kramponlu İşçiler: Bir Boş Zaman Çalışanı Olarak Futbolcular*" adlı kitabında belirtildiği gibi futbol piyasasında, oyunculara büyük transfer ücretleri ödeniyor gibi gösterilmesi futbolun popülerliğini arttırmak içindir. Ancak gerçek olan şu ki; futbolda çok az kişi, çok ciddi paralar kazanmakta, hatta futboldan büyük paralar kazanan bu azınlık bile, elde ettikleri gelir ve yaşam düzeyini kısa süre sonunda elinde tutma imkanına neredeyse sahip olamamaktadır (İyem, 2012). Ülkede futbolcuların sözleşmeleriyle ilgili Muazzez Şaşmaz Ataçoğu tarafından ele alınan "*Futbol Sektörünün Emek Ekonomisi Açısından Analizi*" adlı doktora tezinde de futbolcuların sözleşmeler konusunda ciddi sorunlar yaşadığı saptanmıştır. Bu çalışmaya göre, "*kulüpler, transfer görüşmelerinde futbolcularla sözlü olarak anlaştıkları transfer ücretini futbolcuların resmi sözleşmelerine yazmayarak hem vergiden kaçırmakta hem de futbolcuların sözleşmeden doğacak güvencesini elinden almaktadır. Bu durumdaki futbolcular, ücretlerini alamadığı gibi resmi olarak da hiçbir hak iddia edememektedir*" (Ataçoğu, 2012, 167). Çalışmamızın bu bölümünde görüşmeciler futbolcuların sözleşmelerle ilgili sıkça dile getirdikleri ifadeler, Türkiye'deki mevcut durumu gözler önüne sermektedir:

- Haklarından haberdar olmamak,
- Tanışıklık sebebiyle karşılıklı güven duymak,
- Boş mukaveleye imza atmak,
- Paraların ödenmemesi ya da çok geç sürelerde ödenmesi,
- Yöneticilerin istedikleri para miktarını sözleşmelere yazmayı dayatması,
- Sözleşmedeki şartlara uymayarak futbolcuyu buna kabullendirmek,
- Federasyonun işlevsizliği,
- Parayı kazananın yöneticiler olması

Çalışmada ifade edilen sözleşme şartları özellikle genç futbolcuların ilk profesyonellik yıllarında daha fazla ortaya çıkmaktadır. Genel olarak Türkiye Lig'lerinde bir çok genç futbolcu profesyonel olabilmek için, 3-5 yıllık boş sözleşmelerle

imza atmaktadır (İyem, 2011). 17-18 yaşlarında boş sözleşmelere imza atan bu genç oyuncular tam bir iş güvensizliği, belirsizlik ve kulüplerin sömürü sistemine maruz kalmaktadır.

Yarar'a göre futbolcuların ücretleri ile ilgili genel olarak bilinen, yüksek ücretli yıldız azınlıktan orta ve düşük ücretliler olarak kümelenmiş olan yarı nitelikli ücretli çoğunluğa, bir aralıkta dağılımın olduğudur (Yarar, 2005). Ayrıca, yaralanmaların maddi olarak karşılanması olasılığı düşük ve futbolcuların emeklilik ücreti gibi bir hakkı mevcut değil. Halihazırda, futbolcular için bir sendika bulunmamaktadır ve sendika kurmak için geçmişte yapılan girişimler, devlet ve futbol kulüpleri tarafından kuşkuyla karşılanmış ve reddedilmiştir. Futbolcular için neredeyse hiç iş güvencesi olmamakla beraber, işveren, kulüp yöneticileri, futbolculara müdahalede bulunabilmekte ve futbolcuların özel yaşamlarını sertçe kontrol edebilmektedirler (Guilianotti, 1999; Yarar, 2005; Roderick, 2006; Agergaard ve Sorensen, 2009; İyem, 2011 ve 2012; Ataçoğu, 2012; Elmas ve Akmeşe, 2015).

Yarar'ın çalışmasında elde ettiği bulgulara göre, futbol otoriteleri futbolcuların sosyal hakları sorununun önemini azaltmaktadırlar. Toplu çözümler önermek yerine, piyasa güçlerine (kapitalist mantık) uyumlu bir mantık çerçevesinde, hareket ederek, futbol piyasasında daha iyi yarışmak için becerilerini geliştirerek ve geleceklerini güvenceye almak için belirli bireysel yatırımlar yaparak, futbolcuların rasyonel bireyler olarak sorumluluk almaları gerektiğini belirtmektedirler (Yarar, 2005, 208). Bu da her yeni yetenekli futbolcuyu, kapitalist ve sömüren futbol sözleşme sistemine entegre etmekte, bu “yeni” olan futbolcular, eskilerinden daha verimli performanslar sergileyerek kulüplerin kar paylarını arttırmada aracı olmaktadır.

4.3.2. Baskı ve Yaralanmalar

Futbolcu bir makinenin bozulmaması ve yıpranmaması gereken bir dişlisi gibi görülüp, teknolojik ölçümler ve bedeni aşırı zorlayan ve baskılayan antrenman programlarını uygulamaya mecbur kalarak, yoğun bir rasyonelleştirmenin içinde kalmaktadır. Guilianotti'ye göre burada amaç, kapitalist anlayışın temel argümanı olan üretkenliği, verimliliği ve karlılığı kulüp lehine arttırmaktır (Guilianotti, 1999). Fiziksel, psikolojik ve toplumsal baskı, kulübün futbolcuyu kendi malı olarak görüp kurduğu

baskı ve benzeri durumlar beraberinde yaralanmayı getirebilmekte, futbolcu için ciddi sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde futbolcuların yaralanmaları sadece müsabaka sırasında değil, yoğun antrenman programlarının fiziksel ve psikolojik baskıyı oluşturması sebebiyle antrenmanlarda da gerçekleşebilmektedir. Yaralanma, Türkiye’de futbolcular için yolun yarısında iken yolun bittiği anlamını taşıyabilmektedir. Çünkü futbolcu için gerekli tedavi uygulamalarını yapmaktan ziyade, kulüpler oyuncularına sırtını dönebilmekte, güvencesiz şartlarda futbol oynayan futbolcular bu durumda mağdur olabilmektedirler. Görüşmecilerin baskı ve yaralanmalarla ilgili yaşadıkları deneyimler bu noktada önem arz etmektedir. Görüşmecilerden Mert futbol ortamında yaşadığı baskıyı ve sakatlığı ifade etmekte iken, Yücel ise sakatlığının onun için futbolun bitmesi anlamına geldiğini hayal kırıklığıyla belirtmektedir:

*“Yönetim, taraftar, hoca konusunda tabii ki yeri geldiğinde ciddi baskılar oluşuyor. Çünkü insanların beklentileri **hep başarılı olmak yönünde** gittiğin takımlarda. Bunu sağlayamadığın zaman, çok daha fazlasını istedikleri oluyor. Bu da tabii ki baskı oluşturuyor ama tabii bu tecrübe ile profesyonellekle yenilemeyecek şeyler değil, yenilebiliyor. Ama çoğu kulüpte çoğu **futbolcu bunun altında kalıyor diyebilirim. Eziliyor diyebilirim.**” (Mert, yaş 30).*

Mert baskının haricinde yaşadığı sakatlığı ve sonrasında insanların tavrını da ifade etmektedir:

*“Tabii büyük hedefler, bunlara o zaman çok inanmışım o zaman tabii ama dediğim gibi, çeşitli sebeplerden dolayı, hem **sakatlıktan dolayı** ondan sonra insanların sakatlıktan sonra sana bakış açısı biraz değişince bu sefer senin inancın olaya biraz kırılınca, bu gibi sıkıntılardan dolayı birazcık o **dönemde zorlandık, o dönemdeki zorluklar da bizi buraya getirdi diyebilirim.**” (Mert, yaş 30).*

“Kampa gittiğim dönemde de iki kez dizimde sıkıntı yaşadım. Bir daha döndü dizim, diğer çalışmalarda bir sıkıntı yoktu ama toplu çalışmalarda biraz sıkıntı yaşadım. Böyle olunca geldikten sonra da ağrılarım birazcık

artmaya başladı, artık düz koşu yaparken bile ağrılar olmaya başladı. Bir şekilde kulüp doktoruyla görüştük, randevu aldık, gittik. Mr istedi, MR'da **çapraz bağlarımın koptuğunu** öğrendik. Öğrendiğim an aslında yani çok ciddi bir **hayal kırıklığı** yaşadım. Çünkü öncesinde bildiğim, MR sürecini beklerken, araştırdığım da bir 6 aylık süre geçeceğini, zaten toplam sezon 8-9 ay sürüyor, benim toparlamamın çok güç olacağını biliyordum. Zaten çapraz bağ ile ilgili sıkıntı olduğunu öğrenince, büyük bir hayal kırıklığı yaşadım. Hayalim tabi ki sürekli daha iyi olmaktı ancak **futbolu zaten bırakmamın sebebi bu sakatlığım** oldu. 1,5 sene sonrası sezon ortasından sonraki son 3 maç ben oynayamadım. Çünkü dizimde sebepsiz anlam veremediğim bir ağrı, durduk yere başlayan bir ağrı, herhangi bir darbe, dönme olmadan başlayan bu ağrı bende artık psikolojik olarak biraz sıkıntı yaratmaya başlamıştı hep acaba bu bana sıkıntı verecek mi diye. Çünkü ben o dönem üniversiteye gidiyorum ama gidemiyorum, yani kayıtlıyım ancak gidemiyorum okula bir yandan aksıyor, futbol sakatlık oluyor aksıyor, bende biraz soru işareti oluşturdu ve ben sezon, ikinci sezon başlamadan erkenden hocanın odasına girdim ve durumu anlattım, yani bu şekilde ben götüremediğimi, sakatlığın bende hani beni birazcık **psikolojik olarak yorduğunu** ve ben artık futbolu ikinci plana alıp, birinci plandayken ikinci plana alıp üniversiteyi birinci plana almak istediğimi söyledim.” (Yücel, yaş 32).

Görüşmecilerden Emin ise futboldaki mevcut baskının sebebini samimi bir şekilde açıklamaktadır.

“Futbolda şöyle birşey var. İyi olduğun sürece varsın onun için de antrenman maç ayrımı yapmadan ikisinde de iyi olman gerekiyor. Çünkü **en ufak bir düşüşte** günümüzde de çok örneği var **hemen yok oluyorsun**. Başarı isteyen insan, **antrenör idareci** sürekli performans için **baskıyı uygular** ama o baskıyı olumsuzuza çevirmeden yapmak gerekiyor. Sporcu da kendi kendini baskılarken buna dikkat etmeli. Kişisel gelişimin önemi var. Kendini mental olarak hazır tutmak gerekiyor.” (Emin, yaş 24).

Görüşmecilerden Reşat profesyonel olma yolunda sakatlığın sürekli engeller oluşturduğunu, belli bir süreden sonra ailesinin desteğini bile kaybettiğini ifade etmektedir:

*“Birçok şanssızlıklar oldu. Benfica takımına transfer oluyordum Beşiktaş takımındayken. Öniime engeller çıktı gidemedim. **Ayağım kırıldı** Diyarbakırsporda profesyonel olamadım. Beklentileri karşılayamadım, şu an babamın tavrı bile değişmiş bana karşı. Sen futbolcu olamadın eskisi gibi bakmıyorlar artık. Mesela şey diyor Avrupa’daki futbolcular 16-17 yaşında profesyonel oluyor sen 20 yaşına geldin bence umut bağlama o yüzden de benim başka şehirde futbol oynamama sıcak bakmıyorlar.”* (Reşat, yaş 19).

Ali adlı görüşmecinin baskı ve sakatlanma ilişkisine dair paylaştığı deneyimler oldukça önem arz etmektedir:

*“**Baskıyı futbolun içindeki herkes yapıyor.** Gazetecisinden yöneticisine bilinçli ya da bilinçsiz olarak taraftarlar. Bunlar her futbolcu için baskı oluşturuyor. Oynamamak, ilk 18’e girememek, daha az para kazanmak gibi sorunlar bilinçaltını etkiliyor genellikle. Bir de **sakatlıkların en büyük sebebi psikolojik.** Şöyle bilinçaltında çok fazla baskı **gerginlik** hissederse bu otomatik olarak kaslara da yansıyor. Bu sakatlık riskini artırıyor. Hem uzun hem kısa süreli sakatlıklar yaşadım bu sebepten. Dizimden bir sakatlık yaşadım. Maç sonu çok **sinirli ve gergindim.** Gece de uyumadım. Deplasmandan geldik sabahında hoca antrenman yaptırdı. Bu antrenmana çıkmamam gerektiğini ben biliyordum. Sakatlanacağımı da biliyordum. Kaçtırmış gibi de durmak istemedim. Niyeyse çıktım antrenmana ve dizimden bir sakatlık yaşadım yaklaşık bir buçuk sene sürdü ve **beni çok yordu.**”* (Ali, yaş 29).

Ali, devamında sakatlık sonrasındaki süreçte, özellikle kulüp ortamındaki bakış açısını belirtirken mevcut kapitalist-endüstriyel futbol sisteminin eleştirisini de yapmaktadır:

*“Bir kere oyuncu sakatlandığı zaman kulübün çalışanları, personeli doktoru vs. oyuncuyu iyileştirmek için tedavi süreçlerini yürütürler o süreçte onlar yanında olur. Ama oyuncu sakat olduğunda, kullanmak istemediğim bir tabi ama oyuncu işe yaramadığında herkesin bakış açısı 180 derece değişiyor. Yöneticinin de hocanın da aklınıza kim geliyorsa hepsinin bakış açısı değişiyor. Çünkü maalesef öyle bir yapı var ki sağlamsan oynuyorsan öyle bir tabir vardır futbolcular arasında güçlüsün derler. **Güçlüysen herşeyi yaparsın, yaptırırsın derler doğrudur bu. Sakat olduğun zaman işe yaramadığın zaman, ya da bir makinenin çalışmayan bir parçası olarak görüldüğün zaman ilgi azalıyor kesinlikle.**” (Ali, yaş 29).*

Görüşmecilerden Yiğit oynadığı mevki sebebiyle baskı hissettiğini ve bunun performansına olumsuz etkisi olduğunu ifade etmektedir:

*“Mevki bakımından oluyor. Mesela forvet oyuncusuysan her maçta gol atman lazım. İki maç gol atıyorsun üçüncü **maçta gol atmadığın zaman senden kötüsü olmuyor. Sürekli iyi olmak zorundasın. Antrenör de yönetici de etrafındaki insanlar da bu baskıyı hissettiriyor. Bir forvet oyuncusu olarak bazen olumsuz etkiliyor bazen de olumlu. Olumsuz etkilediği zaman düşünüyorum mesela nerde yanlış yaptım diye. Bir sonraki maçta yakalayacağım pozisyona onları düşünerek hazırlanınca golü atamazsam da olumsuz oluyor. Bu baskı sadece daha iyi olabilirsiniz gibi bu konumunu koru, daha aşağı inme, inersen seninle işimiz olmaz, belli bir zaman sonra. Sen şu an bu mevkiyesin çalışırsan daha iyiye gelebilirsin, eğer çalışmazsan bu bulunduğun **mevkiden de aşağı düşersen yanında yarın ben bile olmam** diyor antrenör mesela.” (Yiğit, yaş 27).***

Görüşmelerde baskı ve yaralanma süreçlerinin birbirlerini etkiledikleri anlaşılmaktadır. Futbolcuların vurguladığı “hep başarılı olma zorunluluğu, antrenörlerin ve yöneticilerin yüksek performans için baskı oluşturması, hep güçlü olma zorunluluğu, zayıf kalırsa ilginin kaybolacağı baskısı” gibi sebepler, futbolcuları fiziksel ve psikolojik olarak baskılamaktadır. Ayrıca Guilianotti’nin belirttiği üzere bedenler kapitalist sistemin istediği şekilde antrene edilmekte ve düzenlenmekte (Guilianotti,

1999); futbolcular en “hızlı”, en “başarılı”, en “üstün performanslı” olmaya zorlanıp, herşey “en”leştirilerek sistemin talepleri karşılanmakta (İnal, 2008; Elmas ve Akmeşe, 2015) ve böylece yaralanmalarla kaçınılmaz olarak yüz yüze kalınmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak Drawer futbolun daha hızlı oynanması ile birlikte futbolcu yaralanmalarında da ciddi artışlar olduğunu dile getirmektedir (Drawer, 2001). Bu durum, genç yaşlarda profesyonel futbolculuk mesleğine atılan bireylerin her an yaralanma ve erken emekliliğe ayrılma riskiyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir (Drawer, 2001; Agergaard ve Sorensen, 2009; İnal, 2008). Fakat kapitalist sistemin öne çıkardığı ve önemseydiği başarı teması, futbolcuların yaralanmalarını gölgelemekte, yaralanmalarla futbol hayatı noktalanmış futbolcular unutulmaktadır.

Görüşmelerde futbolcuların dile getirdiği “başarılı olmak gerekliliği, güçlü olmak gerekliliği, sürekli gol atmak gerekliliği, performans düşüşünde ilginin azalacağı ya da yok olacağı düşüncesi ve baskıların oluşturduğu psikolojik yorgunluk ve gerginlik” gibi ifadeler, futbolcuların yaralanma riskine rağmen, baskının üstesinden gelip, kapitalist sisteme ayak uydurmak gerekliliğine göre hareket ettiklerini göstermektedir. Hawkins ve Fuller, sakatlanma riskinin yüksek riskli bir endüstri olarak profesyonel futbolun doğasında kaçınılmaz olduğunu ve futbolcuların bu riski almak konusunda oldukça eğilimli olduklarını tespit etmişlerdir (Hawkins ve Fuller, 1999, 202). Aynı şekilde Roderick’in 2006 yılında profesyonel futbolun işleyişinin futbolcuları kaçınılmaz olarak yaralanmalara sürüklediğini ortaya koyduğu çalışmasında, en çok üzerinde durduğu nokta futbolcuların yaşadığı psikolojik süreçtir. Araştırmada futbolcuların yaralanma sonrası iyileşme sürelerinin belirsiz oluşu ve dışarıdan yüklenen baskı yüzünden yaşadıkları kaygı, hayal kırıklığı, suçluluk, öfke, depresyon gibi olumsuz psikolojik süreçler, futbolcuları profesyonel kariyer basamaklarını çıkmak için yaralanmalarını gizli tutmaya itmektir (Roderick, 2006). Bu da profesyonel futbolcunun bir şekilde sistemin istediği aşırı yüklenme ve zorlamaya itmekte ve tedavisi olmayan sakatlanmalara yol açabilmektedir. Çünkü futbolcular hem dışarıdan yüklenen baskının ve kendi oluşturdukları baskının hem de yaralanmaların yükünü kaldıramamakta, bu yükün altında ezilmektedirler. Sonrasında ise çıkılmak istenen kariyer basamaklarının adımları aşağıya doğru inmeye başlamaktadır.

4.3.3. İlginin Azalması: “Kaybolma”

Profesyonel futbolcular olarak statülerine açık bir biçimde bağlı olan birçok sporcu, oyunculuk kariyerlerinin olası sonlarının geldiğini kabullenmekte isteksiz davranmaktadır. Kaçınılmaz olarak işin sonuna gelindiğinin farkında olmak ve yeni bir iş imkanının olması ihtimalinin zayıf olması, dolayısıyla zorunlu erken emekliliğe yaklaşmanın vermiş olduğu rahatsızlık, aslında profesyonel dönemdeki kısa süreli elde edilen sermayelerin tümünün ya yok olmasını ya da azalmasını göstermektedir. Çalışmanın bu bölümünde futbolculara alt liglere transfer olduklarında ya da yaşları ilerlediği zamanlarda neler yaşadıkları sorulmuştur:

*“Şöyle söyleyeyim. Profesyonelliği bırakıp amatöre döndükten sonra yavaş yavaş o **ilginin azaldığını** insan hissediyor zaten. Amatörü zaten tamamen bıraktıktan sonra en basit şurdan farkındasın; yerel basında sürekli olarak ya fotoğraflarımız çıkardı ya ismimiz çıkardı. Amatördeyken bu ilgi biraz daha azaldı. **Gazetede ki fotoğraflar bile azaldı.** Yani bu azalma somut olarak görülmeye başladı. Tamamen amatörü bıraktıktan sonra o iyice, artık insan kendini şey gibi hisseder, emekli futbolcu gibi, yani yapılan sohbetlerde artık bu iyice hissettiriyor aslında kendini. Tamamen bitti de diyemem ama artık şu tip sohbetler oluyor eskiden Serkan şöyleydi, eskiden Serkan böyleydi gibi sohbetler artık hep eskiye yönelik şeyler oldu. Ama tabi ki o ilgi anlamında herhangi birşey kalmadı. Bizim de bakışımız tabi ki değişti. Yani biz de futbolu izlerken, biz de böyleydik, biz de şöyleydik tarzında konuşmalar başladı. Aslında yavaş yavaş alışmaya başladık bu duruma da. Futbol bittikten sonra çok şey değişti. O sohbetlere çok fazla, o ortamlara giremez olduk, girmez olduk diyeyim. Çünkü hedefler değişti, askerlik sonrası, kendimize akademik anlamda koyduğumuz hedefler adına yapacağımız şeylerden dolayı, çok fazla bu futbol sohbetinin içinde olamadık. Bu sebeple de şu an o takımlarda **oynayanların üzerinde ilgi.** Önceden oynadığım kulüplerde de öyle mesela. Nasıl bir ilgi olurdu o zamanlar. Kulüpten arkadaşlarla evde kalırken yöneticiler gelirdi, akşam yemekler getirilirdi, sohbet edilirdi, dışarıya yemek çıkılacaksa bizi ararlardı giderdik. Şimdi böyle birşey bulamıyorsunuz. Çünkü onların kendi hayatı var, kendi kulüpleri ile ilişkileri var. Biz çok daha farklı*

bir yerdeyiz. Şu an evet böyle bir sıkıntı insan hissediyor tabi. Yeni yeni, çünkü ben bıraktım, bir seneyi geçiyor. Askere gittim geldim, o dönemden sonra, şu an hani tam olarak bu sorunu ben yaşıyorum. Onlar beni aramıyor artık ben onları hani sesini özlediğim yada uzun süredir görüşmediğimi hissettiğim için artık ben arar oluyorum. Normalde belki onların haftada bir iki kez bizi ararlardı. Şimdi biz geri dönüp arıyoruz. Şu an bir uzaklaşmayı kesinlikle hissedebiliyorum. (Yücel, yaş 32).

Mert Galatasaray'dan ayrıldıktan sonra çevresinin bakışını ve kendi durumunu anlatırken ilginin merkezinden gitgide uzaklaştığını belirtmektedir:

*“Yani yakın akrabaların da olsun, arkadaşlıklarda olsun, bir değişiklik muhakkak ki oluyor. Hani eski samimi görünen insanlar, dostlardan bahsetmiyorum, tabii ki bir değişiklik oluyor. Değersizleşiyorsun da sana olan bakış açılarındaki farklılığı hissetmeye başlıyorsun. Eskiden çok iyi paralar kazanırken, seninle aynı mekana giden, ama onların elini cebine attırmayan Mert ama artık biraz daha böyle hani kalıbına sığmaya, kendini ileriye doğru hazırlayan yatırım amaçlı, ailesini biraz daha farklılaştırmaya çalışan bir Mert arasında muhakkak ki farklılıklar oluyor çünkü o zamanki şartlarla günündeki şartlar bir olmayınca bu değişimlerin olması da normal çünkü hayat herkese müşterek olmuyor, senin de insanlara yabancılaşman oluyor. Tecrübe ile birlikte yaşadığın şeyler seni bazı şeylerden soğutuyor, insanlardan belki geri durmaya biraz daha fazla kendini teşvik ediyorsun çünkü yaşıyorsun iyi şeyler, iyi kazançlar, bunlarla birlikte gelen güzellikler oluyor. Ama düşüşde de bununla birlikte kötü giden şeyler oluyor. Aslında açıklaması bu. **İyiysen arkanda ve yanında**, yönünde işte merkezinde çok güzel yer alıyorlar belki, ama düşüşle saygınlığın azalmıyor demeyeyim de insanların duruşu, konuşmaları biraz daha farklı oluyor. Biraz da gönlünüz bol, kalbiniz temiz insan olarak hani karşınızdakine güveniyorsanız farklı olmaya başladılar ama şimdi 10 sene önceki halim gibi düşünmüyorum açıkçası. Biraz da kullanıldığımı düşünüyorum. İyi niyetimin suistimal edildiğini düşünüyorum. Hani o günkü konumun, kazanç farklılığı ve günümüzdeki konumun ve kazanç*

*farklılıklarından dolayı statün biraz daha değişebiliyor. Hani sen **merkez olmuyorsun da biraz sağa doğru kaymaya başlıyorsun.***” (Mert, yaş 30).

Görüşmecilerden Emin statünün aşağıya doğru düşmesi sonucunda neler olabileceğini kısa ama çok kritik bir şekilde ortaya koymaktadır:

*“Futbolda şöyle birşey var. İyi olduğun sürece varsın onun için de antrenman maç ayrımı yapmadan ikisinde de iyi olman gerekiyor. Çünkü **en ufak bir düşüşte** günümüzde de çok örneği var **hemen yok oluyorsun.** Birgün **hatırı sayılır bir insan iken yarın yüzüne bakılmayan bir insan haline gelebiliyorsun.**”* (Emin, yaş 24).

Ali profesyonel futbol sayesinde elde edilen ekonomik sermaye, statü, itibar gibi unsurların güçle olan ilişkisine ve dolayısıyla geçiciliğine vurgu yapmaktadır:

*“Sağlamsan oynuyorsan öyle bir tabir vardır futbolcular arasında güçlüsün derler. Güçlüysen herşeyi yaparsın, yaptırırsın derler doğrudur bu. Sakat olduğun zaman işe yaramadığın zaman, ya da **bir makinenin çalışmayan bir parçası olarak görüldüğün zaman ilgi azalıyor kesinlikle.**”* (Ali, yaş 29).

Yiğit futboldaki iniş ve çıkışların futbolcuların etrafındaki ilgiyi nasıl etkilediğini ifade ederken maddi boyutun öneminin altını çizmektedir:

*“Ailemin (anne ve kız kardeş) bakış açısı bana her zaman olumluydu. İnanırlardı, güvenirlerdi. Şimdi herşey maddiyata dayalı. Futbol oynuyorsun para kazanamıyorsun akrabaların ne arıyor ne soruyor. Ama futbol oynuyorsun zirveye çıkıyorsun, süper ligdesin, akrabaların herkes seni arıyor, telefonların susmuyor. Amcanın oğlu, teyzenin oğlu bilmem ne. Arayan çok yani. Paran varsa akrabalarıyla aran iyi, paran yoksa akrabalarıyla aran kötü. Arkadaşlarımla da böyle. Paran varsa arkadaşın da çok oluyor, paran yoksa arkadaşın da azalıyor. Tam anlamıyla bir dost edinemiyorsun. Artık bu dünyada çıkar üzerine kurulmuş ilişkiler. **Paran varsa tepedeysen, seni seven de çok***

oluyor, ama para azalınca üçüncü lige düşünce, itibar kalmıyor kimsenin gözünde, kimse olmuyor yanında. Halbuki Yiğit aynı Yiğit.”

*“Kariyer olarak tam zirveye çıktım derken bir anda bazı insanların yüzünden etrafımdaki bir anda geriye atıldım tam zirveye çıkmıştım. Karagümrük’te oynarken Sivasspor’a transfer oluyorsun, hayatın acayip bir şekilde değişiyor, ortamın değişiyor. Bazı insanların yüzünden, bu futbolda insanların üzerinden para kazanmaya çalışan insanların yüzünden bir anda hayallerin suya düşüyor. Zirvedeyken bir anda düşüyorsun. Sivasspor’dan süper ligden üçüncü lige düşmek beni çok etkiledi. Etrafımdaki insanların şu söylemleri oldu. Profesyonellik bitecek, ne yapacaksın para tuttun mu falan gibi futbolu bıraktıktan sonra bir iş yapamayacağımızı devamlı söylediler. Biz de onları düşünerek hareket ettik ama gençliğimizin verdiği o heyecanla aklımızdan hani para kazandıkça parayı gördükçe o söylemler aklımızdan gitti aldığımız paraları harcadık, yedik. Şimdi evlendikten sonra bunun daha çok farkına varıyorsun keşke o paraları tutsaydım çünkü **futbolun garantisi yok yarın ne olacağı belli değil sakatlınsan bile kimsenin sana yardım etmeyeceğini adın gibi biliyorsun.** Ama şimdi daha iyi düşündüğüm için futboldan sonra bir iş yapamam ama bu 2 sene içinde bir işyeri mesela bir dükkan açıp hayatımı garantiye almak için uğraşacağım. Kaygılarım var 2 sene sonra futbolu bırakacam yaşımda geldi iyice. 2 sene içinde belli bir miktarda para kazanamazsam diye düşünüyorum bazen. **Kazanamazsam ne yapacam? Belli bir mesleğim yok, zaten okula gidemedik okuyamadık, o yüzden bu düşünceleri ve kaygıları yaşıyoruz.**” (Yiğit, yaş 27).*

Görüşmelerde futbolcuların alt liglere doğru düşüş yaşadıklarında ortaya çıkan sorunları vurgularken “iyiysen, güçlüysen yanında ve arkanda, kötüysen merkezden sağa kayma, hatırı sayılır biriyken yarın yüzüne bakılmayan, paran varsa tepedesin ve sevenin çok, üçüncü lige düşünce itibar kalmıyor, zirvedeyken bir anda düşmek, yok olmak” gibi dile getirdikleri ifadeler, kapitalist profesyonel futbol sisteminin ne kadar başarı ve yüksek performans odaklı olduğunun, bireylerin herhangi bir düşüşünde yok olma ve ortadan kaybolma sorunlarıyla yüzyüze bırakıldığının dikkat çekici örneklerini

oluşturmaktadır. Futbolcu aleyhinde ilerleyen kapitalist futbol alanıyla ilgili İrfan Erdoğan'ın öne sürdüğü ifadeler, profesyonel futbol sistemi ve futbolcu arasındaki ilişkiyi açıklamak konusunda son derece kritiktir:

“Futbolcu ‘sermayesi oyun becerisi olan’ bireydir. Bu beceri ‘oyuncu-emeğin’ kiralanmasıyla (transfer süreçleriyle) emtialaştırılır ve işe koşulmasıyla zenginlik yaratan ekonomik sermayeye dönüştürülür. Bu emtianın değerini belirleyen ise futbol pazarının yapısıdır. Bu yapı futbol becerisini (emeği) sömürürken, aynı zamanda, futbolu kitlelere zenginlik ve ün kazanma yolu olarak sunar. Bu sunumla sistemin demokratik ve rekabetçi karakteri, aşağı sınıflardaki bireylerin becerilerini kullanarak üst sınıfa geçebilecekleri vurgulanır ve kapitalist sistem meşrulaştırılır. Oyuncunun emtia olarak değeri becerisi ile ölçülürken, aynı zamanda, en yeteneklinin (güçlünün) en çok ödüllü hak ettiği görüşü (Darvinci görüş) beslenir, yeni sağ ideoloji de destek bulur.” (Erdoğan, 2008, 24,25).

McGillivray ve McIntosh da İskoçyalı futbolcularla yaptıkları çalışmada, toplumsal kimlik ve statünün bütünüyle profesyonel futbola dayalı olduğunu ve bu kimliğin çok kırılğan bir yapıda seyrettiğini vurgulamışlardır. Yaptıkları görüşmelerden birinde futbolcunun ifadeleri kırılğanlığı ve statü kaybını gözler önüne sermektedir:

“Kendini işin dışında bulduğun zaman ve sonrasında yeni bir kulüp arayışı mücadelerde herşey o kadar zordu ki. İlk defa oturdum ve düşündüm son çare olarak nereye başvurmalıyım? Bu defa kendime sordum gerçekten daha başka ne yapabilirim diye. Ve yapacak hiç birşey kalmamıştı.” (McGillivray ve McIntosh , 2006, 379).

Brezilyalı araştırmacı Lever de, Brezilyalı futbolculara yönelik yaptığı araştırmada, futbolcuların ezici çoğunluğunun toplumsal hareketliliğinin kısa süreli ve geçici olduğuna ve futbol yüzünden sonlandırdıkları eğitimlerinin de aynı seviyede kaldığına işaret etmiş ve duruma şöyle dikkat çekmiştir:

“Otuzlu yaşlarda birçok futbolcu kendini daha az iş becerisi, nakit rezervinden çok borçlanma ve sadece kısa kariyer hatıraları ortamında

buluyor... Benzer şekilde emekliliğe uyum göstermede problem yaşıyorlar. Yakın zamanda edindikleri orta sınıf beğenileriyle hemem hemen hiç eşit olmayan düşük seviyeli bir işi kabul etmekten başka şansları çok az. Beklenenden çok daha fazla bir şekilde, futbolcular geldikleri yoksul ortamlarına geri dönmektedirler.” (Akt., Spaaij, 2011, 1).

Roderick tarafından profesyonel futbolcularla yapılan çalışmada da futbolcuların yukarı hareketlilik ile ilgili aynı sorunları yaşadığı ortaya konmuştur. Çalışmada, otuzlu yaşlardan sonra futbolcuların yukarı hareketlilik şanslarının hızlıca azaldığı, bunun mesleki kazanımlarını kaybetmemek için futbolcuları kaçınılmaz olarak harekete geçirdiği belirtilmektedir. Çünkü futbol hayli umulmadık sonuçları olan çalışma normlarına iyi bir örnek teşkil etmektedir. Aynı çalışmada sadece bir kaç oyuncunun ikinci işe sahip olduğu, yeni transfer yapabilme imkanı olduğu ya da gelir riskini tolere edebildiği vurgulanmaktadır (Roderick, 2006). Hem Brezilyalı futbolcuların hem de Roderick’in çalışma yaptığı profesyonel futbolcuların deneyimleri, günümüz gençleri ve milyon dolarlarla transfer olan oyuncular için geleceklerini görme adına çarpıcı örneklerdir. Günümüzde de yıldız futbolcu konumundaki sporcuların kısa sürede gündemden düştüğü görülebilmektedir. Elmas ve Akmeşe’ye göre bunu şekillendiren en önemli araçlardan biri medyadır; yazılı ve görsel medya, sporcular yüksek performans gösterdiği ve başarılı olduğu dönemlerde sporcuları övüp onlarla ilgili haberleri ön plana çıkarırken, sporcuların performansı düşünce sporcuları yok saymakta ve hiçeştirmektedir (Elmas ve Akmeşe, 2015). Bu anlamda popüler kültürün belirgin bir özelliği olan kısa ömürlü oluşu, popüler metinlerin çabuk tüketilip yeniden üretilmesini sağlamaktadır. Brecht “dün popüler olan bugün olmayabilir; çünkü insanlar, dün olduklarından farklıdır” derken popüler kültür içinde var olan popüler bireylerin değişkenliğini ve geçiciliğini vurgulamaktadır. Benzer bir şekilde Andy Warhol’un “21. yüzyılda herkes şöhret olacak ama on beş dakikalığına” (Akt., Şentürk, 2007, 29) sözü, popüler kültürün özelliği olan kısa ömürlülüğün altını çizmektedir. Çalışmada da vurgulanan “merkezden sağa kayma, yüzüne bakılmayan, itibarın kalmıyor” ifadeleri, futbolcu bireylerin konumlarında, klasmanlarında yani statülerindeki düşüş sebebiyle ortaya çıkan ifadelerdir ve popüler kültür de kapitalist futbol dünyası da sürekli yeni yetenekler, yeni zenginler bulurken, eskide kalanlar, aşağıya doğru sürüklenmektedirler.

Futbolcuların profesyonel kariyerlerinin ilk basamaklarında görülen yukarı hareketlilik ve elde edilen itibar, statü ve popülerite, alt sınıftan gelen bireyleri bundan faydalanmaya yönlendirmektedir. Fakat profesyonel spor aracılığıyla yukarı doğru toplumsal hareketliliğin gerçekleştiği düşüncesi, aslında temel olarak bir mit üzerinden sürmektedir ve bu mit başarıya ulaşmak için bekleyenleri her yola başvurmayaya yönlendirmektedir (Agergaard ve Sorensen, 2009; Spaaij, 2011; Wacquant, 2012). Görüşmecilere hedefledikleri konum ile buldukları konumları sorulduğunda, görüşmecilerden Yücel “*Hedeflerim daha yüksekti. **Doyuma ulaşmam için hedeflerime ulaşmam** gerekiyordu. Hedefim sadece 3. Lig değildi, profesyonel olmak değildi.*” derken, görüşmecilerden Mert “*Profesyonel olmak tabii ki kolay değil ama oraya geldikten sonra orada durmak çok zor. Belki ilerisi için profesyonel olacak insanlar için şunu söyleyebilirim **oraya ulaşp, orada durmanın zorluğu daha fazla.** Ben Galatasaray’dan sonra iki tane lig takımında oynadım. Çeşitli Bank Asya kulüplerinde oynadım. En son 2-B kategorisinde oynadım. Şimdi üçüncü ligdeyim. **Üç kademe düştüm** diyebilirim. İnşallah orada kalabilirler. Bu da bir temenni olsun.*” demekte ve bir diğer görüşmeci Emin de “*Şu an benim konumum, **ben bir merdivendeyim, onun basamaklarını çıkmaya çalışıyorum.** Benim konumum şu an o.*” diyerek durumlarını belirtmektedirler.

Futbolcuların, henüz çıkacak basamaklarının bitmediğini ya da henüz ulaşamadıkları hedeflere doğru ilerlediklerini söyledikleri düşüncelerine yönelik Eitzen, sporun işlevinin bir mit olmanın ötesinde kitlelerin afyonu işlevi gördüğünü ve “*en alt sınıftan gelen bireylerin sporda başarı sayesinde yukarı doğru hareketliliğe ulaşabileceği inancını sürekli canlı tutan*” bir rol oynadığını belirtmektedir (Akt., Spaaij, 2011, 1). Fransız sosyolog Louis Wacquant’a göre de spor, sporcu için piramidin tabanından zirvesine doğru çıkılan, aşamalı ve sürekli bir ‘yükselme merdiveni’ yanılması ayakta tutmaya katkıda bulunmaktadır (Wacquant, 2012, 50).

4.3.4. Eğitim

İyem’e göre meslek, insanın yaşamını sürdürebilmek için genellikle yoğun bir eğitim, çalışma, bilgi birikimi, seçilen mesleğe bağlı olarak yetenek ve yeterlilik geliştirmeyi gerektiren ve tüm bu sürecin sonunda kişilerin kazandığı unvanın adıdır

(İyem, 2012). Meslekler, genel olarak saygınlıkları, üyelerine sundukları olanakları, toplumdaki algıları, statüsel öğeleri ve profesyonel konumları itibariyle, önemli toplumsal farklılaştırıcı unsurlardan biridir (Açıklalın, 2008; Ünal, 2011). Profesyonel futbol meslek olarak ele aldığımız zaman, futbolcular kısa ömürlü ve geçici olan belli bir zamana kadar bu işi yapabilmekte ve bunu yaparken de eğitim imkanlarından faydalanma şansları futbol ve eğitimin birarada yürütülememesi gerekçesiyle azalmaktadır. Dolayısıyla futbol sayesinde futbolcuların edindikleri saygınlık, olanaklar, algılar ve statüler, kısa ve geçici bir süre içinde önem arz etmekte iken, devamlılığını sağlayabilecek eğitsel/entellektüel yeterlilikten, birikimden yoksun olmaları sebebiyle profesyonel futbol yaşantısı sonrası ciddi zorluklarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Çalışmanın bu bölümünde görüşmecilere futbol oynamak ve akademik eğitimini birarada sürdürmek konusunda neler yaşadıkları sorusuna verilen cevaplar, ülkemizde futbolun ve eğitimin birarada ve birbirini destekler şekilde sürdürülebilmesinin neredeyse imkansız olduğunu göstermektedir:

*“İstanbul’da ben liseyi bitirdim, İzmit’e gelcem, şöyle birşey oldu, profesyonel olduğumda aslında daha doğrusu, profesyonel olduğumda ben spor akademisine BESYO’ya gidiyordum. İlk senemdi ve eğitim ile ilgili şöyle bir sıkıntı yaşıyordum. **Profesyonel olarak oynarken eğitimde evet büyük sıkıntılar yaşadım, gidemedim edemedim, çift antrenman olduğu zaman hoca izin vermiyordu, dinlenmek gerekiyordu kamp akşamı. İkinci öğretim olmasına rağmen gidemiyordum yani, istirahat edeceksiniz diyordu, kalıyorduk gidemiyorduk. Çarşamba günleri çift antrenman yapardık, Cuma günleri genelde deplasmana gideceğimiz zaman ilde olmazdık. Yada onun dışındaki günlerde yorgunluk falan olduğu için ben ilk dönem okula çok fazla gidemedim. Yani ben ikinci dönem, futbolu profesyonel olarak bıraktığım sezon, okula gitmeye başlayınca birçok öğrenci arkadaşım beni yeni kayıt oldum falan düşündü. Simayı bile artık neredeyse görmemişti çoğu. Eğitimde böyle bir sıkıntı yaşadım.**” (Yücel, yaş 32).*

Görüşmecilerden Mert profesyonel olduğu zaman eğitim ve futbol arasında tecih yapmak zorunda kaldığını ifade etmektedir:

“Galatasaray’ın A takımına çıkmam liseden sonra olan bir süreçti. Hemen hemen lisenin bittiği bir dönemdeydi ve bir seçim yapmam gerekiyordu. İkisini bir arada götüremeyeceğimi artık düşünmeye başlamıştım. Çünkü birbiriyle çakışan ortamlar olabilirdi **o yüzden futbolu seçtim, yoluma da devam ettim.**” (Mert, yaş 30).

Görüşmecilerden Emin de Mert gibi profesyonel olduğu zaman eğitim ve futbol arasında tecih yapmak zorunda kaldığını belirtmektedir:

“Eğitimime hem ailevi problemlerden hem bir seçim yapman gerekiyor çünkü antrenman saatleri çakışıyor okulla. **A takımda profesyonel oluyorsun, kamp dönemin oluyor vs. vs. bir seçim yapman gerekiyor.** Eğer ki okuldaki hocaların anlayışlıysa, zaten bir **futbolcunun okul hayatını sürdürmesi çok zor.** Türkiye’de zaten bu eksiklik var. Futbolculara ya da profesyonel sporculara göre bir eğitim sistemi getirilmeli bence. Çünkü büyük bir yanlış. Adam kendi yaptığı iş için, o tarzda bir yerde okuması gerekiyor ona göre de okul saatleri belirlenmesi lazım. Profesyonel bir futbolcu yeri geliyor 15 günlük **kampa gidiyor, yeri geliyor deplasmana gidiyor.** Buna göre bir eğitim sistemi yapılmalı diye düşünüyorum.” (Emin, yaş 24).

Okul eğitiminde başarılı bir öğrenci olduğunu vurgulayan Ali ise profesyonel olduktan sonra eğitimini bırakmak zorunda kaldığını ifade etmektedir:

“Benim ki kötü anlamda yansıdı. Ben iyi bir öğrenciydim, okulda birinciliklerim vardı. Yaşadığım şehirde derecelerim vardı, anadolu lisesinden (ortaokul) mezun oldum iki yabancı dil öğrendim o dönem. **Çok iyi bir öğrenciydim. Ama Fenerbahçe’ye transfer olduktan sonra okulu bıraktırdılar bana. Sonra açık liseye kaydettiler bizi.** Dışarıdan bitirdim liseyi. Yani benim için direkt ve çok kötü bir etkisi oldu.” (Ali, yaş 29).

Şu an profesyonelliğe devam eden Yiğit, ailesinin maddi imkansızlıkları sebebiyle eğitime ara verip futbolcu olmak zorunda olduğunu söylemektedir:

*“Benim eğitimime engel oldu diyebilirim. **Bir yolu seçmen gerekiyordu. Ailevi olarak maddi durumum kötü olduğu için futbol yönüne ağırlık verdim. Çünkü maddi yönü düzeltmem gerekiyordu.**”* (Yiğit, yaş 27).

Profesyonel futbolu yıllar önce bırakmış olan Ahmet, eğitimi tercih etmemesinin pişmanlığını ifade ederken kendi gerçekliğini de açıkça belirtmektedir:

*“Ben 17 yaşındaydım Galatasaray’a ilk profesyonel imzayı attığımda. Hani derler ya ‘ayakların yerden kesilir’ diye. Tam öyle birşeydi benimkisi. Cebimde bir yığın para ile eve gittim. Ve **okul bir daha aklıma bile gelmedi. Liseyi bitirmeden bıraktım** ve futbola devam ettim. Şimdi bakıyorum da 30 senemi vermişim bu işe geriye bakıp **ne kaldı dersin, yıllar önce zengin olup terk ettiğim mahallem kaldı.** Şimdi yine Yedikule’deyim ve **yine başladığım yerdeyim.**”* (Ahmet, yaş 49).

Bourke’un İrlanda’daki genç futbolcularla yapmış olduğu çalışmanın bulgularına bakıldığında, profesyonel futbola yönelen sporcuların büyük bir çoğunluğunun akademik yeterliliği önemsemediği ortaya konulmaktadır. Bu duruma iten sebebin profesyonel olmaya can atan gençlerin erken yaşlarda futbolculuk kariyerlerini ilerletmek için okullarından ve evlerinden ayrılmak olduğu vurgulanmaktadır (Bourke, 2003). Çalışmamızda da görüşmecilerin dile getirdiği “bir yolu seçmek gerekliliği, çok iyi öğrenciyken okulu bıraktırma, kamplar, deplesmanlar, çift antrenmanlar, istirahatler” gibi ifadeler, futbolcuların eğitim yerine profesyonel futbola yönelmelerine sebep olmuştur. Çünkü burada elde edilecek kariyer fırsatları sayesinde hem yukarı basamaklar çıkılacak hem de maddi durumlar düzeltilecektir.

O’Donoghue’un futbolculara yönelik yapmış olduğu araştırmada genç futbolcuların okullarından uzaklaşmasının önemli sebeplerinden birinin kulüp yöneticilerinin sporcuların zamanlarını sınıflarda geçirmesi zorunluluğundan duyduğu hoşnutsuzluk olduğu belirtilmektedir. Çünkü onlara göre futbolculara futbol oynamaları için para ödenmekte, okulda ders çalışmaları için değil (Akt., Bourke, 2003, 416). Çalışmamızda da benzer sorunları görüşmeciler vurgulamaktadır. Hocaların okula gitmeye izin vermemesi, kulüp yöneticilerinin futbolcuları açık liselere kaydetmesi gibi

sorunlar futbolcuları eğitimden uzaklaştırmış ve oyuncunun sadece ama sadece kulübe karşı sorumlulukları olduğu düşüncesi öne çıkmıştır. Futbolcuların ekonomik olarak kulüplere bağımlı olması, oynama konusunda da antrenörlere gebe kalması, bir tercih yapmak noktasında, onları eğitim yerine profesyonel futboldaki sıcak paranın akışına sürüklemiştir. Çalışmada görüşmecilerden Yücel eğitimin ve futbol haricinde elden gelen başka bir mesleğin eksikliğini çok ciddi hissetmekte ve bu yüzden gelecek kaygısı yaşamaktadır:

*“Futbolu neden bıraktım diye böyle bir endişem olmadı ancak bu maddi anlamda aslında ileriye dönük bir kaygı oldu. **Futbolu bıraktım, askere gittim geldim**, geldikten sonra 3 ay sonra şu an ki mesleğime başladım. Ancak bu dönemde bir acaba, **meslek sahibi değilim, futbol oynadığım için herhangi bir mesleğe yatkınlığım yok, iş tecrübem yok**. Birazcık bunun sıkıntısını hissettim. **Ha deyince bir işe giremiyorsun, çünkü bir iş tecrübesi arıyorlar, bir yetenek arıyorlar**. Sadece futbol oynadığım için bu akademik kariyerin de bazı şartları var, yabancı dil yada buna benzer bazı sınavlar var. Bunları halletmek gerekir. Hani psikolojik olarak onun ben kaygısını yaşadım. Ya yapamazsam, zaten futbol oynayıp maddi anlamda birşeyler kazanamazdım. **Ama ya herhangi bir işe giremezsem, bu yaşta ben ne yapacağım tarzında bir kaygı yaşadım.**” (Yücel, yaş 32).*

Görüşmeci Yücel’in ifadeleri akademik eğitimin ve mesleki gelişimin öneminin ve devamlılığının ne kadar kritik olduğunu gözler önüne sermektedir. McClelland’ın da belirttiği gibi eğitimsel kazanımlar, bireylerin profesyonel olarak sürdürdüğü işin devamlılığını ve kalıcılığını kolaylaştırmakta ve desteklemektedir (McClelland, 1990). Bireylerin mesleki pozisyonları ve toplumsal statülerini belirlerken yeterlilik ilkesi dahilinde bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirme süreçleri, yani, eğitim olanaklarına ulaşabilme koşullarının önemli imkansızlıklar göstermesi (Açıkalın, 2008), futbolcuya gelecekte ne yapacağım sorusunu sordurmakta ve futbolla yükselen basamakların bir son adımı olduğu gerçeğini görmelerine sebebiyet vermektedir. Yukarıya doğru toplumsal hareketlilik şansını bunlara rağmen yakalamış olan bireylerin, futbol gibi profesyonellik süresi diğer çalışma alanlarından çok daha kısa ömürlü olan bir alanda, emeklilik

sonrasında elinde eğitsel/entellektüel bir sermaye olmaması ve dolayısıyla yeterlilik ilkesini karşılayamaması sebebiyle yukarı hareketlilik olarak görülen süreç geçici bir yükselme olarak ortaya çıkabilmektedir. Buna bir de aile ve çevre koşullarının dezavantajlı sosyo-kültürel mirası eklendiğinde, kişilerin yetenek gelişimi bir tarafa, varolan yeteneklerinin farkına varma, bilgi ve beceri edinme şansları bile azalmaktadır.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

“Yan çizgi boyunca kan ter içinde koşuyor. Bir yanda onu zafer bekliyor, göklere çıkarılacak; öbür yanda ise mahvoluşun uçurumu duruyor. Tüm mahalle ona gıpta ediyor: Profesyonel oyuncu, fabrikadan da bürodan da kurtulmuştur; ona eğlenmesi için para öderler, tam anlamıyla bir piyangodur bu! Ölümüne ter dökmek zorunda olsa da, ne yanılmaya ne de yorulmaya hakkı olsa da, o gazetelere ve televizyonlara çıkar, radyolar ondan söz eder,... çocuklar onu taklit eder. Oysa varoşların tozlu yollarında zevk için oynayan o, birdenbire kendini çalışma zorunluluğu ile stadyumlarda bulmuştur; ya kazanacaktır ya da kazanacaktır. İşadamları onu alırlar, satarlar, kiraya verirler; oyuncu daha fazla para ve şöhret vaadi karşılığında kendini akıntıya bırakır. Ne denli başarılı olur ve çok para kazanırsa, tutsaklığı da o oranda artar. Askeri disiplin altında, her gün yorucu idmanlar altında ezilir. Bedeni, sağlıklı bir görünüm ardında acıyı unutturan analjezik bombardımanlarına tutulur, kortizon iğneleriyle delik deşik olur. Önemli maçlar öncesinde onu toplama kampına hapsederler, buralarda zorla çalıştırılır... Öbür meslek dallarında yolun sonu ihtiyarlıkla birlikte gelir; bir futbolcu ise henüz otuz yaşında ihtiyar sayılabilir. Kaslar çabuk yorulur... Bazen yolun sonu otuzundan da önce gelir, ters bir top, kötü bir şekilde bayıltır onu; şanssız bir şekilde mahvolur bir kası ya da bir tekme onulmaz bir şekilde kırar bir kemiğini. Futbolcu bir gün tüm parasını aynı ata yatırdığını fark eder; para da, ün de yoktur artık. Ün denen o ılık yaz meltemi, bir teselli mektubu bile bırakmadan uçup gitmiştir.”

Eduardo Galeano

(Gölgede ve Güneşte Futbol, 2014)

Galeano'nun “Oyuncu” başlıklı yazısı, mevcut araştırmanın özetlenmiş formu gibi durmaktadır. Türkiye’de ve ekonomik, toplumsal ve kültürel kalkınmayı tam olarak geliştirememiş toplumlarda futbolun mutlaka çok ayrı bir yeri bulunmaktadır. Çocukken yoksul mahallelerin sokak aralarında, toprakta, betonda, çimde, kumda ve aslında her yerde, ikişer taşla kalelerin kurulup, pet şişelere kumların doldurulduğu ve sonrasında

koşturmacayla başlayan bir “top” oyunundan, yıldız ve zengin olmak için atılan imzalara, bu sebeple okulları terk etmeye, yukarı hareketlilik mitleriyle oluşan hayallerin sürdürülmesi için bedene müdahaleye izin vermeye, aşırı baskı ve zorlamayla yaralanmalara, hayal edilen paraların ve basamakların bir türlü yükselmemesine, sosyal güvencesiz ve sendikasız kariyere ve başlanan yere geri dönüşe uzanan çok eğlenceli, hüznü, gerilimli ve zahmetli bir uğraş futbol. Çocuk yaşlarda sokaklarda futbol oynayan ve sonrasında profesyonel olarak bu mesleğe başlayanların hemen hepsinin hayallerinde ünlü bir futbolcu olup, iyi gelir elde etmek, popüler olmak, kısacası, yukarı doğru toplumsal dikey hareketlilik beklentisi bulunmaktadır. Ancak bu çocuklardan pek azı profesyonel olarak bu mesleği yapma şansına sahip olmakta, bu şansa sahip olanların pek azı 35 yaşına kadar bu mesleği sürdürebilmekte, bu şansa sahip olanların yine pek azı herkes tarafından tanınan, iyi ücretler alan kişiler olabilmekte ve yine bu futbolculuk dönemlerinde popüler olan gruptan pek azı futbolculuk kariyerleri bittikten sonra futbol sektörü içinde yer alabilmekte ve yine bu futbolcuların pek azı yukarı doğru toplumsal hareketlilik merdivenlerini tırmanırken en son/uç basamakta kalabilmekte ve yine bu eski futbolcuların pek azı çıktığı en uç basamakta kalarak yaşamını sürdürebilmektedir.

Günümüz futbolunda, futbolcular çok yüksek ücretler kazanıyormuş gibi görünseler de aslında futbolcuların kulüplerden tahsil edemedikleri alacakları (Yarar, 2005; İyem, 2011; Roderick, 2006), yaşadıkları sakatlıklar yüzünden ücretlerini alamamaları ve kısa süren profesyonel futbolculuk kariyerleri (Drawer, 2001; Hawkins ve Fuller, 1999; Guilianotti, 1999) gibi faktörler dikkate alındığında ortaya çıkan tablonun hiç de böyle olmadığı görülmektedir. Her ne kadar futbolda profesyonel futbolcuların kazançlarında daha önceki dönemlere göre artış yaşansa da buna paralel olarak futbolcuların kariyer süreçleri de bir o kadar güvensiz hale gelmektedir. Profesyonel futbolcuların temel problemi, gösterdikleri performansın sürekli olamaması ve buna bağlı olarak da gelecek performanslarının net bir şekilde belirlenememesidir. Bunun yanı sıra istikrarlı bir performans gösterecekler de, hızlı tüketimin ve değişimin egemen olduğu günümüz profesyonel futbol sahasında fırsatlardan faydalanmaları ve kalıcı olmaları zor görünmektedir. Coakley, mesleki kariyer basamaklarında tatmin edici boyutta ödüllendirme fırsatlarının futbolda da olduğunu söylemekle beraber, bu fırsatlardan faydalanabilen futbolcu sayısının hem çok sınırlı hem de bu faydalanmanın

kısa süreli olduğunu vurgulamaktadır (Akt., Lawrence, 2009, 60). Yine de bireylerin futbola yönelmelerinde azalma değil artış olduğunu belirten Wacquant, bunun sebebinin profesyonel sporda kariyer basamaklarındaki maddi ödüller hakikatinin, aslında futbol piyasasının içindeki kişiler tarafından ideolojik olarak mitleştirilmesi ve bu fikrin hakim kılınmaya çalışılması olduğunu dile getirmektedir (Wacquant, 2012).

Lawrence'ın "*Futbol ve Amerikan Rüyası*" adlı doktora çalışmasında futbola yönelik kaçınılmaz olarak ve hızla artarak görünen popülerite, aslında herkesin yukarı doğru hareketlilik şansının olduğu Amerikan ideolojik düşüncesini yansıtmaktadır (Lawrence, 2009). Lawrence'ın bu çalışmasında da belirtildiği gibi günümüz kapitalist-endüstriyel toplumunda bir ideoloji olarak herkesin yukarı doğru hareketlilik şansının olduğu söylemi, yeniden üretilen, bireyleri bu doğrultuda futbola yönlendirerek ideolojiyi canlı tutan bir söylemdir (Bourdieu, 1978; Guilianotti, 1999; Wacquant, 2012; Spaaij, 2011; Agergaard ve Sorensen, 2009). Bu söylem, kapitalist sistemin toplumsal yapıyı şekillendirmesi ve insanlara bir takım "fırsatlar" sunması amacına hizmet etmektedir. Kapitalist sistem tarafından bireyler çocuk yaşta futbol oyununa zengin ve yıldız olma hayalleriyle bir "umut" olarak yönlendirilmekte, bu doğrultuda zenginlik, lüks yaşam, yıldızlık, saygınlık gibi özellikler, kapitalist düşüncenin sembolik mitleriyle ve toplumdaki sosyal ajanlarla bireylere sunulmaktadır. Profesyonel futbol sektörünün içindeki kişi ve kurumlar (kulüpler, medya organları, federasyonlar vb.) bu mitleri ve ajanları sürekli yenileyerek ve kontrol ederek canlı tutmakta, kapitalist-endüstriyel futbol döngüsü kendini yeni "kurbanlarıyla" yeniden üreterek karlılığını arttırmakta ve sistem böylece verimlilik ve devamlılık esasıyla kendini muhafaza etmektedir.

Yapılan araştırmalar, alt toplumsal sınıftan gelen bireyler için profesyonel sporun, sportif anlamda mükemmelleşme aracılığıyla yoksulluktan kurtulma yolu olarak görüldüğünü ortaya koymakta (Bourdieu, 1978; 1984; Guilianotti, 1999; Roderick, 2006; Agergaard ve Sorensen, 2009; Lawrence, 2009; Shakib, Veliz, Dunbar ve Sabo 2011; Spaaij, 2011; Wacquant, 2012) ve spor sosyolojisi literatüründeki çalışmalar da bireylerin bu "kurtulma" yoluna yöneldiklerinde toplumsal dikey hareketlilik hayallerinin suya düştüğüne parmak basmaktadır (Guilianotti, 1999; Roderick, 2006;

Aggergaard ve Sorensen, 2009; Lawrence, 2009; Shakib, Veliz, Dunbar ve Sabo 2011; Spaaij, 2011; Wacquant, 2012).

Türkiye’de, spor bilimleri alanında, sosyal bilimler alanındaki farklı disiplinlerle yapılan çalışmaların sayısı giderek artış göstermektedir. Fakat mevcut araştırma, Türkiye’de spor bilimlerinde çok ilgi duyulmayan ve merak edilmeyen bir alan olan spor sosyolojisi disiplini ile yürütülerek alana katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Spor sosyolojisi alanında, niteliksel çalışmalarla ve farklı yaklaşımlarla ortaya çıkarılabilecek çok fazla spor konulu çalışmalar gerçekleştirilebilir. Sosyolojinin temel kavramlarından olan toplumsal sınıflar, toplumsal tabakalaşma, toplumsal hareketlilik ve toplumsal statü gibi kavramlar ile birlikte Bourdieu’nün alana kazandırdığı habitus ve sermaye kavramlarıyla çalışmada derinlikli ve özgün bulgulara ulaşılmaya çalışılmıştır. Uluslararası literatürde oldukça fazla kaynak olması ve bir çok farklı kavram ve yaklaşımla çalışmaların yapılması, Türkiye’de spor bilimleri alanında araştırma yapan araştırmacılar için spor sosyolojisi alanına katkı sunmak açısından ciddi bir fırsat olarak görünmektedir. Araştırmamızın spor sosyolojisi ile ilgili yapılacak yeni çalışmalarda, bilim insanlarına yardımcı olabileceği, bir fikir uyandırabileceği ve spor bilimlerine bilimsel olarak katkı sağlayabileceği söylenebilir.

“Profesyonel futbol, muazzam ve tarifsiz zenginlikler ve kalıcı toplumsal hareketliliğe uzanan bir yol sözü verdiğinde, herşey güllük gülistanlıktı...” (McGillivray ve McIntosh, 2006, 380).

6. KAYNAKLAR

Açıkalin N. Yoksulluk ve genç kuşakların toplumsal hareketlilik şansları. *Çalışma ve Toplum* 2008;2:131-154.

Agergaard S, Sorensen, JK. The dream of social mobility: ethnic minority players in Danish football clubs. *Soccer & Society* 2009;10:6:766-780.

Akcan F, Bulgu N. Spora yönelik sosyalizasyon süreci: lise öğrencileri üzerine bir uygulama. *Spor Bilimleri Dergisi* 2012;23:4:195–206.

Akın Y. Ana hatları ile cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve spor politikaları. *Toplum ve Bilim*, 2005; 103:53-92.

Aktükün İ. Futbolun siyasi tarihine kenar notları. *Cogito*, 2010; 63:8-26.

Arlı A. Klasik sosyolojide derin revizyon: pierre bourdieu sosyolojisi. İçinde: Bora T, Koçak K. editörler. *Ocak ve Zanaat*, 2. basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010: 131-160.

Ataçocuğu MŞ. Futbol sektörünün emek ekonomisi açısından analizi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi; 2012.

Avcılar SB. Türk sosyal bilimcilerin osmanlı tabakalaşma sistemine ilişkin görüşleri üzerine bir değerlendirme. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 1994.

Bairner A. Back to basics: class, social theory, and sport. *Sociology of Sport Journal* 2007;24:20-36.

Berg BL. *Qualitative research methods for the social sciences*. 4th Edition. Massachusetts: Pearson Publication; 2001.

Biggart NW. Economic culture and the culture of the economy. In: Biggart NW. editor. *Readings in Economic Sociology*, 1st edition. Massachusetts: Blackwell Publishers; 2002: 275-356

Bottomore TB, Nisbet R. *Sosyolojik çözümlemenin tarihi*. 2. Baskı. Ankara: Ayraç Yayınevi; 1997. (Orijinal çalışma basım tarihi 1978).

Bottomore TB, Rubel M. Karl Marx, toplumbilimsel yazılar seçme metinler. Çeviren: Ö. Ozankaya, İstanbul: Cem Yayınevi; 2005. (Orijinal çalışma basım tarihi 1961).

Bourdieu P. Social class and sport. *Social Science Information* 1978;17:6, 819-840.

Bourdieu P. *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Massachusetts: Harvard University Press; 1984.

Bourdieu P. What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. *Berkeley Journal of Sociology* 1987;32:1-17.

Bourdieu P. *The logic of practice*. Stanford: Stanford University Press; 1990.

Bourdieu P. The forms of capital. In: Biggart NW. editor *Readings in Economic Sociology*, Massachusetts: Blackwell Publishers; 2002: 280-291.

Bourdieu P, Wacquant L. *Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar* 6. basım. Çeviren: Nazlı Ökten, İstanbul: İletişim Yayınları; 2012.

Bourdieu P. Simgesel sermaye ve toplumsal sınıflar. Çeviren: Nazlı Ökten, *Cogito*, 2014; 76:192-203.

Bourke A. The dream of being a professional soccer player: Insights on career development options of young Irish players. *Journal of Sport and Social Issues* 2003;27:4:399-419.

Budak Ö. *Kültür, sınıf ve sosyal sınırlar: türkiye’de kapitalist yöneticiler sınıfı üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi; 2013.

Büyüköztürk Ş, Çakmak E, Akgün ÖE, Karadeniz Ş, Demirel F. *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 15. basım. Ankara: Pegem Akademi; 2013.

Calhoun C. Bourdieu sosyolojisinin ana hatları. İçinde: Bora T, Koçak K. editörler. *Ocak ve Zanaat*. 2. basım. İstanbul: İletişim Yayınları; 2010: 77-129.

Candansayar S. Futbol, delinin aşkı. *Cogito*, 2010; 63:74-85.

Curry G. Playing for money: James j. lang and emergent soccer professionalism in sheffield. *Soccer & Society* 2004;5:3:336-355.

Denscombe M. The good research guide for small-scale social research projects. 3rd edition. Berkshire: Open University Press; 2007.

Devecioğlu S. Türkiye’de futbolun kurumlaşması. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, G.Ü. İletişim Fakültesi 2008;26:373-396. (<http://www.ilet.gazi.edu.tr/dergi/26/3.pdf>).

DiMaggio P. Review essay: on pierre bourdieu. American Journal of Sociology 1979;84:6:1460-1474.

Drawer S. Risk evaluation in professional football. University of Loughborough, Unpublished PhD Thesis, Loughborough; 2001.

Durand JP. Marx’ın sosyolojisi. 2. baskı. Çeviren: A. Aktaş. İstanbul: Birikim Yayınları; 2002. (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).

Ekiz D. Bilimsel araştırma yöntemleri. 3. basım. Ankara: Anı Yayıncılık; 2013.

Elmas S, Akmeşe Z. Spordaki toplumsal hareketliliğin toplumsal yaşamdaki görünümü: “ya ya ya şa şa şa” filmi. İçinde: Hacısoftaoğlu İ, Akcan F, Bulgu N. editörler. Oyunun ötesinde: spor sosyolojisi çalışmaları. Ankara: Nota Bene Yayınları, 2015: 357-376.

Emrence C. Marksizmden küreselleşme okuluna: spor sosyolojisi. Toplum ve Bilim, 2005: 103:93-106.

Emrence C. From elite circles to power networks: Turkish soccer clubs in a global age, 1903–2005. Soccer & Society 2010;11:3:242-252.

Erdoğan İ. Futbol ve futbolu inceleme üzerine. İletişim kuram ve araştırma dergisi GÜ İletişim Fakültesi 2008;26:1-58 (<http://www.ilet.gazi.edu.tr/dergi/26/3.pdf>)

Galeano E. Gölgede ve güneşte futbol. 4. basım. Çeviren: Ertuğrul Önalp, Necati Kutlu, İstanbul: Can Yay; 2008.

Giddens A. Sociology. Cambridge: Polity Press; 1997.

Giddens A. Sosyoloji. Hazırlayan: Hüseyin Özel, Cemal Güzel. Ankara: Ayraç Yayınevi; 2000.

Giddens A, Pierson C. Modernliği anlamlandırmak (anthony giddens'la söyleşiler). Çeviren: Serhat Uyrkulak, Murat Sağlam. İstanbul: Alfa Yay; 2001.

Giulianotti R. Football: a sociology of the global game. Cambridge: Polity Press; 1999.

Goldthorpe JH. Introduction: social mobility and social interests. In: Social Mobility and Class Structure in Modern Britain, Goldthorpe JH. editor. Oxford: Clarendon Press; 1987.

Göker E. Ekonomik indirgemeci mi dediniz? İçinde: Bora T, Koçak K. editörler. Ocak ve Zanaat, 2. basım. İstanbul: İletişim Yayınları; 2010: 277-302.

Hacısofaoğlu İ. Burası er meydanı: güreşte erkekliğin inşası. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2012.

Hatipoğlu HB. Kaçak yapılaşma alanlarında toplumsal ve mekansal hareketlilik: ankara-demetevler örneği. Çağdaş Yerel Yönetimler 2008;17:3:23-50.

Hawkins RD, Fuller CW. A prospective epidemiological study of injuries in four English professional football clubs. British Journal of Sports Medicine 1999;33:196-203.

Holstein JA, Gubrium JB. Qualitative interviewing, life history, and narrative analysis. In: Weinberg D. editor. Qualitative Research Methods, 1st edition. Massachusetts: Blackwell Publishers; 2002: 73-133.

Horne J, Tomlinson A, Whannel G. Understanding sport: an introduction to the sociological and cultural analysis of sport. 6th Edition. London: Spon Press; 2004.

Husu HM. Bourdieu and social movements: considering identity movements in terms of field, capital and habitus. Social Movement Studies: Journal of Social, Cultural and Political Protest 2013;12:3:264-279.

İnal R. Küreselleşme ve spor: küreselleşmenin spora etkileri. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2008.

İyem C. Yeni çalışma etiği ve boş zaman çalışanları: türkiye'deki profesyonel futbolcular örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi; 2011.

İyem C. Kramponlu işçiler: bir boş zaman çalışanı olarak futbolcular. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık; 2012.

Karayaka B. Sosyal tabakalaşma kuramlarının türkiye'deki sosyo-ekonomik statü bölümlendirme çalışmalarıyla etkileşimi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi; 2006.

Kay T. The family factor in sport: a review of family factors affecting participation. Loughborough: Institute of sport and leisure research, Loughborough University; 2004.

Kemerlioğlu E. Toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik. İzmir: Saray Kitabevleri; 1996.

Kılıçgil E. Ailelerin çocuklarına yaz spor okullarına gönderme nedenleri, beklentileri ve sosyo-ekonomik durumları. Spormetre Dergisi 2003;1:1.

Koytak E. Tahakküme hükmetmek: bourdieu sosyolojisinde toplum ve bilim ilişkisi. Sosyoloji Dergisi 2012;25:3:85-101.

Kuş E. Nicel-nitel araştırma teknikleri. (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık; 2012.

Kümbetoğlu B. Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. İstanbul: Bağlam Yayıncılık; 2005.

Lafranchi P. 1920-1938 döneminde avrupa'da futbol. İçinde: Der. Horak R, Reiter W, Bora T. Futbol ve Kültürü, İstanbul: İletişim; 2009: 263-274.

Lawrence I. Soccer and the American dream. University of Stirling, Unpublished PhD Thesis, Stirling: 2009.

Magee J, Sugden J. The world at their feet: professional football and international labor migration. Journal of Sport & Social Issues 2002;26:4:421-437.

Mason T. The blues and the reds (maviler ve kırmızılar). İçinde: Der. Horak R, Reiter W, Bora T. Futbol ve Kültürü, İstanbul: İletişim; 2009: 275-296.

McClelland K. Cumulative disadvantage among the highly ambitious, Sociology of Education 1990;63:2:102-121.

McGillivray D, McIntosh A. 'Football is my life': theorizing social practice in the scottish professional football field. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics* 2006;9:3:371-387.

Mendras H. *Sosyolojinin ilkeleri*. 2. baskı. Çeviren: B. Yılmaz. İstanbul: İletişim Yayınları; 2009.

Nascimento EA. *Pele: The autobiography*, London: Simon & Schuster; 2006.

Öngen T. *Prometheus'un sönmeyen ateşi: günümüzde işçi sınıfı*. 2. Baskı. İstanbul: Alan Yayıncılık; 1996.

Özkan Ö. Futbol kime ait? futbolun popülerliği ve dünya kupası. *Cogito*, 2010; 63, 182-195.

Öztürk F. *Toplumsal boyutlarıyla spor*. Ankara: Bağırğan Yayımevi; 1998.

Parsons T. *The social system*. 2nd edition. London: Routledge; 2005.

Parsons T, Bales RF. *Family, socialization and interaction process*. New York: The Free Press; 1955.

Poli R. African migrants in Asian and European football: hopes and realities. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 2010;13:6:1001-1011.

Roderick M. *The work of professional football: a labour of love?*. New York: Routledge; 2006.

Saunders P. *Social mobility myths*. London: Civitas, Institute for the Study of Civil Society; 2010.

Scheerder J, Vanreusel B, Taks M, Renson R. Social sports stratification in flanders 1969-1999: intergeneratinoal reproduction of social inequalities?. *International Rewiev for the Sociology of Sport* 2002;37:2:219-245.

Shakib S, Veliz P, Dunbar M, Sabo D. Athletics as a source for social status among youth: examining variation by gender, race/ethnicity, and socioeconomic status. *Sociology of Sport Journal* 2011;28:303-328.

Spaaij R. *Sport and Social Mobility: Crossing Boundaries*, New York: Routledge; 2011.

Strauss A, Corbin J. Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory. London: Sage Publication; 1998.

Swartz D. Culture and power: the sociology of pierre bourdieu. Chicago: The University of Chicago Press; 1997.

Swingewood A. Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi. 3. baskı. Çeviren: O. Akınhay. İstanbul: Agora Kitaplığı; 2010. (Orijinal çalışma basım tarihi 1984).

Şentürk Ü. Popüler bir kültür olarak futbol. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi 2007;1:25-41.

Talimciler A. Sporun sosyolojisi sosyolojinin sporu. İstanbul: Bağlam; 2010.

Talimciler A. Toplumsal yapı ve değişim ekseninde Türkiye’de spor/futbol: 1920-2012. İçinde: Alpkaya F, Duru B. derleyenler. 1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim. Ankara: Phoenix Yayınevi; 2012: 425-455.

Tallman I, Marotz-Baden R, Pindas P, Rossi PH. Adolescent socialization in cross-cultural perspective. Planning for Social Change, New York: Academic Press, 1983.

Tarakçıoğlu S. A failed project in Turkey's sports history: the law on physical education of 1938. The International Journal of the History of Sport 2014;31:14:1807-1819.

Ünal AZ. Sosyal tabakalaşma bağlamında pierre bourdieu’nün kültürel sermaye kavramı. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi; 2004.

Ünal AZ. Rahatsız eden bir adamın bilimi: sosyoloji. İçinde: Bora T, Koçak K. editörler. Ocak ve Zanaat, 2. basım. İstanbul: İletişim Yayınları; 2010: 161-186.

Ünal AZ. Toplumda tabakalaşma ve hareketlilik, olgular, kavramlar, kuramlar. Ankara: Birleşik Yayınevi; 2011.

Vamplew W. Pay up and play the game: professional sport in Britain, 1875-1914. Cambridge: Cambridge University Press; 1988.

Wacquant L. Pierre bourdieu: hayatı, eserleri ve entelektüel gelişimi. İçinde: Bora T, Koçak K. editörler. Ocak ve Zanaat, 2. basım. İstanbul: İletişim Yayınları; 2010: 53-76.

Wacquant L. Ruh ve beden: acemi bir boksörün defterleri. Çeviren: Nazlı Ökten. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi; 2012.

White P, Wilson B. Distinctions in the stands : an investigation of bourdieu's `habitus', socioeconomic status and sport spectatorship in Canada. International Review for the Sociology of Sport 1999;34:3:245-264.

Winter M. Socialization and civil society: how parents, teachers and others could foster a democratic way of life. Rotterdam: Sense Publishers; 2012.

Wright EO. Class structure and income determination. New York: Academic Press; 1979.

Yalçınoğlu P. Kelimelerin uçmasını sağlamak: görüşme yoluyla anlamak. İçinde: Ersoy A, Yalçınoğlu P. editörler. Nitel Araştırmaya Giriş, 3. basım. Ankara: Anı Yayıncılık; 2013: 139-187.

Yalçınoğlu P. Ön hazırlıklar: sizin için iyi olanı yapmak. İçinde: Ersoy A, Yalçınoğlu P. editörler. Nitel Araştırmaya Giriş, 3. basım. Ankara: Anı Yayıncılık; 2013: 37-84.

Yarar B. Hegemonic struggle, the state and popular culture: the case of football in turkey. European Journal of Cultural Studies 2005;8:2:197-216.

Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık; 2004.

Yurdesin D. Değişen çağ, değişen yöntemler ve futbol. Cogito, 2010; 63:196-204.

EKLER

Ek 1: Kişisel Bilgi Formu

1. Doğum yılı:
2. Doğum yeri:
3. Yaşadığı yer/şehir:
4. Geldiği yer/şehir/kasaba:
5. Meslek:
6. Eğitim Durumu:
7. Medeni durumu:
8. Evli ise eşinin eğitim durumu/mesleği:
9. Çocuk sayısı:
10. Anne eğitim durumu/meslek:
11. Baba eğitim durumu/meslek:
12. Kardeş sayısı:
13. Kardeşlerin eğitim durumu/mesleği:

Ek 2: Odak Grup Görüşme Formu (Çocuklar)

1. Neden futbol oynuyorsunuz?
2. Futboldan ileriye dönük beklentileriniz nelerdir?
3. Ailenizin isteği ne? Sizi destekliyor mu?
4. Arkadaşlarınızın sizden beklentileri nelerdir? Sizi destekliyorlar mı?
5. Antrenörünüzün sizden beklentileri nelerdir? Sizi destekliyorlar mı?
6. Öğretmenizin sizden beklentileri nelerdir? Sizi destekliyorlar mı?
7. Futbol antrenmanına gelirken ne gibi sıkıntılar yaşıyorsunuz?
 - a) Eğitim
 - b) Ekonomik durum (malzeme, beslenme, sağlık)
8. Gelecekte profesyonel futbolcu olmayı düşünüyor musunuz?
9. Profesyonel olursanız (sizce) neler değişir?
10. Profesyonel olursanız ilk olarak ne yapmak istersiniz?
11. Sizce başarılı futbolcu kimdir? Hangi sebeple?
12. Örnek aldığınız bir futbolcunun ismini söyler misiniz? Neden bu isim?

Ek 3: Bireysel Görüşme Soru Formu (Gençler)

1. Futbola nasıl başladınız?
 - a) Ne zaman
 - b) Nerede
2. Futbola neden başladınız? (Nedenler neler; spor amaçlı mı ekonomik mi vb.)
3. Futbola başlarken kimsenin teşviki, yönlendirmesi oldu mu?
4. Hangi şartlar altında futbol oynuyorsunuz?
 - a) Maddi durumun etkisi (malzeme, beslenme, sağlık)
 - b) Saha koşulları
5. Okul (eğitim) ile birlikte futbol oynamak nasıl gerçekleşiyor? (Olumlu olumsuz yönleri, futbolun getirdiği popülerlik)
6. Örnek aldığınız bir futbolcu ya da futbolcular var mı? (sebepleri)
7. Şu an beklentilerinizi gerçekleştirebileceğinizi düşünüyor musunuz?
8. Başarılı bir futbolcu dendiğinde bundan ne anlıyorsunuz?
9. Antrenörünüzün size profesyonel olma yolunda/konusunda ne gibi teşvikleri, önerileri oluyor?

Toplumsal Hareketlilik Soruları

10. Profesyonel futbolcu olmak gibi bir hedefiniz var mı?
11. Bunun gerçekleşebileceğine inancınız var mı?
12. Sizce hayatınızda neleri değiştirecek?
 - a) Toplumsal hareketlilik olacak mı?
 - b) Ekonomik gelir artacak mı?
 - c) Statünüz değişecek mi?
 - d) Eğitime nasıl etki edecek?

Aile-Çevre

13. Ailenizin sizden futbol konusundaki beklentileri nelerdir?
14. Sizi bu konuda destekler mi / güvenir mi / inanır mı?
15. Futbolun ailenizin beklentilerini karşılayabileceğini düşünüyor musunuz?
16. Çevrenizdeki kişilerin (arkadaş-öğretmen vb.) futbol konusunda sizden beklentileri var mıdır?
17. İnsanların sizin şu anki konumunuzla ilgili yorumları, bakış açıları nasıl?
18. Çevreniz sizi futbolcu olma konusunda destekliyor mu?

Ek 4: Bireysel Görüşme Soru Formu (Yetişkinler)

1. Futbola nasıl başladınız?
 - c) Ne zaman
 - d) Nerede
2. Futbola neden başladınız? (Nedenler neler; spor amaçlı mı ekonomik mi vb.)
3. Futbola başlarken kimsenin teşviki, yönlendirmesi oldu mu?
4. Futbola başladığınız zaman beklentileriniz var mıydı?
5. Hangi şartlar altında futbol oynuyordunuz? (eğitim, ekonomik durum, saha koşulları, malzemeler)
6. Antrenörünüzün size profesyonel olma yolunda/konusunda ne gibi teşvikleri, önerileri oldu?
7. Öğretmeninizin size profesyonel olma yolunda/konusunda ne gibi teşvikleri, önerileri oldu?
8. İdarecilerin size profesyonel olma yolunda/konusunda ne gibi teşvikleri, önerileri oldu?
9. Profesyonel olmak hayaliniz var mıydı? Bu hayalinizi (kısaca) açıklayabilir misiniz?
10. Profesyonel bir futbolcu olarak, geçmişte hayal ettiğiniz ile bugün elde ettiğiniz konum (profesyonellik) arasındaki ilişkiyi açıklayabilir misiniz?

Toplumsal Hareketlilik Soruları

11. Profesyonelliğin hayatınıza etkileri nelerdir?
 - a) Toplumdaki konumunuz, size bakış açıları (statünüzde) bir değişiklik yaşadınız mı?
 - b) Profesyonellik eğitiminize yansıdı mı?
 - c) Ekonomik konumunuzda, ne gibi değişiklikler oldu? (Oldu mu)

- d) Yaşam tarzınızda/tüketim alışkanlıklarınızda (giyim-kuşam, beslenme, gidilen mekanlar, sahip olunanlar: ev, otomobil, ev eşyası vs.)

Mesleki Deneyimler

12. Sözleşmeniz nasıl oluşturuluyor? (Size sunulanlar/haklarınız nelerdir, önünüze sürülen transfer koşulları nelerdir, sözleşmeye uygun davranılıyor mu?)
13. Performans baskısı hissediyor musunuz? (antrenör baskısı, idareci baskısı, taraftar baskısı, aile baskısı vs.)
14. Hatır Şikesi, Teşvik Primi vb. uygulamalarla karşı karşıya kaldınız mı?
15. Baskı, aşırı yüklenme ile sakatlanmaya/yaralanmaya sebebiyet veriyor mu?
16. Sakatlık sürecinde kulübünüzün, çevrenizin ve ailenizin yaklaşımları nasıl olmuştur?
17. Kulübünüzde diğer oyuncular ile ilişkileriniz nasıl? Onlarla sorun yaşıyor musunuz?
18. Bu profesyonel kariyerinizi etkilemekte midir?
19. Aileniz/evliliğiniz varsa, bu profesyonel hayatınızı nasıl etkilemekte, nasıl kaygılar oluşturmaktadır?
20. Kendinize model olarak aldığınız futbolcu ya da futbolcular var mı?
21. Başarılı bir futbolcu dendiğinde bundan ne anlıyorsunuz?
22. Şu anki konumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?
23. Profesyonellik sonrasında ne yapmayı planlıyorsunuz? (Amaçlar, kaygılar, yeni iş)
24. Futbolun kariyer anlamında size kaybettirdikleri oldu mu? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?
25. Hayallerinizi/beklentilerinizi gerçekleştirdiğinizi düşünüyor musunuz? Bunları açıklayabilir misiniz?

Aile-Çevre

26. Ailenizin sizden futbol konusundaki beklentileri nelerdi?
27. Sizi bu konuda desteklediler mi/inandılar mı?
28. Futbolun ailenizin beklentilerini karşıladığını düşünüyor musunuz?
29. Çevrenizdeki arkadaşlarınızın futbol konusunda sizden beklentileri var mıydı?
30. Sizi desteklediler mi?
31. Çevrenizin (aile) geçmişte size bakış açısı nasıldı?
32. Çevrenizin (akraba) geçmişte size bakış açısı nasıldı?
33. Çevrenizin (arkadaş) geçmişte size bakış açısı nasıldı?
34. Çevrenizin profesyonel olduktan sonra size bakış açısı değişti mi? Bu değişiklikleri açıklayabilir misiniz? (Üslup, maddi beklenti)
35. Çevrenizdekilerin beklentilerinde (maddi) bir değişiklik oldu mu?
36. Çevrenizdeki insanların (aile, antrenör, yönetici, taraftar, medya mensupları vb) profesyonellelikle elde ettiğiniz statüyü korumanız konusunda üzerinizde bir baskısı oluyor mu? Ne tür baskılara maruz kalıyorsunuz?

Ek 5: Bireysel Görüşme Soru Formu (Eski Sporcu)

1. Futbola nasıl başladınız? (Kısaca anlatır mısınız)
 - e) Ne zaman
 - f) Nerede
2. Futbola neden başladınız? (Nedenler neler; spor amaçlı mı ekonomik mi vb.)
3. Futbola başlarken kimsenin teşviki, yönlendirmesi oldu mu?
4. Futbola başladığınız zaman beklentileriniz var mıydı?
5. Hangi şartlar altında futbol oynuyordunuz? (eğitim, ekonomik durum, saha koşulları, malzemeler)
6. Bu sorunlarla nasıl baş ediyordunuz?
7. Antrenörünüzün size profesyonel olma yolunda/konusunda ne gibi teşvikleri, önerileri oldu?
8. İdarecilerin size profesyonel olma yolunda/konusunda ne gibi teşvikleri, önerileri oldu?
9. Kendinize model olarak aldığınız futbolcu ya da futbolcular var mıydı?
10. Profesyonel bir futbolcu olarak, geçmişte hayal ettiğiniz ile bugün elde ettiğiniz konum (profesyonellik) arasındaki ilişkiyi açıklayabilir misiniz?

Toplumsal Hareketlilik Soruları - 1

11. Profesyonelliğin hayatınıza etkileri nelerdir?
 - e) Toplumdaki konumunuz, size bakış açıları (statünüzde) bir değişiklik yaşadınız mı?
 - f) Profesyonellik eğitiminize yansdı mı?
 - g) Ekonomik konumunuzda ne gibi değişiklikler oldu? (Oldu mu)
 - h) Tüketim alışkanlıklarınızda, yaşam tarzınızda (giyim-kuşam, beslenme, gidilen mekanlar, sahip olunanlar: ev, otomobil, ev eşyası vs.) ne gibi değişiklikler oldu? (Oldu mu)

Mesleki Deneyimler

12. Sözleşmeniz nasıl yapılmıştı? (Size sunulanlar/haklarınız nelerdi, önünüze sürülen transfer koşulları nelerdi, sözleşmeye uygun davranılıyor muydu?)
13. Performans baskısı hissediyor muydunuz? (antrenör baskısı, idareci baskısı, taraftar baskısı, aile baskısı vs.)
14. Hatır Şikesi, Teşvik Primi vb. uygulamalarla karşı karşıya kaldınız mı?
15. Baskı sakatlanmaya/yaralanmaya sebebiyet veriyor muydu?
16. Kulübünüzde diğer oyuncular ile ilişkileriniz nasıldı? Onlarla sorun yaşıyor muydunuz?
17. Bu profesyonel kariyerinizi etkilemiş miydi?
18. Aileniz/evliliğiniz olduysa, bu profesyonel hayatınızı nasıl etkiledi, nasıl kaygılar oluşturdu?
19. Başarılı bir futbolcu dendiğinde bundan ne anlıyorsunuz?
20. Futbolun size kaybettirdikleri oldu mu? Bu konuda ne düşünüyorsunuz? (Eğitim, Ekonomik Durum, Kariyer, Psikolojik vs. anlamında)
21. Hayallerinizi/beklentilerinizi gerçekleştirdiğinizi düşünüyor musunuz? Bunları açıklayabilir misiniz?

Toplumsal Hareketlilik Soruları – 2

22. Profesyonellik bittikten sonra hayatınızda ne gibi değişiklikler oldu?
 - a) Toplumsal konumunuzda, saygınlığınızda, size bakış açılarında değişiklik yaşadınız mı?
 - b) Ekonomik geliriniz düştü mü?
 - c) Psikolojik olarak neler yaşadınız?
 - d) Futbol çevrenizle ilişkileriniz sürdü mü? Ya da beklediğiniz ilgiyi görebildiniz mi?

Aile-Çevre

23. Ailenizin sizden futbol konusundaki beklentileri nelerdi?
24. Sizi bu konuda desteklediler mi/inandılar mı?
25. Futbolun ailenizin beklentilerini karşıladığımı düşünüyor musunuz?
26. Çevrenizdeki arkadaşlarınızın futbol konusunda sizden beklentileri var mıydı?
27. Sizi desteklediler mi?
28. Çevrenizin (aile) geçmişte size bakış açısı nasıldı?
29. Çevrenizin (akraba) geçmişte size bakış açısı nasıldı?
30. Çevrenizin (arkadaş) geçmişte size bakış açısı nasıldı?
31. Çevrenizin profesyonel olduktan sonra size bakış açısı değişti mi? Bu değişiklikleri açıklayabilir misiniz? (Üslup, maddi beklenti)
32. Çevrenizdekilerin beklentilerinde (maddi) bir değişiklik oldu mu?
33. Profesyonellik bittikten sonra, çevrenizin beklentilerinde, davranışlarında değişiklikler oldu mu? Bu değişiklikler hangi yönde oldu? (destek, uzaklaşma, aşağılama)

ÖZGEÇMİŞ

Görev Yeri	: Marmara Üniversitesi BESYO
Görev Ünvanı	: Araştırma Görevlisi
Görev Bölümü	: Beden Eğitimi ve Spor Programı
Bağlı Bulunduğu AD	: Sporda Psiko-Sosyal Alanlar AD
Göreve Başlama Tarihi	: Şubat 2014
İş Adresi	: Marmara Üniversitesi BESYO, Beykoz /İstanbul
İş Telefonu	: 0216 308 56 61 – 1215
Cep Telefonu	: 0542 821 81 97
E-posta Adresi	: safter.elmas@marmara.edu.tr , safter.elmas@gmail.com

EĞİTİM DURUMU

Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sporda Psiko-Sosya Alanlar
Yüksek Lisans Programı, 2011 -
Ege Üniversitesi BESYO Antrenörlük Eğitimi Bölümü 2007 – 2011